Rudolf Medek:

O NAŠÍCH LEGIÁCH, DEŤOCH A ZVIERÁTKÁCH NA SIBÍRI

ydal Pamatnik Odboja v Prahe

1922

CS

CS

Rudolf Medek:

O NAŠÍCH LEGIÁCH, DEŤOCH A ZVIERATKÁCH NA SIBÍRI

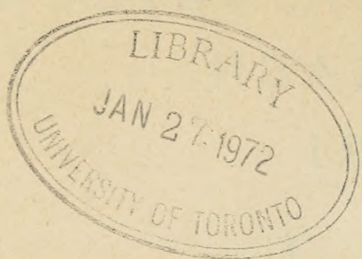
Rudolf Medek:

O NAŠÍCH LEGIÁCH, DEŤOCH A ZVIERATKÁCH NA SIBÍRI

Vydal Pamätník Odboja v Prahe

1922

A L O J Z O V I J I R Á S K O V I

za to, že za sedemdesiat rokov žil oddane len pre svoj národ, burcoval jeho povedomie a svedomie, ukazoval mu na jeho minulosť a učil ho žiť vo smysle najsilnejších, najmravnejších a najsmelších odkazov našich otcov;

za to, že napísal naším deťom „Staré povesti české", ktoré nám všetkým boly v našom detstve drahou knihou národnej pýchy nad slávou naších praotcov a z ktorej pily naše detské duše prvé dúšky vzdoru a odvahy k činu; hlas „Starých povestí českých", ich hrdinná výzva, cit ích proroctvá a krása ích spravodlivej viery pomáhaly budovať základy mravnej a národnej povahy človeka československého;

za to, že v ťažkých dobách, keď náš národ upel v žalári rakúsko-uhorskej pretvárky a násilia, keď smrť, šibenice, väzenia, vykorisťovanie boli jedinou rečou naších katov, postavil sa v čelo pokoreného, vyčerpaného národa a svojím príkladom vlieval novú dôveru v lepšiu budúcnosť a spravedlnosť do unavenej duše nášho ľudu;

za to, že jeho knihy boly radosťou, potechou a prameňom sily a viery naším vojakom v cudzine, tam v spa-

nilom Francúzsku, v slnečnej Itálii, v skalnatom Srbsku a v piesočnatej rumunskej Dobrudži, ako aj na nesmiernych rovinách Ruska a Sibíre.

Prijmite tedy, deduško Jirásku, toto vyprávanie, ktoré som napísal o našich legiách našim deťom, tieto skromné „nové povesti československé", a bude mi veľkou radosťou, keď z ních budú čítať Vaše vnúčatá.

Rudolf Medek.

D E T I.

Malé, nevinné, usmiate deti
    po celej Rusi
znajú tvoje meno, môj chlapče!

        Deti
na Ukrajine i na Volge,
na Urale, i v Sibíri,
tatarské, kozácke, kirgízske deti,
podivní mongolskí trpaslíci
    radostne ti v ústrety kričia:
        Na zdar!

Malé, nevinné, usmiate deti
    prekrásnej Francie,
deti z Cognacu, Arrasu, Vouzière,
    parižsky Gavroche
radostne ti v ústrety kričia:
        Na zdar!

Malé, nevinné, usmiate deti Itálie
s plným náručím kvetov k tebe letia,
znajú všetky tvoje vojenské pesničky
a všetky prosia, o prekot prosia,
vziať ich za ruku, ďaleko zaviesť
    k nám domov.

    Deti múdre a bystré deti
rozšafnej Ameriky
        tlieskajú,

radostne ti v ústrety kričia:
Na zdar!

Ale sú deti,
čo ticho u okna z večera sedia,
do diaľky hľadia,
na východ, na západ, na juh.
Sú zádumčivé deti,
čo otecka čakajú.

Za rána potichu aj bosé bežia
na vŕšok blízky.
Zraky clonia, zrak napínajú,
do diaľky hľadia.
Ale vetry čo nad horou hučia,
z ďaleka, široka pozdrav nesú
všetkých detí sveta, čo volajú šťastné:
Na zdar! Na zdar! Na zdar!

To veselým krikom sprevádzajú
toho, čo domov víťazom sa vracia,
šťastný a železný bojovník
s vysoko zdvihnutým čistým štítom!
To veselým krikom sprevádzajú
otecka!

O NAŠÍCH LEGIÁCH.

I.

Božka a Janko poskakujú okolo mňa a prezerajú si ma s akýmsi strachom. Práve sme prišli z nádražia. Nemali času prezrieť si mňa na nádraží. Mali slzy v očiach. Božka pevnejšia než Janko, ich potlačovala, ako vedela: škľabilo sa pri tom, dievčatko, podivne. Tak rada by sa smiala radosťou: veď sme sa toľko rokov nevideli a ona bola ešte „drobniatko", keď som šiel na vojnu. Teraz ale, keď sme zasa doma v starých izbách, kde sa nič nezmenilo počas vojny, sú deti prítulnejšie, je to zasa brat a sestra, Janko a Božka, ktorých dnes nevábi ulica, ani hry na detskom hrišti, ale sedia na mojích kolenách a zkúmajú každý gombík mojej legionárskej uniformy. Janko poťažkáva velikú, skrívenú kozácku šabľu, ostrú ako britva. Jej pošva je ozdobená strieborným okovom. Janko ju hrdinský zdvíha a hrozí s ňou nejakým neznámym nepriateľom. Je už dorastenec v Sokole, ukazuje mi svaly a tvrdí, že by bol šiel do boja ako dobrovoľník, keďby otecko . . .

Božka prezerá moju velikú, bielu huňatú čapicu, ktorú som nosil na Sibíri v zime, a vyhlasuje, že je to „moderná čapica", že takú, lenže pletenú, nosia dievčatá na kĺzališti a že by si ju tedy mohla niekdy vypožičať. Kladie si ju na hlavu a zkúma, ako jej to svedčí.

A tak vypytujú sa na všetko, všetko ím musím povedať, aj to, že tá čapica sa volá „papácha", že menšiu letnú čapicu volajú „furažkou" a že čižmy volajú Rusi „sapogy". A tak po chvíli už počujem okolo seba: furažka, sapogy, papácha. Robia taký hluk a hádajú sa urputne, že ich musím pekne po vojenský okríknuť.

„Prečo si bol tam tak dlho?" pýta sa Božka naraz sosmutnelým hlasom.

„Prečo si sa nevrátil skôr?“

„Nebol si ranený?“

„A strieľali tam skutočne?“

„A šiel si cez more?“

„Mohol si sa utopiť?“

„A to je tam stále zima?“

„A spal si v perinách?“

„Bojovali ste aj v noci?“

„A bol si hladný?“

Tak nasledovaly otázky striedave: Janko, Božka, Janko, Božka. Ešte mnoho rôznych otázok. Nemôžem sa na všetko ani rozpamätať. Unavila ma cesta a dojmy pri uvítaní po tak dlhom a ťažkom odlúčení. Mnoho som im tohoto dňa nepovedal. Ale už druhého dňa ráno boli obaja pri mojej posteli a začalo sa to znovu:

„Spal si tam tiež v takej posteli, ako tu?“

„Je v Rusku a v Sibíri tiež toľko detí ako tu?“

„Čo si tam jedol?“

„Na Vianoce budeme mať hus a ešte opekance.“

„To preto, že si ty prišiel. Maminka ju preto krmila.“

„Za to dostanem stehno!“

„Nie, on dostane stehno, on prišiel.“

„On dostane celú hus.“

A tak bývalo denne od môjho príchodu. Prišiel som niekoľko dní pred Vianocmi. Na Štedrý večer shromaždila sa celá rodina zasa po piatich rokoch na spoločnú večeru. Otecko, maminka, ja — najstarší syn, Miloš, ktorý vrátil sa zdravý z talianskej fronty, Anička a Maňa — veliké slečny, Ďurko, zvaný Kyko (prečo, to nikto nevie u nás v rodine) a konečne Janko a Božka, najmladší. Deväť ľudí, šťastných, že si môžu zasa stisnúť ruky celí a zdraví po rokoch a priať si všetko dobré v deň mieru a víťazstva. Pri rozpomienke na tých,

ktorí zostali ležať v studenej pôde ďalekých zemí, ktorí zomreli za to, aby sa nám lepšie žilo. Na stole vonia rybäcia polievka, sú tu taniere na vyprážané ryby, opekance, koláče s makom, ovocie a orechy. V izbe je veľký vianočný stromčok. Janko mi prináša husle. Päť rokov som ích nevidel. Probujem zahrať, všetko som už zabudol. Ale hrajú predsa „Narodil sa". Áno, narodila sa nám konečne radosť zo slobody. Narodila sa konečne hrdosť nad tým, že môžeme spokojne hľadieť iným slobodným národom do očí ako ľudia slobodní, ako národ, ktorý je zbavený cudzích pánov, čo s ním len zle smýšľali a po celé storočia usilovali sa o jeho zkazu. Sú to radostné vianoce v rodnej zemi, kde sme sa ešte narodili ako nevoľníci, ako deti matiek, ktorým bránili vychovať si svoje dietky v duchu slovenskom alebo českom, ktorým vnucovali cudzý, tvrdý jazyk, hrubú a zlozvučnú reč, miesto sladkej slovenčiny alebo češtiny. Dnes sme slobodní, môžeme hrdo vypnúť prsia a povedať celému svetu s pýchou: Áno, ja som Slovák, ja som Čechoslovák, už nie som členom národa, ktorý musel cez storočia sbierať len odpadky, ktoré padaly so stolov peštianskych a viedeňských pánov. Som Slovák, Čechoslovák, nie som už Uhor. Moja vlasť — to nenie Rakúsko-Uhorsko, to je krásne Československo, to je naša drahá Československá Republika. Hlavné mesto našej ríše už nie je maďarská Pešť, kde nedovolia po slovenský vyučovať a pália slovenské knihy, ale je to naša stovážatá, krásna Praha, Praha-matička, kde každý kameň hovorí o sláve našich dejín. Nad nami nevládne už ošemetný starec, ktorý toľko ráz sľuboval, že splní naše práva a nikdy nedodržal sľubu, cisár, ktorý luhal, František Jozef I., ani zlumpovaný Karol, ktorý nestaral sa o osud svojích národov; náš ľud si vládne sám, sám si volí tých, ktorí riadia náš štát, svojích poslancov, sám jednomyseľne si zvolil za svojho vodcu-prezidenta, najvyššiu hlavu Československej Republiky, Tomáša Masaryka, tatíčka-osloboditeľa, ktorý v dobe vojny v cudzine, keď nám bolo najhoršie, bojoval a viedol

bojovníkov za našu slobodu. Akože sa tedy neradovať na Štedrý večer, keď si vzpomenieme, že ešte pred niekoľkými mesiacmi sme boli bez slobody, boli sme ako otroci, ktorí musejú poslúchať cudzích pánov, Maďarov a Nemcov.

Tak rozmýšľam a myslím na deti, na Janka a Božku. A chcel by som, aby to dobre porozumely, aby si všetko, čo im teraz poviem o československých legiách, keď už o to toľko prosia dobre a navždy, zapamätaly. Lebo ináč by snáď ani nevedely, pred akým hrozným osudom unikly a že si majú vážiť slobodu, samostatnosť a voľnosť, ktorú teraz majú. Ešte nedávno by ich boli hnali peštianski páni snáď do maďarských škôl, kde by ich učili, že slovenčina je sprostý jazyk, že tá milá reč, ktorou po prvý raz prehovorila k nim ich maminka, je reč otrokov, alebo nádenníkov, že celý československý národ je národ sprostý, že jeho dejiny, jeho slávna minulosť sú sprosté. Chceli by im zoškliviť vlastných rodičov, vlastnú minulosť, pomaďarčili by ich, odcudzili by ich materskému srdcu a vlastnému národu. Preto musia naše deti vedieť a dobre si pamätať, ako sa to stalo, že v dobe svetovej vojny, keď nás tak utlačovali naši nepriatelia, keď nám našich otcov a priateľov proti ich vôli hnali do boja proti naším priateľom a nám nechali len hlad a biedu, predsa sme len vydržali a na koniec oslobodili sme sa z cudzieho jarma.

Keď bolo po večere, Janko a Božka — hup! na moje kolená. Pohladil som ich vlásky a deti hneď stíchly, a počúvaly ma s otvorenými ústami.

II.

Milé deti, milý Janko, milá Boženka, kdeže bývame? Bývame vo Zvolene. Zvolen, tak ako Detva, kde žila babička, tak ako Bratislava, kde žije teta a strýc, sú v zemi slovenskej, na Slovensku.

Ako sa shovárame? Po slovenský! Sme Slováci. Tak, ako my hovoríme, hovorili i naši dedovia, a tak by sme šli stále do minulosti až ku Svätoplukovi a k praotcovi Čechovi, o ktorom hovorí povesť, že prišiel cez tri rieky od východu do súsedných Čiech so svojou rodinou a čeľaďou.

Naša zem bola vždy a je aj dnes krásna, úrodná, bohatá. To nie je púšť, kde sú len horúce kamene, kde slnce nemilosrdne páli a kde nieto chládku stromov, v ktorom by si ľahol unavený pútnik na odpočinok. Nie je to ani divý, hustý neprehľadný prales alebo hornatý, skalistý kraj, kde sotva rastie púpava a bodľačie. U nás striedajú sa zelené roviny a lány zlatého žita, z ktorého múky jete chutný chlieb, s lesmi, bohatými na zver, na zajace, na srny, na bažanty, sú u nás krásne údolia s riekami, plnými rýb a s jazerami, ktoré na slnci svietia do diaľky ako lesknúce sa rybie oči. Sú u nás i hory, z ktorých možno prezrieť všetku túto ľúbeznú krásu. Nie div, že si naši praotcovia dobre obľúbili túto zem, usadili sa pod vysokými, hrdými horami v zemi, ktorú nazvali Slovenskom, usadili sa i na súsednej úrodnej Morave, vo Sliezsku a v čarokrásnych Čechách, aby spokojne a skromne obrábali svoju zem, premeňujúc ju na usmievavé polia, sejúc žito, pšenicu, ovos, sadiac pozdejšie repu a zemiaky, zakladajúc dedinky s obielenými domkami, pred ktorými horia v zahradkách kvety ruží, planú slnečníky, voňajú z jara fialky. V týchto zemiach žili naši praotcovia. Žili mierne, žili v pokoji, nikoho neohrožovali ani na živote, ani na majetku. Na juh, juhozápad, sever a severozápad boly ale naše zeme od dávna obklopené národmi, ktoré privykly na iný život. Boli to Maďari a Nemci. Pre ích povahu nemohli mierne sedieť na svojích miestach a obrábať svoje zeme. Túžili podmaniť si iné národy. Robili divé útoky na svojích miernych súsedov. Brali ím ťažko dobytý majetok, odháňali ím stáda, odnášali ím vymlátené zásoby obilia alebo múku

z komôr a odvádzali mnohých z ních do otroctva. Mnoho naších bratských národov slovanských, ktoré hovorily rečou podobnou našej, lebo sme pôvodne pochádzali všetci z jednej slovanskej rodiny, zotročili, ba zničili až na smrť, takže dnes nieto po ních ani potuchy. Tak, ako vyhubili polabských Slovanov na severe, tak chceli zničiť aj nás, ukradnúť nám našu zem, pomaďarčiť a ponemčiť nás. Ale my sme sa ím nedali. Už od prvých časov, keď sa náš národ usadil vo svojích dnešných zemiach, musel odrážať ích časté útoky. Národ československý musel celý život zápasiť s okolnými nepriateľmi, aby aspoň svoj jazyk zachoval. Mali sme v naších dejinách doby slávne a smutné. Trebárs sme od začiatku museli viesť ťažké boje, predsa vytvorili naši predkovia z malých základov, ktoré položily slovenské kniežatá, slávnu veľkomoravskú ríšu, v ktorej vládli od Mojmíra po Svätopluka II. mocní vladári. Čiastka tejto ríše, naše drahé Slovensko stalo sa čoskoro korisťou Maďarov, ktorí ho vtelili do Uhorska. Slávu druhej čiastky založili českí vojvodovia od kniežaťa Premysla Oráča až po kráľa Premysla Otokára II. a ích ríša bola vtedy nielen ozdobou celej strednej Europy, ale za veľkého a slávneho kráľa Karla IV., Otca Vlasti, aj perlou Slovanstva. V tom čase bol český národ, štát a jeho kráľ najmocnejším v strednej Európe, český jazyk zasa prišiel ku cti a náš ľud žil spokojne a v mieri. Dobré časy mali Slováci za Matúša Trenčianskeho. Ale skoro mnohí z tých, ktorí mali ľud viesť v stopách učenia lásky a spravodlnosti, kňazia Kristoví, mu často neukazovali najlepší príklad. A povstal spravodlivý, múdry a učený kňaz, Majster Ján Hus, aby otvorene a poctive horlil proti neporiadkom v cirkvi, chcejúc, aby kňazia v prvom rade žili podľa učenia Kristovho, aby ím sverený ľud v pravde a v láske k spravodlnosti vychovávali. Povstali proti nemu mnohí nepriatelia a pohnali ho pred cirkevný súd, tvrdiac, že proti Bohu a proti Kristovmu učeniu hovoril. Majster Ján Hus, vedomý toho, že len pravdu

hlásal a pravdu chcel, neodvolal svoje učenie, ani keď mu hrozili smrťou. 6. júľa (července) 1415 ho vyvliekli jeho nepriatelia z väzenia na hradby nemeckého mesta Kostnice a tam ho upálili. Ale Česi, keď sa dozvedeli o smrti svojho miláčka, povstali proti všetkým, ktorí ích chceli donútiť k otroctvu. Národ veril slovám Majstra Jána Husa, veril jeho učeniu a najvernejší nasledovníci Majstra sa volali husítmi. Na čelo týchto postavil sa slávny a nepremožiteľný vojvodca Ján Žižka z Trocnova. Nemecký cisár Žigmund, ktorý si robil nároky na české kráľovstvo a rímski pápežovia, ktorí chceli zničiť v národe pamiatku a vliv spravodlivých slov Husových, tiahli mnoho ráz proti Čechom s veľkými silami vojsk a veľmi mnohokrát s hanbou utekali porazení, od českých hraníc. Česi ukázali, že neboja sa nikoho na svete, kto by ím chcel ukradnúť národnú a duchovnú slobodu, čo znamená toľko, že chceli žiť po svojský a veriť podľa svojho presvedčenia, dľa pravdy a svedomia. Štrnásť rokov trvaly tieto hrozné, ale slávne boje. Meno Čech stalo sa postrachom ostatného sveta, znamenalo nepremožiteľného hrdinu, ktorý sa za pravdu postaví proti všetkým, ak idu na neho pod zástavou lži a násilia. S vedomím uhorskej kráľovny Alžbety oslobodili české vojská aj slovenský ľud od pánov, ktorí ho utláčali a zasa obnovilo sa spojenie Slovákov s Čechmi. Vtedy písali po český nielen Slováci, ale aj uhorskí kráľovia v Budíne. Spoločná reč zostala aj po odchode Čechov. Čo totiž nezmohla sila nepriateľov, to dokonala nesvornosť Čechov medzi sebou. Prišla bitka pri Lipanoch, kde mierne strany české zbily odbojných a divokých Táboritov, ktorým velel slávny nástupca Žižkov, Prokop Veliký, v zemi nastúpil po hrozných útrapách mier, ale jednotná vojenská sila česká bola už zlomená. Ešte za Juraja Podebradského sa vzpamätali Česi z ťažkých mrákot minulých dôb, ale keď potom prišli na český tron Habsburgovia, bol úpadok a samostatnosť národa a ríše už príliš hlboký. Potom už pozde ľutovali Česi

strašné chyby, že povolali v slabej chvíli na trón Habsburgov. Ťažko zaplatili za túto chybu v bitke na Bielej hore, keď vzbúrili sa proti násilníkom Habsburgom a chceli sa od ních zasa oslobodiť. Tam porazili cisárske vojská Habsburgov vojsko českých pánov, rok na to, r. 1621. popravili v Prahe na Staromestskom námestí dvadsaťsedem najlepších synov národa československého, a obe jeho čiastky, vyčerpané tridsaťročnou vojnou, boly zbavené všetkých práv a uvržené v nesmiernu, potupnú porobu. Aj na Slovensku postavili Habsburgovia krvavé súdy. Takýto súd dal sofať v Prešove 27 vodcov ľudu. Iných prikovali na lode, kde museli veslovať do smrti vysilením. Statky a majetky vodcov slovenského ľudu a českých pánov, učencov, spisovateľov a básníkov nášho národa, ktorých vyhnali do cudziny alebo väznili v ťažkých žalároch, dali cudzincom, Maďarom a Nemcom, ktorí začali nemilosrdne utlačovať pracujúci, dedinský ľud, ukladali mu ťažké roboty, pomocou ztreštencov pálili krásné knihy v našej reči, ničili v pamäti nášho ľudu všetky pamiatky po mučeníkovi Jánovi Husovi, hľadeli zahladiť slávu Jána Žižku a Prokopa Velikého, učili národ pretvárať sa, nútili ho k úcte k Habsburgom, ktorých nikdy nemohol milovať, maďarčili a nemčili ho, posmievali sa všetkému slovenskému a českému, starali sa zo všetkých síl o to, aby deťom nášho národa zošklivili vlastný jazyk, vlastnú minulosť, vlastných rodičov a celý vlastný národ. Od tejto doby sme takto prežili tristo rokov a už sa zdalo, že zahynieme. V zámkoch, v mestách, v školách hovorilo sa už po maďarský a po nemecký. Naša reč ako by sa bola pod zem prepadla. Nemali sme svoje knihy. Po slovenský hovorili už len sedliaci-robotníci v zapadlých dedinách; ako zázračný poklad zachovala sa tu a tam, v nejakej drevenejchal úpke u nejakého dedka ožltlá kniha v našej reči, husítska biblia, biblia z doby Jána Amosa Komenského, biblia bratská, kralická. Bola to najsmutnejšia, najtemnejšia doba nášho národa. Ako čo by bol visel nad všetkými naší-

mi zemiami za týchto tristo rokov ťažký, hrozný mrak a zakrýval pred nami, že sme boli predsa v minulých dobách slobodní, slávni a silní, zakrýval nám aj výhľad do budúcnosti, ktorá bola zahalená tmou. A nevedeli sme, čo z nás bude, či zahynieme úplne a či zmizne naše meno úplne z povrchu zeme, že zostane po ňom len nejaká temná vzpomienka ako zostala po vyhynulých národoch, alebo nám ešte predsa vyjde hviezda života!

Ale náš národ nezahynul. Tí synkovia chudobných domkárov, ktorí čítali doma svoje staré husítske biblie, kde na kraji listov bolo často zaznamenané mnoho zo slávných vekov minulých, aj keď prišli do miest do maďarských škôl, predsa sa len nepomaďarčili, predsa len nezabudli na vyprávania svojích dedov a babičiek o starých slávnych dobách, keď bolo pýchou volať sa Slovákom a Čechom, nezabudli ani na proroctvá, ktoré šly z úst do úst a prenášaly sa s pokolenia na pokolenie, o tom, že náš československý národ neskoná, že i pre neho je spravodlivé miesto medzi ostatnými národmi, že i jemu príde deň spásy a oslobodenia. Pamätajte si, deti, že sme mali viac veľkých drahých mužov, ktorí vyšli z drevených chalúp a súc ducha osvieteného a nadaného, položili základ nášho zmrtvýchvstania. Lebo sme boli už skutočne ako mrtví, nikto na svete už neveril, že ešte žijú niekde nejakí Slováci alebo Česi. Ale Slovák Ján Kollár nás prebudil svojou velikou básňou o Sláve dcéry, v ktorej je popísaný celý život Slovanov, a náš veliký učenec, Jozef Šafárik, nás velikými dielami učil, akú slávnu minulosť máme. Pri tom nám iní vypestovali reči, Jozef Jungmann sostavil jej veliký slovník, ukázal, že nenie horšia od ostatných jazykov, že znie krásne, ak je nie zošpatnená cudzími slovami, že možno v tomto jazyku písať krásne básne, rozprávky, romány, spievať naše slovenské a české národné piesne, ktoré budia svojou krásou podiv cudzincov, že možno v našej reči hrať v divadle a že niet ani najmenšej príčiny,

prečo by sa nám mala ošklivit naša reč, prečo by sme nehovorili, keď sme Slováci, všade s pýchou a radosťou po slovenský, ako ostatné národy podobne hovoria svojími rečmi. Lebo len hlúpi a zlí sa hanbia za reč, ktorou ich po prvý raz oslovila matka, v ktorej ím s láskou spievala a modlila sa k Bohu za ich šťastie.

Iní veľkí mužovia, hlavne František Palacký, sostavili naše dejiny a ukázali nám, že nemáme príčiny hanbiť sa za svoj pôvod, keď naši otcovia v minulých dobách vždy s hrdosťou nosili svoje slovenské a české meno, a ctili ích všetky spravodlivé národy sveta pre ích pracovitosť, statočnosť a pravdivosť. Ukázal naším otcom aj to, že boli kedysi slobodní, že mali svoju ríšu, ktorú si sami riadili, že si vedeli cez storočia uhájiť svoju slobodu a neodvislosť proti nepočetným nepriateľom, že našli vo chvíľkach nebezpečia vždy dosť sily v sebe, aby vzdorovali trebárs celému svetu, ak sa usiloval o zničenie naších práv, nášho života.

Po ních prišli ešte ďalší buditelia, ktorí skutočne prebúdzali národ z hlbokého spánku. Nastal čulý život v našom ľude. Československý národ povstal akoby z hrobu, začínal okrievať, ako po dlhej nemoci. Náš jazyk radostne zazvučal všade tam, kde žili verní synovia národa. Nikto z poctivých Slovákov sa zaň už nehanbil. Hollý, Chalupka, Kráľ, Botto, Sládkovič a Hviezdoslav písali po slovenský a Čelakovský, Erben, Mácha, Neruda, Čech a Vrchlický po český prekrásne a nezapomenuteľné básne v našej hudobnej a príjemnej reči. V nej písali aj krásne rozprávky po slovenský Kalinčák, Ferjenčík, Pauliny-Tóth, Vajanský a Kukučin, po český Nemcová, Svetlá, Zeyer, Erben a Jirásek, ktorý tak krásne popísal hrdinskú dobu husítov na Slovensku. Divadelné hry písali po slovenský: Palárik, Záborský, Urbánek a po český: Klicpera, Tyl, Bozděch. Jozef Mánes a Mikuláš Aleš povedali v barvách a v kresbe, Smetana a Dvořák v piesn i a v hudbe, aká krásna a nenahraditeľná je naša zem.

Všetci volajú nám, budúcemu pokoleniu: Verní Slováci a Česi, nebojte sa už, nesmiete zahynúť, nezanikne váš milý jazyk vo víre sveta, vaši nepriatelia nevyhladia pamiatky vašej veľkej budúcnosti, nikto neokríkne na toľko vašu túhu po slobode, aby raz nedala rozkvitnúť lepším dňom voľnosti, samostatnosti československého národa.

Títo veľkí básnici, pevci, umelci pripravovali náš národ na tú chvíľu, keď najde v sebe dosť sily a odvahy, aby povstal, aby striasol jho ťažkých a nevoľníckych pút habsburgských a maďarských a šiel do života voľný, slobodný, oslobodený z pretvárky, zo lži a klamu.

Len títo veľkí duchovia, ku ktorým sa družia ešte Štúr, Hurban a Hodža, hrdinský Havlíček, ktorý trpí pre svoj národ vo vyhnanstve ako novinár a odtiaľ volá, že nebude nikdy zradcom, a smelý, otvorený Rieger, ktorý vyzýva národ: milujme sa! nedajme sa!, obetavý Francisci, zakladateľ Matice Slovenskej, hrdinský Daxner, ktorého nevedeli Maďari zlomiť; odvážny Tyrš a Fügner, ktorí založili Sokolstvo a učia národ byť silným, ukazujú ľudu československému do budúcnosti. Ukazujú mu cestu spravodlivú a správnu: Slováci a Česi sa nemôžu smieriť s násilníckymi cisármi z rodu habsburgského, ktorí po celý čas, dokiaľ nad nami vládli, pripravovali len náš zmar a usilovali sa len o našu zkazu; nemožno sa smieriť s mocnárstvom rakúsko-uhorským, kde nad väčšinou Slovanov panovala menšina Nemcov a Maďarov. Chceme mať zasa svoju československú ríšu, mocnú, bohatú a slávnu ako bola v minulosti, kde by Slovákovi nerozkazoval už spupný Maďar a Čechovi nadutý a domýšľavý Nemec, ale kde by Slováci a Česi slobodne mohli rozhodovať o svojích veciach.

To bol sen národa československého.

To prorokovali, to videli v duchu a vo svojích dielach naši národní buditelia, naši veľkí básníci, pevci, umelci.

Národ mal krásnu, starú rozprávku o Blaníku.

Až bude národu nášmu najhoršie, až bude jeho život visieť na nitke, až nás naši nepriatelia somknú so všetkých strán a budú nám hroziť zkazou a smrťou, tu otvorí sa hora Blaník a z nej vyjdu blanícki rytieri so svätým Václavom v čele, ktorí tu doteraz spali, odpočívali a čakali na túto chvíľu, a oslobodia československú vlasť od všetkých nepriateľov. A nastane nový, voľný, šťastný život.

Najlepší synovia nášho národa verili v túto bájku. Verili, že keď bude národu najhoršie, jeho vlastné deti, jeho verní synovia vyrazia proti odvekým nepriateľom tak, ako tí rytieri v povesti blaníckej — a zvíťazia nad nimi.

A doba, keď bolo národu najhoršie, prišla.

Veľká bola práca, až k slzám dojemné bolo dielo naších národných buditeľov. Prinieslo so sebou, že ľud československý mal novú chuť k životu. Ale čo bola platná chuť k životu voľnému a spravodlivému, keď vo Viedni sedel mstivý cisár František Jozef I. a odpieral nám všetko, čo sme potrebovali k národnému životu. Nespravodliví viedeňskí vládcovia, ktorých sme ešte museli poslúchať, túžili znovu po tom, aby národ sotvá prebudený uvrhli zasa v temnotu otroctva.

III.

A náhle zahrmelo po celej Európe, po celom svete. Rakúsko-uhorský cisár František Jozef I. vyhlásil bratskému slovanskému Srbsku vojnu. To bolo v júli 1914. Srbsko malo byť zničené. Cisár rakúsko-uhorský hľadal k tomu dlho rôzne zámienky. Rakúsko-uhorské vojsko, ku ktorému vzali násilím aj mnoho Slovákov a Čechov, malo strieľať na slovanských Srbov. Veliké slovanské Rusko sa zastalo svojho slabšieho brata Srbska a pohrozilo Rakúsko-Uhorsku zbraniami. Ale s Rakúsko-Uhorskom sa spojil zpupný, krvožíznivý

nemecký cisár Vilhelm. Pozdejšie sa k ním pripojil aj ukrutný sultán turecký a jeho ríša a na koniec aj bulharský cár, rodom Nemec, vtiahol slovanský ľud bulharský do bratovražedlného boja.

Proti povstala rada ríš s Ruskom, Angliou, Francúzskom, Japonskom a pozdejšie s Itáliou a s Amerikou v čele, ktoré nedovolili panstvo sosurovelých a panovačných Nemcov nad celým svetom.

Ale Nemecko a Rakúsko-Uhorsko bolo na veľkú, hroznú a krvavú vojnu pripravené. Bolo dobre vyzbrojené a opatrené všetkými potrebami na dlhé bojovanie.

Cisár nemecký, rakúsko-uhorský, turecký a bulharský snívali o tom, že zvíťazia nad celým svetom, že pokoria a navždy zotročia nenávidené východné národy slovanské, že zatlačia vzdelané národy Západu, že rozdelia medzi sebou vládu nad nimi, že všade bude rozkazovať v prvom rade Nemec, že na stráži nad každým národom bude stáť prušiacky vojak so špicatým šišakom na hlave a v ťažkých okovaných topánkach, že po celom svete bude znieť nemčina ako reč pánov a vladárov, že všetky ostatné národy sa budú v prachu a v pokore plaziť pri nemeckých nohách.

Tak nastala krvavá, hrozná svetová vojna.

Brali nás k vojsku bez opýtania, či chceme ísť dobrovoľne strieľať na bratov Srbov, Rusov, na naších priateľov Francúzov, Angličanov a Talianov. Vzali deťom otcov, ženám mužov, bratov, strýkov, ba pozdejšie sa nebáli brať aj starcov. Obliekli nás do handár maďarských a rakúskych vojakov, ktoré nám boly protivné, ktoré sme nenávideli, vtisli nám do rúk pušky, z ktorých sme mali strieľať na bratov, čo nám nikdy neublížili a vždy dobre smýšľali s nami, cvičili nás v útokoch, v streľbe, v zabíjaní, — ale my sme pri tom cítili, že lepšie urobíme, keď zahodíme tieto zbrane a povedali im úprimne do očú: Nie, my nemôžene, my nemôžeme prelievať krv v prospech cudzích pánov, ktorí nás vždy len utláčali! Je to možné, že by jediný z nás

Slovákov a Čechov mohol sa dať dobrovoľne do služieb tých, ktorí nám cez stoletia len nadávali, nám sa posmievali, nás ničili? Je to možné, že by sme teraz dobrovoľne mali slúžiť tomu kráľovi a cisárovi, ktorý nám luhal a z nás si posmech robil.

Slovenskí a českí vojaci, ktorí na začiatku vojny šli v maďarských a v rakúskych handrách na vojnu, hlasne reptali. Mnohí z nich volali: Nebudeme strieľať do bratov Rusov a Srbov!

Toho sa zľakli v Pešti a vo Viedni.

Spustili na nás zhurta.

Niekoľkých z nás pochytali, zavreli do žalárov, niektorých aj popravili. Nebáli sa krve.

Prvého popravili Moravana Slavomíra Kratochvíla za to, že veril, že Rusi zvíťazia a nás potom oslobodia.

Začali nás popoháňať na bojište hrozbami, s guľometmi, s trestmi.

Aby celý národ zastrašili, najlepších našich ľudí, ktorým národ v tejto dobe dôveroval, odviedli bez príčiny do žalára, hrozili im smrťou a niektorých aj odsúdili na smrť.

Ale Slováci a Česi pri tom všetkom bojovali veľmi zle na srbskom a ruskom bojišti. Strašne sa im nechcelo zabíjať k vôli ničomnému cisárovi Františkovi Jozefovi najlepších priateľov, Srbov a Rusov. Zbrane im vypadávaly z rú' pri divých útokoch, mnoho ráz sa vrhali miesto bojov do náručia udıveným Srbom a Rusom, ktorí ovšem zo začiatku nemohli v týchto vojakoch v maďarských a rakúskych uniformách poznávať hneď Slovákov alebo Čechov. Inokedy prebehli miesto boja so spevom a jasotom k Rusom alebo Srbom celé stotiny, prápory, ba celé pluky, v ktorých slúžili Slováci a Česi, a dobrovoľne sa im poddali. Spievavali pri tom „Hej Slováci!“ — a „Kde domov môj?“, „Slovan som a Slovan budem“. Nič neboly platné hrozby, tresty, sľuby maďarských a rakúskych dôstojníkov. Marne im núkali medaile, hodnosti, dovolenky. Nikto nevedel potlačiť našu lásku ku

Slovanom. Veď boli našími bratmi! Chodili k nám na sokolské sjazdy, boli našími hosťmi na našich veľkých národných slávnostiach, keď sme si spoločne spomínali zašlé veľké časy. Bolo to ako bláznovstvo, keď peštianski a viedenskí pánovia očakávali od nás, že teraz budeme pre nič a za nič vraždiť naších bratov.

Štyria cisári si mysleli, že budú s vojnou skoro hotoví. Mali skutočne veliké a mocné vojsko. Ale víťazstvo neprichádzalo. Je pravda, že sa ím zo začiatku darilo dobre. Prepadli miernu a bohatú krajinu, Belgicko, aby si uľahčili cestu do Francúzska. Podarilo sa ím premôcť nepatrný, čo aj hrdinský ľud belgický. Ích prekrásnu zem obrátili za niekoľko týždňov na púšť, triesky a rumy. Ako kedysi ich divokí praotcovia, Teutoni, zničili všetku úrodu, zborili krásne, vystavené mestá, starobylé chrámy, pamiatky vzácneho umenia, rozkradli sbierky cenných obrazov a sôch a odvážali ích do Nemecka, zabíjali aj bezbranných starcov, ženy a deti. Potom vtrhli aj do Francúzska a tiahli na hlavné mesto Paríž. Dúfali, že zničia za niekoľko mesiacov Francúzsko, potom Rusko a konečne Anglicko. Ostatných krajín a národov by sa potom neboli báli. A všade hnali do prvých bitevných čiar Slovákov a Čechov, aby sa ích aspoň zbavili, keď ích nemohli prinútiť k poriadnemu bojovaniu za Maďarov a Nemcov.

Doma spustly polia, mužovia jedni za druhými odchádzali z dedín, mestečiek a z miest na vojnu. Ľudia zatínali pästi hnevom, vzdorom a boľasťou. Ale všetko bolo marné. Za každým rohom stál žandár, policajt, vojak, Maďar, Nemec alebo Žid, ktorý počúval, čo hovoria ľudia, zatýkal, žalároval, popravoval. Za hlúposti, pre nejaký žart boli ľudia odsudzovaní na roky do väzenia. Kto by sa bol zoprel, bol by postrieľaný guľkami prušiackych guľometov.

Našími krajmi šla bieda. Šiel hlad. Šla boľasť nad nevinne, mučenícky zahynulými otcami, synmi, bratmi. Šlo temné zúfalstvo, nemá nenávisť sa rodila v srdciach, i tých najpodlejších, veliká roz-

horčenosť a smútok viseli nad nami ako čierny mrak. Verili sme síce, že to Maďari a Nemci nevyhrajú, že by to nebolo spravodlivé. Ale ích porážku a víťazstvo naších priateľov Srbov, Rusov, Francúzov, Talianov, Angličanov a Amerikánov neprichádzalo tak skoro, ako sme na začiatku dúfali. Mnohí z nás už pochybovali. Mnohí už zúfali nad budúcnosťou nášho národa. Iní sa ešte stále těšili, stále ešte verili. Až náhle celý národ začal si o čomsi šoptať.

IV.

A začali si ľudia šoptať, že vo Francúzsku v meste Bayonne odovzdaly slávnostne francúzske panie a dievky válečnú zástavu československým dobrovoľníkom. Niekoľko desiatôk Slovákov a Čechov žilo pred vojnou vo Francúzsku, hlavne v Paríži. Boli to kožušníci, krajčíri, sklepníci a iní remeselníci a obchodníci, nejaký ten študent a maliar-umelec; pri vypuknutí vojny boli tu mnohí zadržaní, nemohli včas do Rakúsko-Uhorska, ale boli tomu ovšem všetci radi. Nenávideli všetci Nemecko a Rakúsko-Uhorsko, priali si víťazstvo Francúzska. A prosili francúzsku vládu, aby ím dovolila bojovať po boku francúzskych vojakov. Čo ích tu znali aj málo, čo nemali niekedy ani pochopu o tom, že žije kdesi na východe v rakúsko-uhorskej monarchii československý národ, ktorý chce byť slobodným, na koniec ím Francúzi predsa len dovolili, keď videli, ako úprimne títo Slováci a Česi milujú priateľské Francúzsko a ako túžia po tom, aby mohli bojovať pre oslobodenie svojej zeme z nepriateľských pazúrov. Vo francúzskom vojsku je od dávna oddiel, niekoľko plukov, v ktorých môžu slúžiť aj cudzinci, ovšem pod velením francúzskych dôstojníkov. Tieto pluky sa volajú: „Cudzinecká legia". Rimania mali podobne za slávnych časov svojích cisárov pluky, v ktorých

bola služba značne ťažká a zodpovedná, a volali ích legiami. Podobne aj vo Francúzsku v „Cudzineckej legii“ nebola vojakom služba hračkou. I na bojišti boli títo vojaci vždy prví v najťažšom a krvavom boji. Slováci a Česi, ktorí opustili svoje občianske miesta a dobrovoľne vstupovali do československého oddielu „Cudzineckej legie“, vedeli, že ích čakajú tuhé dni ustavičného nebezpečia smrti. Vedeli, že nemajú vo Francúzsku ani príbuzných, ani známych, ako francúzski vojaci, od ktorých by mohli dostať na bojište potešujúci lístok, alebo nejaké koláče, ktoré piekla starostlivá matka. Vedeli, že rakúsko-uhorské úrady ích vyhlásily za zradcov Rakúsko-Uhorska a že ak sa dostanú na bojišti do nemeckých, maďarských alebo rakušáckych rúk, obesia ích bez milosti.

Ale počujte, to ešte nebolo dosť! V tom istom čase, na samom začiatku vojny, robia aj Slováci a Česi, v Rusku usadlí alebo vyhlásením vojny a uzavrením hranic medzi válčiacími, to isté. Sedliaci, ktorí sa kedysi vysťahovali z Čiech pre nedostatok výživy a zariadili si v Rusku, vo Volyňskej gubernii (celé Rusko bolo rozdelené na niekoľko veľkých krajov, zvaných gubernie) svoje kvetúce osady a celé bohaté dediny, prichádzali do mesta Kyjeva a hlásili sa u českých spolkov ako dobrovoľníci do ruskej armády, práve tak, ako aj mnohí Slováci obchodníci prišli s tým istým cieľom ku slovenským spolkom. Tak robili aj mnohí remeselníci, obchodníci, sladovníci, muzikanti, robotníci a učitelia telocviku i profesori na gimnáziach, z ktorých všetkých bol pred vojnou v Rusku slušný počet; a prichádzali zo všetkých kútov rozsiahlej, mohutnej ríše ruskej, aj z vysokých hôr Kavkazu, i zo zasňažených plánov Sibíra, ba i od brehov japonského mora na Ďalekom Východe. Slovenské a české panie, ako aj ích starší krajania v Kyjeve ím odovzdali 28. septembra 1914 na deň sv. Václava krásnu zástavu, pod ktorou vykročilo 800 prvých dobrovoľníkov ruských na bojište v ústrety smrti. Najstarší z ních, Heyduk,

príbuzní nášho básníka Adolfa Heyduka, čo bol aj šedivý starec, niesol túto zástavu do boja.

A prečo to robili títo odvážni a statoční ľudia?

Prečo šli títo mužovia dobrovoľne do boja, keď boli vzdialení od Rakúsko-Uhorska, žili v priateľských nám zemiach, takže ích nemohli povolať rakúsko-uhorské úrady na vojnu, a keď vedeli, že ích na bojišti za každým kríkom stíha smrť?

Prečo nesedeli opatrne a ticho niekde v kúte a nečakali na koniec vojny?

Prečo — prečo šli tedy obetovať svoje mladé životy?

Hľa, na zástave „Českej Družiny", lebo tak sa volal oddiel československých dobrovoľníkov z Ruska, boly na jednej strane vyšité štyry znaky: Čiech, Moravy, Sliezska a Slovenska. Tieto znaky boly spojené starodávnou korunou svätého Václava. Čo to znamenalo?

To znamenalo, že títo mužovia nechcú mať nič s hanebnou ríšou rakúsko-uhorskou, že navždy odmietajú smierenie s cisárom Františkom Jozefom, že sa nechcú nikdy vrátiť do Rakúsko-Uhorska. Ale to znamenalo ešte viac: že chcú, aby staroslávne české zeme koruny svätého Václava, Čechy, Morava a Sliezsko, ktoré v časoch Karla IV. tvorily slávnu českú ríšu, ozdobu celej Európy, boly zasa slobodné; že chcú, aby prekrásne Slovensko, kde sme žili my ujarmení Slováci, bolo spojené so zemiami českými, lebo my sa s Čechmi dobre rozumieme a ich reč je málo odlišná od našej, lebo dávnejšie sme i my i oni hovorili jedným spoločným jazykom. Dosť dlho sme už trpeli pod jarmom urputných, sverepých Maďarov, ktorí sa usilovali zošklivit nám našu ľúbeznú slovenčinu a odcudziť nás od našej materinskej reči.

To znamenalo, že sa chcú vrátiť do samostatnej, slobodnej, československým ľudom vybudovanej a ovládanej slávnej ríše československej.

To znamenalo, že chcú radšej zhynúť v čestnom boji na bojišti, než nechať svoj národ bez pomoci v tejto ťažkej chvíli, keď on sám, sovrený v pazúroch peštianskych a viedeňských dravcov, nemôže prehovoriť.

Tam vo Francúzsku v meste Bayonne, a tam v Rusku v meste Kyjeve so slzami v očiach a v hlbokom pohnutí, plačúc od radosti a s pýchou stáli tedy pod svojími zástavami mužovia, ktorí sa sami dobrovoľne prihlásili, že budú bojovať s ostatními našími priateľmi, so slovanskými Rusmi a Srbmi, ako aj s Francúzmi a s Angličanmi proti Nemcom, Maďarom a Rakúšiakom, aby chránili všetky národy sveta proti týmto násilníkom, ktorí si ích chceli podmaniť. A bojovali ako verní Slováci a Česi za to, aby náš národ už nikdy nemusel otročiť cudzincom, aby naše deti už nikdy neboly násilím nútené učiť sa v maďarských a nemeckých školách, aby mal jazyk slovenský a český to isté právo všade, ako jazyk iných národov. Kým sa náš ľud dusil doma pod ťažkým príkrovom horbitovným, pod hroznou krutovládou habsburgskou, mohli títo mužovia voľne prehovoriť:

My, dobrovoľne shromaždení vojaci-Čechoslováci pod slávne bieločervené zástavy, pod ktorými naši chrabrí predkovia víťazili vždy nad našími nepriateľmi, prisaháme slávne celému nášmu národu, že budeme bojovať do poslednej kvapky krve za jeho slobodu, za lepšiu budúcnosť naších detí.

A povedali si ďalej: Do Rakúsko-Uhorska sa už nevrátime, lebo ho nebude. ,,Buď verný vlasti, ó Uhor!" a ,,Zachovaj nám, Hospodine, cisára" už spievať nebudeme, lebo nebudeme mať cisára a o svojích československých záležitostiach si budeme rozhodovať sami. Vrátime sa len do svojej vlastnej ríše, do Československej Republiky. A keď by sme to nedosiahli, radšej zhynieme. Lebo smrť je lepšia, ako otroctvo. Život v otroctve nemá ceny, nenie životom, ale len živorením a pomalým umieraním.

A všetci pevne sovreli svoje bodáky a šable a pod vysoko nesenou zástavou pri milých zvukoch slovenských a českých piesní šli na bojište.

Keď vstupovali do vlakov, ktoré ich maly odviezť do poľa, hudba im zahrala: „Kde domov môj?“ Potlačili mužne slzy a povedali si: Domov môj je ešte v Rakúsko-Uhorsku, ale skoro bude voľný a slobodný.

A keď hrali: „Nad Tatrou sa blýska“, povedali si Slováci a Česi: Nech sa blýska, je to hrom a blesk nášho hnevu, že sme tak dlho boli otrokmi.

Už sme nie a nesmie byť ani celý národ. Nad Tatrou sa vyjasní — až Slováci a Česi, verní a spojení, budú pánmi vo svojej zemi.

V.

O takých veciach si tedy vypravovali ľudia v zemiach československých. Známi a priatelia sa stretávali a stisli si ruky, objímali sa, plakali. Zvesť o našich dobrovoľníkoch, o našich legionároch, sa šírila tajne, ale horlive v celom národe. „Máme tedy svojích blaníckych rytierov,“ hovorievaly staré dobré babičky. „Nemusíme tedy pomoc očakávať od cudzích ľudí, čo aj našich priateľov — máme svojích bojovníkov, ti nás nedajú, ti nedajú zahynúť nám ani budúcim,“ hovorili múdri starci. Náš ľud, čo aj žil cez vojnu v biede, v nedostatku a v hlade, mal nádeju, že príde oslobodenie, že legionári prinesú slobodu a s ňou aj blahobyt a šťastie do každej rodiny po hrozných útrapách vojenských. Náš ľud pevne veril, že nad rakúsko-uhorským, nemecko-maďarským bezprávím a násilím musí zvíťaziť spravedlnosť: Slobodný život v slobodnej vlasti.

Slováci a Česi, ktorí boli odobraní k vojsku rakúsko-uhorskému, ešte častejšie a hojnejšie prebiehali k Rusom, k Srbom a ostatným

spojencom, akonáhle vedeli, že sú tam „na druhej strane“, ako sa hovorilo, československí dobrovoľníci. Mnohí dúfali, že tam najdu známeho, iní sa tešili, že sa pripoja k ním. Hrôza obchádzala každého verného Slováka a Čecha v maďarskej a rakúskej armáde, keď si pomyslel, že snáď na „druhej strane“, na ktorú sa malo útočiť, sú tiež Slováci a Česi, úprimní chlapci, ktorí bojujú za slobodu Československa. Koľko ráz stál malý vojačik Slovák alebo Čech v rakúsko-uhorskej uniforme v noci na stráži pri rakúskych zákopách a koľkokráť túžil prebehnúť na „druhú stranu“, kde sú tí opravdoví československí bojovníci, bojujúci nie pod čiernožltými zástavami, ale pod bielomodročervenými, československými. Koľkokráť snil o tom, že prídu, že zaútočia s mocným „hurá“ na rtoch a oslobodia ho s jeho priateľmi z cudzích handár. A bolo ticho za noci tam niekde na ruskom bojišti, ani lístok kra sa nehnul, mesiac svietil, bľadý ako z olova, bolo teskno, smutno, žiadalo sa po domove, po maminke, po milých ľuďoch — keď náhle s druhej strany ozvala sa pieseň. Pieseň sladká a nesmierne dojemná, zpievaná dvojhlasne: rozoznávaš už slová a nápev: „Kde domov môj?“ A vojačik pri rakúsko-uhorských zákopách sa chveje, ako list pri jasennom vetre na opustenom strome, srdce mu prudko bije, v hrdle čosi zaťahuje — a chce sa mu plakať . . . Myslí na rodnú dedinu s malou zvonicou pri kostole, na bielu faru a školu so zahradkou, kde kvitnú ohnivé ruže, na pole s divým makom a na zlaté pašienky za dedinou, plné hús. Tam je tedy jeho domov — ale ako je tam teraz smutne a pusto! Ani zaplakať nesmejú naši domáci za mňou, ani požalovať si navzájom. Všade chodia maďarskí žandári, všade špehujú, zlí ľudia im udávajú každého, kdo povie niečo proti vojne. Domov môj je krásny, ale podobá sa zakliatej princezne, ktorú stráži zlý ohnivý drák. Nedáme jej zahynúť v cudzích pazúroch. Tí, ktorí tam naproti spievajú v ruských zákopách „Kde domov môj?“, volajú nás k sebe. Ja som Slovák, som Čech —

čo je mňa po Rakúsko-Uhorsku, čo môžem od neho očakávať? Som Slovák, som Čech — moje miesto je tam naproti medzi najvernejšími a najlepšími Slovákmi a Čechmi, musím im pomáhať. Nebudem už strieľať do Rusov, do Srbov, do Francúzov, do Talianov, do Angličanov a do všetkých ostatných mojích bratov alebo mojích priateľov. Nemôžem milovať Rakúsko-Uhorsko, ani Nemecko, lebo sa usilujú o zkazu môjho národa. Ích nepriatelia sú mojmi priateľmi. Ích porážka je mojím víťazstvom. Nemôžem, nesmiem ím nijakým spôsobom pomáhať.

Naopak, musím všetko podniknúť, aby ích stihla krutá porážka, ktorá bude šťastím pre nás všetkých. Hľa, spievajú ešte aj „Hej Slovania!" Ó, iste nebudem zabíjať svojích slovanských bratov . . . Prečo? Čo zlého mi urobili? A čo dobrého urobili Maďari Slovákom? Čo dobrého dalo Čechom Rakúsko? Nepamätám sa, že by nám Maďari a Nemci v celých dejinách boli dali niečo dobrého! Prečo im máme tedy slúžiť? A ja nechcem byť hlúpym. Nechcem obetovať svoj kvetúci mladý život, svojú vrelú krv za tých, ktorí nám vždy len zle robili. Ak už mám čokoľvek obetovať, obetujem radšej život pre lepšiu budúcnosť svojho národa. Pojdem tam, k Rusom a k Čechoslovákom-legionárom, ktorí tam naproti spievajú a volajú ma. Shodím so seba protivné maďarské handry, zahodím do vody rakúsku pušku. Ale tam u ních sa oblečiem do ích kroja a vezmem ích pušku — a pojdem s nimi, pojdem s nimi čo aj na smrť . . .

Tak premýšľali verní Slováci a Česi, ktorí museli slúžiť v rakúskej a maďarskej armáde. A mnohí, mnohí z ních, keď sa ím len trochu naskytla možnosť k úteku, opušťali rady Maďarov a Rakúšanov a prebehli k Rusom, aby tam vstúpili do legií. Na všetkých bojištiach, kam prišli Slováci a Česi, v Rusku a v Poľsku i v Haliči, v Srbsku, v Albánii, v Itálii, vo Francii, v celých zástupoch prebehávali ku svojím priateľom a miesto boja objímali srdečne bratský Rusov, Srbov, Fran-

cúzov, Angličanov, Talianov a ostatných spojencov. Miesto smrti prinášali ím bratský bozk a svojú pomoc.

Tak sa pripojili statočne a odvážne k prvým starodružinníkom, aby s nimi znášali všetky vojenské útrapy až do víťazstva nad nepriateľom. Mnohí z ních museli dlho čakať a ťažko pracovať v zajateckých táboroch, než ím bolo dopriato vstúpiť do československého vojska. Mnohí tiež zahynuli v táboroch skôr, než boli do vojska povolaní.

Len málo bolo tých, ktorí vôbec nič nechceli o legiach počuť. Boli to zlí ľudia, špatní Slováci a Česi, ktorým bolo ľahostajné, či bude ích zem slobodnou alebo otrockou. Ale poctiví a verní Slováci a Česi sa často ani nemohli dočkať chvíle, dokiaľ ím ruské, srbské, talianske a ostatné spojenecké úrady dovolia odísť z táboru do legií a pripojiť sa ku šťastným bratom legionárom. Tí, ktorí zo zajateckých táborov šli do legií, šli dobrovoľne. Nikdy nikto nikoho nenútil.

Ako sa ale dozvedeli všetci tí zajatí Slováci a Česi, že sa možno hlásiť k ním dobrovoľne. V každej zemi, kde boli naši ľudia v zajatí, bolo vždy niekoľko čulých naších ľudí, ktorí vydávali v našej reči noviny, tvorili spolky; posielali zajatcom zprávy a boli akýmsi strediskom, okolo ktorého sa točil celý československý život. Vo Francúzsku to bol v prvých rokoch ušľachtilý Francúz a vzácny priateľ nášho národa, nedávno zomrelý Arnošt Denis, ktorý začal vydávať francúzsky časopis „La Nation Tchèque" („Český národ"), v ktorom vykladal Francúzom a vzdelancom celého sveta, kto sme, čím sme boli v minulosti a čo žiadame v budúcnosti. Vo Švajciarsku v prvých rokoch vojny začali tlačiť časopis „Československá Samostatnosť", ktorý pozdejšie vychádzal v Paríži a ktorý riadil dr. Lev Sychrava. Podobne v Rusku vychádzaly časopisy „Slovenské Hlasy" a „Čechoslovák" v Petrohrade, ktorý viedol Bohdan Pavlů a „Čechoslovan" v Kyjeve, ktorý riadil Venceslav Švihovský. Tieto prvé veľké časopisy čítali hltave všade tam, kde žili nejakí Čechoslováci. Čítali ích

legionári na bojištiach, čítali zajatci v táboroch. Čerpali z ních silu, aby lepšie a s dôverou mohli snášať útrapy bojov a zajatia, získavali z ních zprávy o tom, čo sa robí na bojištiach, čo sa robí na svete a doma, ako sa vzmáha a zosilňuje túha nášho ľudu po slobode. Netrpelive čakali vždy na príchod každého nového čísla týchto naších novín. A vždy po prečítaní každého ďalšieho čísla sa dobrovoľne hlásili noví a noví chlapci do legií a prihlásení boli vždy netrpelivejší a netrpelivejší — a najšťastnejší boli tí, ktorí dostali zprávu, že v ten a ten deň budú prepustení zo zajateckého tábora a odvezení na príklad do Kyjeva, kde bola kancelária ,,Českej Družiny", tam preoblečení do ruskej rovnošaty s československými odznakmi a onedlho budú poslaní na frontu k ostatným bojujúcim bratom.

VI.

Legionári bojovali statočne. Čoskoro si získali svojou chrabrosťou, odvahou, smelosťou a obetavosťou dôveru hlavných veliteľov ruských, francúzskych, srbských a pozdejšie italských. Už v auguste 1914 odišli na bojište legionári francúzski. Ich stotina v ,,Cudzineckej legii" mala hrdé a jadrné pomenovanie: ,,Stotina Na zdar!" Začiatkom októbra 1914 odišla i ,,Česká Družina" v Rusku na bojište. Tiež aj tí naší dobrovoľníci, ktorí sa prihlásili do srbskej armády, už dávno bojovali po boku bratov Srbov. Chýbalo len spoločné, jednotné vedenie celého nášho odbojného hnutia za hraniciami.

Tu v dobe najprudkejších bojov na bojištiach, keď sa už zdalo, že vojenské šťastie praje Nemcom, keď ruské armády musely pre nedostatok streliva ustúpiť do vnútra Ruska a keď hrdinské vojská Francie a Anglie zúfale bránily každú piaď francúzskej zeme proti prevahe Nemcov, keď u nás doma vládlo neslýchané násilie maďarsko-ra-

kúskych úradov a keď najlepší synovia a vodcovia národa boli pozatváraní a na smrť odsudzovaní; podarilo sa profesorovi pražského vysokého učenia Tomášovi Masarykovi utiecť za hranice. Tomáš Masaryk, teraz vyhnanec, preklínaný v Rakúsku, ktorý obetoval svoje osobné pohodlie a pokoj i bezpečie svojej rodiny, postavil sa na čelo všetkých za slobodu bojujúcich Čechoslovákov za hraniciami a všetci ho jednomyseľne uznali za vodcu. Čoskoro utvorili „Československú Národnú Radu“, ktorá mala sídlo v Paríži a ktorá viedla pod predsedníctvom Masaryka odboj Čechoslovákov proti Rakúsko-Uhorsku za hraniciami. Jej členmi boli pozdejšie hrdinský Slovák a učenec-hvezdár, ktorý žil pred vojnou v Paríži a na začiatku vojny vstúpil ako dobrovoľník do francúzskej armády, Milan Rastislav Štefánik, a dr. Eduard Beneš, ktorému sa tiež podarilo utiecť v r. 1915 za hranice Rakúska. Československý odboj, ktorý takto mal svoje pevné stredisko a jednotné vedenie, zosilnieval so dňa na deň, svet, ktorý o nás len málo vedel, vždy viac a viac sa zaujímal o naše veci a obdivoval našu odvahu a húževnatosť nášho boja za slobodu. Bolo dané heslo: Jeden za všetkých, všetci za jednoho! Tak sa usilovali všetci Čechoslováci sdružiť sa v mohutný celok, budiaci úctu našich priateľov a strach našich nepriateľov. Rakúsko-Uhorsko, vidiac vzrast a rozvoj nášho hnutia za hraniciami, snažilo sa zo všetkých síl o to, aby sa doma o tom národ ničoho nedozvedel, ale márne. Masaryk a jeho priatelia sa dorozumievali pomocou zvlášte odvážnych poslov s úprimnými vlastenci v Prahe a tak vzdor všetkým prekážkam celý národ bol jednotným s legiami v cudzine a nebolo poctivého Slováka alebo Čecha, ktorý neveril, že sloboda bude, musí nám byť vybojovaná. Hrdinstvo našich legionárov a činnosť Masarykova, ktorá nám získala všetkých vedúcich štátnikov dohodových zemí, vždy viac a viac utužovala v našom národe nádeju, že deň oslobodenia z potupného jarma je blízko. O tom, že Československo musí byť slobodné, nikto nepochy-

boval. Noviny všetkých nám priateľských národov písaly za našu slobodu, pre našu slobodu sa bily mimo naších legionárov aj ích nesčetné vojská. Koniec nespravodlivého Rakúsko-Uhorska a zaslúžený trest spupného Nemecka bol neodvratný. Bolo treba len do konca vytrvať a rozhodnosťou zlomiť odpor nepriateľských vojsk. Vo všetkých zemiach, kde za hraniciami bolo možné Čechoslovákom otvorene sa hlásiť do boja proti naším nepriateľom, mali Masaryk a Národná Rada svojích spolupracovníkov, ktorých prácu máme vždy čestne spomínať u nás. Mnohí z ních už zomreli, niektorí sa ani nedočkali návratu do oslobodenej vlasti. Nesmieme nikdy zabudnúť smutne zahynuvšieho generála Štefánika, s ktorým sa srútil aeroplán práve v okamžiku, keď sa chystal vstúpiť na pôdu po toľkých stoletiach slobodného Slovenska, nesmieme zabudnúť verných spolupracovníkov Masarykových v Rusku Bohumila Čermáka a Juraja Klecandu, dnes už mrtvých, a čestného, obetavého Tomáša Tvrzického, ktorý zomrel po vojne a ktorý tak krásne pôsobil v Amerike. A vďačne spomínajme tisíce padlých legionárov, ktorí obetovali svoje životy s radosťou a bez váhania, aby zachránili život milionom svojích bratov a sestár, v prvom rade plukovníka ruských legií Juraja Šveca, poručíka francúzskych legií, ktorý už roku 1915 viedol slavne stotinu „Na zdar!“ na boj v severnej Francii, Václava Dostála a jedného zo statočných zakladateľov italských legií Jána Čapka. Česť ích pamiatke a uznanie ích veľkej práci!

VII.

Pod Masarykovým vedením riastly čaty československých legií na všetkých bojištiach sveta. Radostne, hrde pochodovali pod zástavami naších bariev, so sokolskými piesňami na rtoch pri heslách naších slávnych predkov. Mnoho ráz sa zdalo tým naším chlapcom legio-

nárom, že duch Jána Žižku z Trocnova, nepremožiteľného bojovníka, sa vznáša nad ich hlavami a riadi ich kroky. Ku koncu roku 1915 bola „Česká Družina“ rozšírená na „Prvý československý strelecký pluk“, jeho veliteľom bol statočný priateľ nášho národa, Rus plukovník Trojanov. Začiatkom roku 1916 bola už v Rusku československá strelecká brigáda, ktorá koncom toho roku vzrástla na 5.720 mužov vo dvoch plukoch. Plukovník Trojanov bol teraz veliteľom oboch plukov — brigády.

V tom čase sa pripojilo k dohodovým štátom v boji proti Rakúsko-Uhorsku i Rumunsko, aby oslobodilo v maďarskom jarme upiacich sedmohradských Rumunov. Srbi, Horvati a Slovinci, zajatí v Rusku ako bývalí vojaci rakúsko-uhorskí, utvorili podobne — ako Čechoslováci dobrovoľnícky sbor, ktorý tiahol na pomoc spoločne s Rusmi Rumunsku proti zradnému Bulharsku. V tomto sbore bojovali mnohí Slováci a Česi, hlavne dôstojníci a zúčastnili sa ťaženia a bitiek v Dobrudži, kde sa takto mnohí vyznamenali a mnohí aj padli. Tu preliata krv Rusov, Juhoslovanov a Čechoslovákov v boji proti spoločným nepriateľom znovu spečatila bratské slovanské svázky.

Na jar 1917 nastala v Rusku revolúcia. Cár a jeho vláda boli svržení. Ruský národ ťažko znášal, že cár a jeho ministri nemyslia vojnu s Nemcí úprimne. Žiadal si rozhodnejšie vedenie vojny, aby uskoril rýchlejší, spravodlivý mier. Nastolil novú vládu, vybranú zo svojích poslancov na ríšskej rade ruskej. Táto nová vláda vyhlásila, že Rusko bude ďalej bojovať za slobodu všetkých utlačovaných národov. Ruský národ si oddýchol a s ním si oddýchli aj Čechoslováci v Rusku, lebo cárska vláda nezachádzala s nimi úprimne, naše hnutie jej bolo na obtiaž a trpela ho len z milosti. Vyhlásenie novej ruskej vlády povzbudilo nádeje všetkých utlačených národov sveta. Rusi sami dali slobodu Finsku a Poľsku, ktoré carská vláda skôr tak utlačovala. Čechoslováci mali teraz nádeju, že ich vojsko vzrastie

očividome, že všetci československí zajatci budú prepustení a že nebudú zbytočne zdržovaní v táboroch, že budú môcť vstúpiť do legií.

Tak začiatkom leta 1917 sa začal živý ruch v Rusku a po jeho príklade i vo Francii a Itálii. Desaťtisíce zajatcov opustilo tábory a v zástupoch sa shromažďovalo do Kyjeva. Kancelárie ích nestačily zapisovať, skladníci ím nestačili vydávať ruské rovnošaty, dôstojníci ích nestačili cvičiť. K malej brigáde s dvoma plukmi pribudol tretí pluk a začal sa tvoriť pluk štvrtý. Čechoslováci dostali od Rusov tiež niekoľko diel a bývalí delostrelci, ktorí sa naučili zachádzať s delami ešte v rakúsko-uhorskej armáde, sa shromažďovali do delostreleckeho oddielu. „Nebudeme už chodiť na výzvedy (rozvjedky), keď nás je už toľko! Rozvjedky boly síce slávne, osvedčili sme tak Rusom mnohú cennú pomoc, ale teraz chceme mať svoje samostatné vojsko a chceme bojovať pravidelne tvárou v tvár nepriateľovi. Budeme teraz mať svoje celé pluky pechoty, delostrelectva, jazdy a iných pomocných zbraní, chceme samostatné velenie, chceme priamo bojovať s nepriateľom, aby celý svet videl, koľko nás je, že sa nebojíme a že sme ochotní niečo obetovať za víťazstvo spravodlnosti.“

Tak sa hovorievalo medzi nimi. A starí, zkúsení rozvjedčíci, ktorí previedli mnohé nočné výpady proti nepriateľským strážam a dokázali Rakúšanom mnohé podarené kúsky, priviedli čochviľa nejakých zajatcov, boli omrzelí nad týmto spôsobom boja a žiadali niečo väčšieho, nejakú velikú a slávnu bitku, ktorá by rozšírila slávu československého mena po celom svete.

K tejto bitke došlo. Ruské vojská, nadšené rečmi svojho ľudového ministra vojny Alexandra Kerenského, ktorý bol vtedy všeobecne obľúbený, pripravovaly sa k velikému útoku na Nemcov. Československí vojaci sa prihlásili prví, aby ím bolo dovolené zúčastniť sa útoku. Dňa 2. júľa 1917 podnikol pri mestečku Zborove vo Východnej Haliči 1., 2. a 3. pluk československý veľký úder na zá-

kopy rakúske a nemecké. Ráno o ôsmej hodine pri strašlivom rachotu diel vybehli naši chlapci zo svojích úkrytov, preleteli ako vietor priestor medzi sebou a nepriateľom, vnikli medzi Nemcov a Maďarov a za niekoľko hodín po krutom boji obsadili ích zákopy, vyhnali ích odtiaľ a prenasledovali ích ďaleko na viac kilometrov.

Nemci a Maďari nestačili utekať, ačpráve bolo naších len vyše 3000 a ích vyše 12.000, tedy štyry razy toľko a čo aj boli naši zle oblečení a ozbrojení, kdežto oni mali všetko najlepšie. Množstvo streliva, diel, pušiek, granátov, vozov a rôzných zásob zostalo v naších rukách. Tiež aj mnoho nepriateľov sa nám poddalo. Bolo medzi ními mnoho Čechoslovákov, z ktorých niektorí plakali od radosti, keď videli československé vojsko a iní hneď prosili, aby smeli isť s nami, aby smeli vstúpiť do legií.

Celé Rusko, celý svet hovoril o tejto slávnej bitke pri Zborove. Naší priatelia ešte radostnejšie ako prv vítali nás a sľubovali nám pomoc v našom boji za slobodu. Celé Rakúsko-Uhorsko sa zachvelo vo svojích základoch, vo Viedni začali tušiť svôj neblahý koniec a chceli si náš národ doma znovu nejak nakloniť. Ale už bolo pozde. Chceli sme svôj štát, svojú Československú Republiku — a nikto na svete nemohol nás už od naších úmyslov odradiť. Víťazná bitka pri Zborove len posilnila našu odvahu. Priviedla do naších radov i mnohých z tých, ktorí dosiaľ sedeli v zajateckých táboroch a váhali sa k nám prihlásiť.

Naše vojsko v Rusku riastlo a zosilňovalo vždy mohutnejšie a mohutnejšie. Tomáš Masaryk, ktorý přišiel do Ruska ešte pred bitkou pri Zborove, mal radosť zo svojích chlapcov, ktorí si svojho vodcu všeobecne obľúbili a volali ho svojím tatíčkom. Ku koncu leta 1917 bolo už v Rusku československé vojsko, ktoré čítalo 8 plukov pechoty, dva pluky zálohy pechoty a dva silné oddiele delostrelectva okrem ostatných menších oddieľov zákopníkov, zdravotného sboru a ne-

mocníc, vojenských kancelárií veliteľstiev a pod. Pluky pechoty nosily hrdé pomenovania:

Prvý československý strelecký pluk Majstra Jána Husa.

Druhý československý strelecký pluk Juraja Podebradského.

Tretý československý strelecký pluk Jána Žižku z Trocnova.

Štvrtý československý strelecký pluk Prokopa Velikého.

Piatý československý strelecký pluk Tomáša Masaryka.

Šiesty československý pluk hanácky.

Siedmý československý strelecký pluk tatranský.

Ôsmy československý strelecký pluk sliezsky.

Na čapiciach nosili chlapci bieločervenú stužku, na pravom rameni štítik malinove lemovaný s číslom pluku a s označením hodnosti. Pyšnili sa tím veľmi, že sú československí vojaci. Bože môj, aká to hrdosť po tristoročnom ponížení!

Aby bola tiež naša legia vo Francúzsku zosilnená, odišlo niekoľko tisíc chlapcov nebezpečnou cestou severným morom, kde všade križovalo množstvo nemeckých podmorských člnov, ktoré ničily veľké dopravné parníky spojencov, do Francúzska, kde sa začala tiež tvoriť samostatná československá armáda, ktorej pluky niesly čísla, začínajúc 21. V Itálii túžia naší zajatci, podnietení slávou svojích bratov, vytvoriť tiež legie, v ktorých by po boku italského vojska mohli bojovať za šťastie svojej vlasti. V anglickej armáde bojuje už tiež celá stotina smelých chlapcov Čechoslovákov, ktorí sa v nej sišli so všetkých končín nesmiernej ríše veľkobritskej, zvlášte zo studenej Kanady v Severnej Amerike. Vo Spojených štátoch severoamerických prihlasujú sa Slováci a Česi do československej armády vo Francii, dokiaľ ich otcovia a matky sbierajú horlive peniaze na podporu celého hnutia československého. A vedení statočným učiteľom Vojtechom Benešom zo všetkých svojích síl podporujú náš zápas a získavajú nám dôveru medzi ostatnými Amerikánmi.

IX.

Ale koniec roku je pre nás trúchlivý. Ruský ľud nevedel pochopiť slobodu. Nazdával sa, že sloboda znamená: rob si každý, čo chceš! Vlády nad málo vzdelaným, dôverčivým a nezkúseným ruským národom sa zmocnili nesvedomití, zlí a nerozumní ľudia. Volali sa bolševíkmi. Ľudovú vládu Kerenského, ktorá nemala dosť sily, aby po svržení cára zaviedla v Rusku poriadok, svrhli teraz boľševici, ktorých vodca Lenin sa považoval za vladára Ruska. — Ako cár, tak ani Lenin nemal rád vojnu s Nemcí. Začal hlásať ruskému ľudu, že Nemci sú jeho priatelia, že chcú mier, začal nahovárať stopäťdesiatmilionový ruský národ, že je slabý a vyčerpaný k pokračovaniu v ďalšej vojne, a že sa musí Nemcom poddať. A veľké množstvo nerozumných Rusov mu uverilo. Ruskí vojaci utekali zo svojích zákopov, prestali poslúchať svojích náčelníkov, ako lavina sa valily ích davy z bojišťa do vnútra Ruska. Nastal hrozný neporiadok, keď nikto nechcel poslúchnuť rozumný hlas. Vojaci vsadali samovoľne do vlakov, ktorých sprievodčí sa museli podriaďovať ích okamžitým nápadom, rozmarom a vzdorovaniu, vozy a zariadenie na železniciach, ako aj rušne zničili temer za krátko poblúdilí a rozoštvaní ľudia, zapríčinili mnohé škody a nastal úplný zmätok. Ľudia tejže národnosti sa začali nenávidieť, brat preklínal brata a na koniec sa aj vraždili. Hovorili na to, že je to občianska vojna. Nechcejúc vojnu s Nemcí, začali ju medzi sebou. A chytrí Nemci, ktorí na začiatku volali na Rusov do zákopov medové slová, zadušili sa ím o svojom priateľstve a bratstve, keď teraz videli, že sa ruská armáda rozbehla a že nieto temer nikoho, kto by ím zabránil vtrhnúť hlbšie do Ruska, trebárs do samej matičky Moskvy, dupli si, zaštrngali šabliami a začali Rusom nemilosrdne rozkazovať. Rusko bez vojska, dusiac sa v neporiadku a ustavičných búrkach, krvácajúce v „občianskej vojne", ím už ovšem nemohlo odporovať a ro-

bilo všetko, čo Nemci chceli. Tak nesvedomití, zlí a nerozumní ľudia — boľševíci v čele s Leninom Rusko zradili a predali Nemcom, uzavreli s nimi hanebný mier v Breste Litevskom, kde dovolili, aby Nemci a Rakúšania obsadili celú Ukrajinu a iné najbohatšie čiastky Ruska a vyviezli odtiaľ potraviny, uhlie, zlato a všetko cennejšie, na čo prišli.

So zármutkom sa dívali ruskí legionári na toto pustošenie.

Veď si tak obľúbili dôverivý, milý a pohostinský ruský ľud! Teraz videli, ako trpí bratský národ hroznou nemocou boľševíckou, že verí lhárom a podvodníkom, ktorý ho privedú len na zkazu.

A predsa nemohli Rusku pomôcť. Bolo ích príliš málo, aby vnútili svoju vôľu ohromnému národu. Mnohí z ruských ľudí ešte verili, že toto nešťastie je potrebné pre Rusko, aby sa vzpamätalo k rozumnému a čulému životu. Rusi sami odmietali pomoc a tí, ktorí ju chceli, boli v nepatrnej menšine.

Čo robiť tedy? Rusko uzavrelo s Nemcí mier. Už nechce bojovať s nimi. My Čechoslováci predsa len nestačíme, aby sme zamenili niekoľkomilionovú ruskú armádu a sami viedli boj s Nemcí bez ruskej pomoci. Kto nás bude zásobovať, kto nám bude dodávať strelivo, kto nahradí naše ztraty na mrtvých a ranených? Ako dlho by sme stačili so svojími slabými silami v boji proti niekoľkonásobnej prevahe Nemcov, Rakušanov a Maďarov?

Nezostávalo nič iného, ako ustúpiť pred mohutnými prúdmi nepriateľských armád, ktoré sa zo všetkých strán valily na Ukrajinu a do vnútra Ruska. Rozhodli sme sa, že budeme ustupovať cez Rusko až do Sibíre, prejdeme túto zem až k brehom Japonského mora a Tichého oceánu, tam sadneme na lode a odídeme do Francúzska pomáhať naším bratom, francúzskym legionárom.

Tak sa začal so začiatku smutný, pozdejšie tak slávny rok 1918. V dlhých radoch ustupovali naši ruskí legionári zo svojích po-

sádok na Ukrajine stále na východ. Nemci neustávali znepokojovať ich zadné voje. Bola to ťažká cesta v závojoch sňahu alebo v hroznej februárovej plieskavici, keď sa kolesá naších vozov a diel hlboko preborily, keď ranení stenali na drkotajúcich vozoch a mrzli, keď boli v každom okamžíku rušení streľbou nemeckých prenasledovateľov a znepokojovaní nemeckými lietadlami, ktoré pozorovali smer našej cesty.

Pri stanici Bachmač, malého mestečka na železnici, vedúcej od Kyjeva do Moskvy, ustupujúce vojská československé boly obkľúčené nemeckými plukmi. Rozpútala sa divá bitka. Čechoslováci zúfale bojovali, aby odrazili Nemcov a dali tak možnosť ostatným oddieľom československým, ktoré sa opozdily, uniknúť z nemeckej pasce. Bitka bola zlá a nemilosrdná. Trvala dva dni. Na koniec ale boli Nemci krute porazení, odohnaní ďaleko od Bachmača až ku Kyjevu. A vojsko československé v Bachmači sadlo do vagonov, rýchlo sem shromaždených, zo všetkých súsednych, Nemcami dosiaľ neobsadených tratí a uniklo hlboko do ohromného Ruska pred očiami Nemcov, ktorí si brúsili zuby na jeho zničenie. Tak zachránila naše vojsko od istej zkazy víťazná bachmačská bitka, po bitke pri Zborove najslávnejšia druhá bitka naších chlapcov, od obkľúčenia so strany Nemcov, ktorí by iste neboli robili s nami dlhé parády.

Tomáš Masaryk vidiac, že naše vojsko pôjde teraz spokojne na východ do prístavu Vladivostoku na brehu japonského mora, aby odtiaľ podniklo veľkú cestu okolo sveta do Francúzska, odišiel najprv do Ameriky, aby tam obznámil s naším hnutím ušľachtilého prezidenta Spojených štátov Wilsona.

Vojsko československé odchádzalo spokojne, mierumilovne cez Rusko na východ. Srdce sa nám svieralo nad nešťastím, ktorému podľahol predobrý ruský národ. Všade neporiadok, nečistota, ruvačky, všetci zlodeji, vrahovia, podvodníci a darebáci každého druhu sú

prepustení zo žalárov a prevzatí do boľševíckeho vojska, potulní činskí oplani, Nemci a Maďari-zajatci, kadejaký ničomník, beťár a cudzinec si nárokujú právo rozkazovať ruskému ľudu, oberať ho o posledný majetok. Všade drahota, nedostatok potravín, nedostatok šatstva, náradia, ani ihly nikde nekúpiš. Bol to smutný obraz, ktorý sme videli touto cestou, naplnenou smútkom a súcitom. A pochopili sme, že sa zmocnili vlády nad nešťastným ruským národom zločinci, ktorým je všetko jedno, len nech sa udržia na svojích trónoch. Bolo nám žiaľ z toho celého. Avšak rozkaz znel: Do Francie!

Ale vláda boľševíkov sa dívala s neľúbosťou na našu cestu. Vláda boľševíkov bola Nemcom prajná od jej začiatku. Kdo žičil Nemcom, nemohol milovať Čechoslovákov. Do Moskvy prišiel nemecký vyslanec gróf Mirbach. Nepáčilo sa mu, že Čechoslováci unikli Nemcom pri Bachmači a nevidelo sa mu, že idú do Francúzska pomáhať svojím priateľom v boji proti Nemcom. Nemohlo sa mu to páčiť. A poneváč boli Nemci víťazmi a ruskí boľševíci boli porazení, musel ruský boľševík Lenin v mnohom poslúchnuť nemeckého vyslanca Mirbacha. Nemecký vyslanec by rád videl, keď by sa tým Čechoslovákom prekazila cesta do Francúzska. Pripomenúl to boľševíkom. Čo keď by boľševici znepokojovali a ustavične dráždili Čechoslovákov? Čo keď by tak červená armáda boľševícka, ako sa volalo vojsko Leninovo, prepadla Čechoslovákov na ích ceste cez Sibír?

Čechoslováci, ktorí pomaly prechádzali cez Rusko a Sibír, boli naraz všelijako zdržovaní vo svojej ceste, dráždení k výstupom a pračkám rôznými najatými darebákmi, že bol div, prečo to všetko znášajú, keď sú predsa vojaci a keď nikomu neubližujú a nevšímajú si nikoho? Vláda boľševíkov sa nazvala ,,vládou robotníkov a sedliakov''. Chcela tak pohnúť chudobní pracujúci ľud ku krvavému boju s majetnejšími ľuďmi. Niekde sa jej to darilo. Ale chudobnému pracujúcemu ľudu tým nebolo lepšie. Bieda, špina a neporiadok boli

so dňa na deň strašnejšie. Boľševícka vláda začala pracovať krutejšie, než nenávidená vláda cárska. Privykla od začiatku donucovať svojích poddaných násilím, strieľaním a žalárovaním k poslušnosti. Žaláre boly zasa preplnené. Sedelo v ních tisíce a tisíce nevinných ľudí. Hrôza a smrť šla po celej svätej Rusi.

Čechoslováci túžili len po tom, aby mohli opustiť túto nešťastnú zem a mohli pokračovať vo Francúzsku vo svojom boji za samostatnosť Československa.

A tu sa stalo čosi strašlivého.

Na žiadosť Nemcov sa rozhodla boľševícka vláda, že prekazí Čechoslovákom cestu do Francúzska. Železničné úrady rozťahaly vlaky československé po ohromnej trati asi 8000 kilometrov, od mesta Penzy južne od Moskvy až do Vladivostoku. Naše takto roztrúsené vojsko, ktoré predtým, na dôkaz svojej mierumilovnosti v oči ruskému národu, odovzdalo boľševíkom temer všetky svoje zbrane, koncom mája 1918 prepadli boľševíci a nemilosrdne ho vraždili. Surový vodca boľševíckych vojsk žid Bronštein, zvaný Trocký, dal svojím plukom ukrutný rozkaz, aby bez milosti na mieste zastrelili každého Čechoslováka, u ktorého sa najde zbraň.

Ale naše vojsko sa rázne vzchopilo k obrane. Vedelo, že keď by sa poddalo boľševíkom, čaká ho len zkaza a smrť. Preto sa bránilo zúfale a odhodlane. Celé východné Rusko v poriečí rieky Volgy a celičká nesmierna Sibír sa premenily na veľké bojiště. Naší mali proti sebe niekoľkonásobnú presilu. Ale nedbajúc zlej a nedostatočnej výzbroje, bojovali všade s takým nadšením, že za tri mesiace úplne potreli celé boľševícke armády v Sibíri, vyhnali ích odtiaľ a zahnali ďaleko za rieku Volgu. Obsadili veľké kvetúce mestá ruské a sibírske, Samaru, Simbirsk, Kazaň, Ufu, Čeljabinsk, Jekaterinburg, Omsk, Irkutsk, Čitu, Charbin, Vladivostok. Obyvateľstvo ích všade vítalo

s nadšením a s radosťou nad tým, že je zbavené hrôzovlády boľševíckych násilníkov.

A prosili Rusi, aby ím bratia Čechoslováci pomohli očistiť Rusko od vlády samozvaných pánov-boľševíkov, aby mohli smyť hanbu brestlitovského mieru, aby mohli znovu ísť do boja proti Nemcom a splniť tak sľub spolubojovníctva, ktorý dali ostatným spojencom. Rusko ako by navracalo sa k lepšiemu životu, zdalo sa teraz slobodnejším; a túžili Čechoslováci a Rusi spoločne postupovať na Moskvu, aby vyhnali odtiaľ zradnú vládu boľševícku a obnovili vládu celého ľudu, ktorá by spravodlive a rozumne riadila osudy ruského národa.

Meno Čechoslovákov letelo teraz nielen v Rusku, ale po celom svete z úst do úst. Bol to div! 50.000 vojakov československých sa prebíja obrovským územím mnoho tisícov kilometrov po jednej železnici od Volgy až k Tichému oceánu a odtiaľ nazpäť k Volge, aby spoločne s poctivými Rusmi obnovilo ruskú česť a slobodu! Často počuť o tomto veľkom ťažení slovo a n a b á z a. A keď čítame dejiny starých národov, zvlášte dejiny Grékov, stretáme sa s podobným výkonom vojenským, ako previedlo naše vojsko. Desaťtisíc Grékov, roztrúsených na území Malej Ázie 400 rokov pred narodením Kristovým, sa spojilo, aby sa prebojovalo do svojej vlasti. A preputovali tedy Gréci ohromnú ríšu perskú, prešli celou Mezopotámiou, kde pri mestečku Kunax pri sútoku riek Eufratu a Tigrisu porazili úplne vojsko perského kráľa Artašachru. Odtiaľ namierili potom statoční bojovníci najkratšou cestou ku Čiernému moru, vzdialenému na 1200 km a dostihli po hrozných útrapách, bojoch a nehodách grécke mesto Trapezunt. Dejepisec Xenofont, ktorý sa zúčastnil na tejto výprave, popísal potom všetky jej príhody vo spise, ktorí nazval „Anabáza".

Čechoslováci tedy po toľkých stoletiach previedli niečo podobného, ako bola grécka „Anabáza". V československej „Anabázi" precesto-

vali ovšem desaťráz dlhšie územie a museli zápasiť s prekážkami, o mnoho ťažšími. Ký div, že sa celý svet poklonil ích odvahe, obetavosti a sporiadanosti! Ťaženie sibírske ukázalo celému svetu, že sme národom, ktorý si úplne zaslúži slobody, lebo sa vie za ňu biť a nešetrí svoje životy. Teraz už bol celý svet pevne presvedčený, že musí nastať čím skôr pre nás deň oslobodenia. Nemci, Rakúšania a Maďari teraz už ovšem vedeli, že túhu Čechoslovákov po slobode ničím neudusia.

X.

Medzi tým došlo v Itálii zásluhou generála Štefánika konečne k vytvoreniu naších legií. Desaťtisíce Slovákov a Čechov, zajatých v Itálii, sa hlásilo do svojho vojska. Za krátko stálo tu už niekoľko plukov, 31. až 36. a 39. pluk pechoty, oddiel jazdy a delostrelectva. Chlapci v Taliansku boli už netrpeliví, aby mohli tiež ukázať svoju statočnosť. Pod vedením slávneho talianského generála Grazianiho zúčastnili sa mnohých bojov proti Maďarom a Rakúšanom na rieke Piave a v južných Alpách. Čoskoro sa stali vzorom dobrých bojovníkov. Ich prsia ozdobovaly mnohé vyznamenania za statočnosť, draho predávali svoje životy nepriateľovi. V slávnej bitke na Doss' Alto konali zázraky hrdinstva. Ich meno sa stalo slávnym u priateľov a obávaným u nepriateľov! Znamenalo nepremožiteľných a silných borcov, ktorí sa ničoho neľakajú.

V jaseni 1918 nastal potom všeobecný útok všetkých spojeneckých vojsk proti Nemcom. Útočilo sa najprv prudko a krvave v severnom Francúzsku pod vedením slávneho francúzskeho maršala Focha. Nemecká obranná čiara sa zakolísala, neodolala už útokom Francúzov, Angličanov, Amerikánov. Bola porazená a nemecké vojsko sa dalo na rýchly ústup. Blízo mestečka Terronu a Vouzière

bojovali statočne naší chlapci z francúzskej legie. Mnoho ích tam padlo, ale predsa len krásne zvíťazili, rozbili Nemcov úplne a prinútili ích k uteku. Táto veľká bitka vzbudila podiv všetkých ostatných vojsk. Nemecké vojsko bolo prinútené opustiť severné Francúzsko a vyprázdniť nešťastné Belgicko, keď už predtým spustošilo obe zeme neslýchane, zničilo krásne budovy chrámov, radníc, spálilo celé krajiny a povraždilo mnoho nevinného civilného obyvateľstva. Víťazné vojsko spojencov vstúpilo do Nemecka až k rieke Rýnu.

Tiež aj v Itálii, v Srbsku, v Albanii postupovaly talianske a srbské vojská víťazne do vnútra Rakúsko-Uhorska. Zvlášte nešťastné Srbsko získalo zasa svoje ztratené územie, taktiež spustošené a z polovice spálené.

Základy Rakúsko-Uhorska sa otriasly. Vo Viedni vládol zmätok. Cisár Karol, ktorý nastúpil po zomrelom Františkovi Jozefovi, rozmýšľal, ako by utiekol z Viedne, aby sa na ňom nevymstil hnev ľudu. Nebolo už ani najmenšej pochybnosti o tom, že Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Turecko a Bulharsko sú porazené. Teraz tieto kedysi pyšné štáty pokorne prosily o mier. Prezident Wilson odpovedal Rakúsko-Uhorsku, že spojenci nemôžu svoliť k mieru s ním, dokiaľ sa nevzdá vlády nad Československom. To bolo znamenie všetkým slovanským národom v Rakúsko-Uhorsku, aby sa oslobodily.

28. októbra boli v Prahe vyhnaní zo svojích úradov rakúski generáli, úradníci, všetci tí, ktorí nás počas vojny prenasledovali. Verní vojaci československí, ktorí ešte zostali do tej doby v rakúskej armáde, postavili sa na ochranu zeme. Sokoli, robotnícke telocvičné Jednoty, strelci, študenti, robotníci a remeselníci, každý, kto mohol nejako pomáhať, chopil sa zbrane, aby zaistil poriadok. Národný Výbor, v ktorom zasedali mužovia s dôverou celého národa, vládol nad zemiami československými. Cisár Karol a jeho rod bol navždy pozbavený práv na trón český. Slováci sa tiež sišli v Turčianskom

Svätom Martine a vyhlásili spojenie s bratmi Čechmi v jednotnom národe československom. Podobne sa stalo v Horvatsku, Slavonsku, Dalmácii, v Bosne a Hercegovine a v južných zemiach alpských, ktoré sa pripojily k Srbsku. Halič sa pripojila k Poľsku, Sedmohradsko k Rumunsku, južné Tyroly a Triest k Itálii. Staré nespravodlivé cisárstvo rakúsko-uhorské, ktoré utlačovalo svoje slovanské a románske národy, sa rozsypalo, ako zle stavaný dom.

V Československu zavládla radosť. Celý národ sa tešil chvíli, keď bude môcť uvítať svojích osloboditeľov-legionárov s Masarykom, ako prezidentom Republiky na čele. Nový život prúdil uliciami slovenských a českých miest, radosť hlaholila i v naších najzapadlejších horských dedinkách. Veliké dielo oslobodenia bolo dokonané, veľký zápas bol dobojovaný. Tí, ktorí vždy verili, že pravda a spravodlnosť víťazí, sa nezklamali. Národ bol slobodní, mohol si voľne vzdýchnuť, mohol sa teraz spokojne venovať miernej, plodnej a krásnej práci.

XI.

Vrátil sa prezident Masaryk do Prahy a celý národ ho vítal s jasotom a úprimnými slzami vďačnosti a radosti. Sedemdesiatročný starec, ktorý počas vojny tam za hraniciami snáď ani jednej spokojnej noci nemal v starostiach o osud svojho národa, ktorý nedbal svojej rodiny, ani svojho zdravia, obišiel celý svet, precestoval celé diele sveta, všade pracoval, sdružoval všetky svoje verné deti v jediný veliký bojovný šik, sa mohol konečne pozrieť do oddaných očí svojích najbližších a svojích priateľov.

Bol to slávny príchod otca národa, osloboditeľa a prezidenta, do Prahy. Prevádzali ho jeho deti-legionári talianski, francúzski, ruskí. Národ ích vítal, dievčatá kývaly šatkami, každý si nechal oči na ních.

Skoro prišli aj ostatní legionári francúzski a italskí. Len hlavný voj ruských legionárov sa dlho nevracal, ač sme ho doma netrpelive čakali. Veď iste aj oni túžili po oslobodenej vlasti, aj oni mali doma svoje deti, ženy, priateľov, rodičov.

Po 28. októbri 1918 túžili ruskí legionári po návrate. Ich sily už nestačily k veľkému cieľu, ktorí si vyznačili k oslobodeniu Ruska, boly vyčerpané ustavičnými bojmi. Ani Rusi sa nevedeli dohodnúť medzi sebou, spojenci, zamestnaní a rozradostení svojím víťazstvom, zabudli na nešťastný osud Ruska.

S ťažkými pocitmi opúšťali potom ruskí legionári zem ruskú, v ktorej prežili toľko slávnych okamžíkov a jej ľud si tak obľúbili. Ale oslobodená vlasť ích volala, potrebovala ích síly, volaly ích tiež ich netrpelivé rodiny. A oni sami po toľkých strádaniach nevýslovne túžili po svojej domovine! Ešte celé dva roky po prevrate 28. októbra museli čakať na Sibíri, až prídu pre ních ďalekou cestou lode a odvezú ích domov, do náručia svojích najdrahších. Keď loď za loďou opúšťala Vladivostok a brehy ruskej zeme ím zmizly z očí, všetkých sa zmocnila hrozná otázka: Čo bude s bratským Ruskom? Vzpamätá sa? Vzchopí sa k životu voľnému a slobodnému? Do dnes nieto odpovede na tieto otázky. Rusko i teraz znepokojujú ustavičné vzbury, ničí ho hlad, bieda a nedostatok. Po tisícoch umiera dobrý ruský ľud, kým ostatné národy po válke žijú dnes už spokojnejšie v mieru.

Ale ruskí legionári pamätajú a rozmýšľajú...

Rozmýšľajú i francúzski, italskí, srbskí, anglickí, americkí.

Radi by vám, deti, povedali, abyste nikdy v živote nepremárnili ten drahocenný dar slobody, ktorý sme tak ťažko dobyli. Nezabúdajte hrdinské činy tých, ktorí šli do najprudkejšej seči, aby vám dobyli lepšieho života. Učte sa od hrdinov smelosti, odvahe — budete ju ešte mnoho potrebovať v živote, ktorý nenie vždy ľahký. Mená generálov Syrového, Gajdu, Čečka, Voženílka, ktorí viedli našich chlapcov

na Sibíri k víťazstvu, Husáka a Šnejdárka, ktorí bojovali hrdinský vo Francúzsku a na Slovensku, mená skromných hrdinov-starodružinníkov francúzskych a ruských a ích pozdejších nasledovníkov vo Francúzsku, v Rusku a v Sibíri, v Srbsku, v Albánii a v Dobrudži, v Itálii a na Slovensku, mnohé mená vaších známych legionárov nech sú vám výzvou k životu zdravému, opravdovému, krásnemu.

Pamätajúc na mrtvých, ktorých hroby sú roztrúsené po celom svete, nezabudnite, že váš lepší život je posvätený ích za vás vyliatou krvou. Obetovali sa za celok. Necenili svoje životy, keď videli, že celý národ strádа. Priniesli radi obeť smrti, lebo verili, že privolá národu slobodu. Život celého národa cenili nad svoje životy. Nebáli sa nepriateľov, neustúpili pred nimi, nevzdali sa ím. Volili radšej boj, ba aj smrť. Lebo život v otroctve nemal viac pre ních ceny. Boli to hrdinovia.

Učte sa od ních, lebo bez hrdinstva nenie krásy života!

PÚŤ DETÍ DO SIBÍRE.

Ďurko a Anička sedia potme pri peci. Dívajú sa do ohňa, kde horia triesky, ktoré deti práve priniesly z lesa. Kocúr skočil s lavice, pritúlil sa k Aničkiným nohám a líškal sa. Vrčal tlumene do praskotu dreva a do hluku vetru.

Ďurko a Anička vidia čosi v plameni. Dívajú sa pozorne.

A maminka tak dlho nejde zo dvora z práce. Prináša predsa len niekdy sklenicu mlieka a peceň chleba. Otecko je už nie doma. Je ďaleko. Ďaleko, ďaleko! Dostali od neho nedávno list. Ďurko, ktorý chodí už tri roky do školy, ho vie nazpamäť:

,,Milá žena, som v našom, československom vojsku už dávno a bojujem za slobodu nášho milého národa, a myslím, že sa v budúcom roku vrátim, ale pôjde to asi ťažko; čo stále robíte, ste zdraví, čo deti? Všetkých Vás objímam, bozkávam a teším sa z Vás, čo by to len už bolo skoro!

Váš otecko.“

Ďurko vie aj adressu nazpamäť, číslo pluku, stotiny, Československé vojsko v Rusku, Sibír, Siberia!

Ďurko hovorí Aničke:

,,Veď to nenie ani tak ďaleko, díval som sa v škole v piatej triede na mapu. Chlapci mi to ukazovali. Hneď za Slovenskom je Rusko a hneď za ním Sibír.“

Anička to nerozumie, ale díva sa na Ďurka s nedôverou.

Teplo sa šíri po izbe, zasa raz už teplo! A mama nejde a nejde.

Také je ticho náhle, i vietor prestal, i kocúr sa utíšil, zatvoril oči a spí pri Aničkiných nohách. Ďurkovi napadlo, že je dnes Mikuláša.

Mikuláš — to bol dobrý pán biskup, mal dlhé fúzy, ako mávajú Rusi. Mikuláš bol z Ruska. Všetko je dnes akosi divné v Rusku.

Ani otecko, ani Mikuláš neprídu tento rok z Ruska k ním nadarmo si chystajú deti topánky a tešia sa. Ale ako by bolo pekne, keď by sme aspoň na Vianoce boli spolu s oteckom! Otecko je dobrý. Býval dobrý, Anička sa sotva pamätá, ale je zato zvedavejšia. Trocha sa bojí. Bojí sa niečoho, až otecko príde.

Jedneho dňa silne vrznú dvierka vrát, pes Dunčo zašteká a hneď utíchne a zavrčí radostne, ťažké kroky pôjdu po chodníku, letmo akási temná tvár zahliadne oknom do izby, potom na dvere buch, buch, dvere sa rozletia a vstúpi otecko s puškou. Má dlhý plášť, vysoké čižmy, remeň, tlumok, poľnú flašku, fúzy a ohnivé oči. Ďurko, ktorý chodí už tri roky do školy, sa tiská za Aničku, Anička zakrýva oboma rukami oči a díva sa len cez prsty.

Ďurko a Anička sú smutní. Vedia, že by to bolo veľmi pekné. Ale kedy? Ale ako? V izbe je milo. Vonku je tma a zdá sa, že sňaží. V izbe je tak ticho, ako tu ešte nikdy nebolo. Všetko chce akosi spať, usnúť, odpočívať. Deťom bolia oči od ohňa, pred očiami sa ím mihajú veliké temné kolá, temnomodré, temnočervené, temnozelené. Anička vezme Ďurka za ruku a tiská sa k nemu. Potom povie:

„Ja vidím otecka. Otecko mi kýva a hovorí: „Poď sem, Anička! Ďurko, ja sa bojím. Ďurko, poďme k oteckovi!“

A Ďurko vraví:

„Ja vidím tiež otecka. Otecko na mňa kýva a volá: Poď sem, chlapče!“

Deti sa tisnú k sebe. Oheň v peci dohorieva. A mama nejde a nejde. V izbe je veľká tma a veliké ticho. I vonku stýchlo všetko, všetko usnulo.

*

Deti, Ďurko a Anička sa vzali za ruky a vyšli cez prah. Dvor bol zasňažený. Pes sa ani nehnul. Svietil veľký a biely mesiac.

„Mesiačik nám svieti na cestu. Ďurko, ako je to ďaleko? Je ďalej ako do Bystrice?“

„Ty si hlúpa. Poď! Musíme z dvier. Pôjdeme tamtým smerom. Pôjdeme do lesa. Vidíš, ako blišti sňah na stromoch. Tak je to aj v Sibíri. Je tam veliká zima, veliká zima!“

Deti vychádzajú z dvier. Idu okolo rybníka popri hrádzi, potom po ceste z lesa. Les stojí ticho pred nimi. Vysoké jedle, sličné smreky, krivé a pekné borovice. Tlejúce listie, na vlhkom mechu páchne.

Vstupujú do lesa ako nejakou tmavou, vysokou bránou. Papršleky mesiačka sa len predierajú konármi. Je tma. Ďurko povie Aničke:

„Nič nevidím. Dívaj sa na cestu!“

Anička opakuje to, čo často hovorievala aj matka:

„Veď je tma, ani v mechu!“

Náhle už nevidieť ani stromov, ani chodníčka, ani papršlekov mesiačka. Náhle už nič nevidieť. Je tma, „ani v mechu“.

Deti sa ešte pevnejšie držia za ruku, ešte napiatejšie hľadia do tmy, napínajú oči. Naraz sa dvíha silný vietor. Sňahové chomáče lietajú okolo detských hláv, priliepajú sa chytro k ích teplým tváriam. V očiach detí sa rozpaľujú nejaké iskričky. A pred ích očiami, hľa, svetlo, veľké, biele svetlo. Ako by nebolo ani lesa, ako by nebolo ani chomáčov sňahu. Svetlo a svetlo. Uprostred svetla stojí ktosi.

To je tá pani, o ktorej počuli už v iných pohádkach. Dobrá víla hodných detí, ktorá sa zjavuje vtedy, keď býva najhoršie.

Paní je ovšem krásna a biela, počujte, čo hovorí:

„Dobré deti! Počula som, že hľadáte otecka. To je od vás pekne, že ste nezabudli na neho. Váš otecko je slávny rytier, ktorý premohol zlého draka. Ten drak sa volal otroctvo. Že ste tak hodné a milé, chcem vám pomáhať. Lebo vaša viera i hory i doly prenáša. Uvidíte otecka, uvidíte otecka a pozdravujte ho od mamy, od mňa a celej našej zemi!“

Ďurko a Anička sa dívali omámene na krásnu paniu. Dívali sa jej priamo do očí. Priamo do modrých, nebeských očí. Čo všetko počuli a čítali o nej! Teraz ju videli. A aká je to dobrá paní! Uvidíte otecka, povedala.

,,Môj starý strýko,“ hovorila ďalej dobrá víla deťom, ,,sa volá strýk Vietor. Príde hneď a vezme vás na svoje plecia. Poletíte dlho a dlho. Cez hory, doly, lesy a vody. Uvidíte veľké mestá, ale čo uvidíte potom? Uvidíte otecka.“

Dobrá víla detí vzala Ďurka do náručia, čo je už aj veľký a chodí tretí rok do školy, a bozkala ho na čelo.

Ďurko si utrel nos a zahanbil sa. Potom bozkala tiež svetlovlasú Aničku, ktorej stiekla slaná slzička okolo nosa k ústam. Anička ju rýchle prežrela.

Ale kde sa vzal, tu sa vzal, náhle stál pred nimi šedivý starčok s dlhotánskou bradou a zabručal:

,,Tak skoro, deti, skoro. Ja som strýc Vietor. Času niet nazbyt a cesta je ďaleká, preďaleká. Veď poletíme až do Sibíre a možná, že i do Mandžurie. Sám som tam už dávno nebol!“

Strýc Vietor, čo sa aj ponáhľal, predsa by bol začal vyprávať o svojích výletoch. Dobrá víla detí posadila chlapca a dievčatko na chrbát strýca. Deti sa pekne rozložili. Strýc zahvízdol a let započal.

*

Letely, letely, letely. Strýc ím vypravoval zemepis.

,,Teraz, deti, letíme nad Tatrami. Tam za nami sú Morava a Čechy. I tam je mnoho detí, ktoré čakajú na otecka zo Sibíre. Vidíte, ako vám kývajú šatkami a volajú: Pozdravujte otecka! Tu vľavo, medzi tými horami, hutiami, komínmi, je smutná zem sliezska, pri nej Orava. Chcú nám ích vziať Poliaci, o ktorých sme mysleli, že sú

úprimnými bratmi. My mnoho dôverujeme cudzím ľuďom, milé deti, ale málo veríme samí sebe. Tu sa potom začína haličská zem. Vidíte, vidíte, ako tu prešla vojna, aká spustošenosť, aké rumy! A hľa, tu je Zborov. Pamätný. Nezabudnuteľný!"

Deti sa dívajú, dívajú sa pozorne.

Všetko je tak smutné. Pod nimi pláne, stráne, údolia a hory ľahko zasňažené. Aj dedinka a mestečko, napolo zbúrané, spálené. Polia sú rozryté zákopmi. Ako tŕňová koruna na hlave Trpiteľovej sú popíchané do zeme koly a drôtené prehrady. Niekde zo zeme vyčnieva polozapadlé delo. Minú hodiny, míňajú sa dni.

Náhle povie strýc: „Deti, tu sú hranice ruskej zeme!"

Ďurko objíme Aničku a šopce jej so strachom a radosťou:

„Už sme v Rusku, skoro uvidíme otecka!"

„Nie tak skoro, synku," odpovie strýc. „Cesta je ďaleká, preďaleká. Veď poletíme až do Sibíre!"

Anička sa zarmútila.

A strýc vykladá ďalej: Teraz sme na Ukrajne. Za Ukrajnou príde moskovské Rusko s veľkým a starým mestom Moskvou. Potom poletíme k rieke Volge na Povolží. Ale potom ešte, milé deti, poletíme cez vysoké, zelené hory, cez Ural. A potom budeme v Sibíri. Ale Sibír je veliká, veliká. Dlho a dlho poletíme ešte v Sibíri, stále na východ, než najdeme tatíčka."

Deti sa dívajú, dívajú sa pozorne.

Zasňažené kraje miznú, sňahu vždy pribúda. Mestá miznú s kostolmi, na vrcholu ích veží sa skvejú zlaté gule. Ztráca sa staroslávny Kijev, matka ruských miest, mesto ako pohádka na pahorkoch a v údoliach s bezpočetnými kostolmi a míňajú sa iné mestá ruské.

Tu všade žili Čechoslováci. Tu žili v ukrajinských dedinách, jedli dedinský chlieb a tancovali s tunajšími dievčatmi. Tu spali spoločne s mužíkmi v hlinených alebo drevených a slamených chalu-

pach. Tu boly ích slávnosti na lúčinách, ích cvičenia. Tu mašírovaly pluky, roty, tiahli delostrelci, letela jazda.

A hľa, kyjevský most, postriekaný československou krvou v boji s Nemcí.

A Bachmač, malá stanička, kde na vedľajších poliach, v barinách a lesoch bol krutý boj.

A veľké mesto, kde sa schádzali na porady, Moskva, milá, zasňažená a stovežatá. Ako pekne by bolo odpočinúť si na okamžík na zvonici svätého Ivana Velikého a dívať sa na pyšný Kremľ a na krásnu, útulnú Moskvu.

Ale musíme ďalej — musíme k Penze, na velikú železnú dráhu, kde naše vojská zradne prepadli šialení, zapredaní a temní ľudia. Všade vidieť československé stopy. Tadiaľto šli, tu kráčali, tuto sa predierali tŕnim a hložím. Tu všade bojovali, bránili sa, víťazili. Tu všade visely ich veselé zástavy, biele a červené, znely ích piesne, smutné a veselé, hučal ích vtip, žart, hrmel vojenný ruch, hučalo „hurá, hurá".

A tu je potom veliká, milovaná rieka, svätá rieka, Volga, cez ňu obrovský most, ktorý bol náš, za ňou ďaleko veselé mesto Samara, kde v okolí žijú už Tatari, Baškíri, Mordvinci a Čeremisi, potomci divokých kmeňov azijských, dnes tichí a bodrí roľníci, ktorí nosili naším vojakom pecne chleba, med, mlieko kravské a kobylie, ako ho volajú kumys, a iné dobré veci. I tu na rieke Bielej, kde leží tatarské mesto Ufa, bojovali a víťazili, pri bielom Kazani, odtiaľ na sever, umierali najlepší z najlepších, deti, za svoju domovinu a vašu lepšiu budúcnosť.

Tiež tak prešli aj uralské hory, bojovali a víťazili pri Čeljabinsku, Jekaterinburgu a pod Permou a konečne zvíťazili v celej širokej, nekonečnej Sibíri, ďaleko až k východnému moru, kde žijú žltí ľudia, Číňania a Japonci, ku brehom Tichého oceánu.

Tedy dnes, deti, letíme už cez Sibír, letíme k oteckovi. Veliké sú bezhraničné stepi, nekonečné, zelené lesy. Hory sňahu, záveje, ztratené strážne domky na dráhach vo svetlastej belavine, polozasypané riedke dediny. Tišina. Tišina.

Hla, sú i mestá, kadial šli bojovníci pod bieločervenými zástavami. Ťumen, Petropavlovsk, Omsk prostred vetrných stepí kirgizských, kde sa roky pohybujú karavány Kirgizov na dvojhrbých velblúdoch, Novonikolajevsk, Tomsk, Krasnojarsk, Irkutsk . . . A krásne a zelené rieky, dnes už zamrznuté, Irtyš, Jenisej, Angara . . . A mnoho iných riek, mnoho lesov, nekonečných lesov.

Ďurko a Anička ani nevedeli, že leteli tolko týždňov, tolko dní.

Pod nimi bol krásny a biely kraj, ako pocukrovaný, čistý, ako kožušina králika, niečo ako králov hermelín na obrázku. Leteli už dlho cez Sibír. Aká je milá, aká je čistá táto Sibír, myslely deti.

Strýc Vietor ich niesol až za Irkutsk. Blízo výtoku rieky Angary z Bajkalského jazera sa spustil na zem.

„Tu, dobré detičky, sa končí moja púť. Tu na blízku bude váš otecko. Opytajte sa zvieratiek, vtákov, stromov a ludí, všetci vám ukážu ďalšiu cestu. Buďte šťastné, dobré deti, a pozdravujte otecka od mňa."

Zahvízdal a zmizol.

Deti osamely.

Stály na sňahovom poli, na ktoré svietil mesiac. Mesiac ožiaroval päť útlych sličných briez, ktoré stály blízo detí. Ďurko si spomenul na radu strýca Vetra. Prišiel k brezám, poklonil sa a strhol čapicu:

„Slečny Brezičky, mohli by ste nám povedať, kde je náš otecko?"

„Váš otecko je neďaleko odtialto. Choďte tamto na lavo, k lesu, tam najdete skalu, vo skale brloh, v brlohu starú medvedicu s troma mláďaťmi, tá vám povie ďalšie, lebo ona vie všetko."

Deti sa vzaly pevne za ruky a šly. Anička sa naraz opýtala:

„Jedia medvedice malé dievčatká?"

Ďurko neodpovedal, len mu zuby kvácly. Ale deti šly. Šly ticho, sňah ím chrúpal pod nohami. To bolo veselé.

A tu bol už les, v tom lese skala, v tej skale brloh a z brlohu liezla von práve stará medvedica.

Ďurko sa poklonil a strhol čapicu:

„Paní medvedica, mohli byste nám povedať, kde je náš otecko?"

„Váš otecko je nie ďaleko odtiaľto. Choďte ďalej po tejto zasňaženej lúke a prídete ku zmrzlému potoku. Tam najdete stádo vlkov. Najstarší vám príde v ústrety. Hovoria, že je starý, prastarý, ako Bajkalské jazero. Ten vám povie ďalšie, lebo on vie všetko." A medvedica sa obrátila k mláďatám a povedala: „Vidíte, nezdoby, aké sú to hodné deti!"

Deti sa ešte pevnejšie vzaly za ruky a šly po zasňaženej lúke.

Naraz si však Ďurko zašeptal pre seba:

„Vlci vraj jedia chlapcov..."

Obidvom deťom cvrkly zuby, ale šly.

A tu už videly stádo vlkov, v tom stáde ako by horelo sto ohienkov; to boly vlčie oči. Vyšiel ím v ústrety ten, ktorého oči žiarily najlepšie.

Ďurko sa poklonil a strhol čapicu:

„Milosťpane, mohli byste nám povedať, kde je náš otecko?"

Vlk vážne zakašľal a potom povedal:

„To musíte, dobré deti, ísť stále vedľa tohoto potoku, čo má obrastené brehy kroviím. Potom prídete až k jazeru, k veľkému a svätému jazeru Bajkalskému. Na brehu jazera ide železná dráha, veliká sibírska železnica. Tam stojí strážny domčok strážnika Trofima Ivánryča. Ten je starý, vie všetko, povie vám ďalšie."

Deti sa poklonily a šly ďalej.

Keď poodišly, obzrely sa niekoľkokrát a šoptaly:

„Nezedli!"

Čoskoro došly po svahu k obrovskej, zasňaženej a zamrznutej ploche, obohnanej dookola vysokými horami. Na pravo od ních zasvitlo svetielko, dve svetielka.

To bol domčok Trofima Iványča.

Deti namierily k nemu. Šly utrápení. Dych sa ím tajil. Keď došly k domku, boly otvorené dvierka do dvora. Vošly, zastaly na prahu, zaklopaly na dvere. Otvoril ím šedivý starčok, Trofim Iványč.

Ďurko sa poklonil a strhol čapicu:

„Trofim Iványč, mohli by ste nám povedať, kde je náš otecko?"

Trofim Iványč zakýval hlavou, prebral si rukou predlhú bielu bradu, odkašľal trocha a začal:

„Tak, tak. Znám, znám, holúbkovia a ako by som neznal. Každý pravoslávny človek zná v Rusku Čechoslovákov, či tak? Tak, tak. Aj otecka — to poznám. Smelý človek, smelý! No a poďte ďalej, vojdite, holúbkovia rodní, vojdite. Vypijete čaju a je aj chlieb s medom. A maslo. To je tam moja žena pri peci, Matrena, starká. Už nemôže, nemôže, holúbkovia. A to je dcérka, Jelizaveta, má už muža, zavčasu sa vydávala. Muža — toho vzali na vojnu, čo robiť? Jelizaveta, a samovar, čo, kypí? Tak, tak, za oteckom, rozumiem. Ale, Hospodine, ako ste sem prišli, takí slabúškovia a tváričky horia. Ej čerti malí! Ani kožušky nemajú. Tak, tak, pite čaj, pite, Jelizaveta, a pirožky, či vždy zabudneš. Divné! Ako sa ty voláš, chlapče?"

„Ďurko."

„Ďurko? Aha, to bude Juraj. A otecko?"

„Juraj."

„Juraj? Aha, ty si tedy Juraj Jurkovič. A dievčiatko?"

„Hanička."

„Áňa? Áňa Jurievna. Ah veľmi príjemné, veľmi príjemné, a veliká česť, veliká česť, vaše vysokoblahorodie! Tedy k oteckovi, vravíte, dobre, dobre. Kožušky si vezmete oba, dobré futrované,

ČS

aby ste nezamrzli. Tak. Hľa, tam na trati je stanička, asi pol versty odtiaľto, Mysovaja, leží v zátoku. Tam je otecko na koľajoch, vo vlaku, v ešelonu. Tak!"

Trofim Iványč našiel kdesi na polici útržok starých novín, ukrutil z kúsku akúsi cigarku, nasypal do nej prašného tabaku a pokuroval ako z fajočky. Potom postavil na hlavu velikú papáchu z jelenej srsti a vyšiel.

Deti za ním.

*

Všetci šli po trati.

Skoro došli k obci, rozhádzanej po pláni pod vysokými horami. Mesiac svietil na zamrznuté jazero. Hľa, stanička, nádražná budova, v čakálni svetlo, hrá tam hudba. Ó, ako krásne hrajú.

Ďurko počuje: „Čo by sme sa netešili . ." Pred stanicou stojí rad vlakov. Vozy sú ozdobené bieločervenými zástavami, zelenými konármi, obrazmi Husa, Žižku, Masaryka. V predu stojí pancierový vlak. Ako obluda sa rysujú v temnom jeho tvary, platne, pobité nyty, otvory streľné, odkiaľ vyzerajú guľomety, nahor pod vrecmi s pieskom ťažké delá, s plášťami pokrytými hlavniciami.

O vozy sú tu a tam oprené jazdecké píky s malými zástavkami. Stráže v dlhých, drsných plášťoch a bielych papáchach obchádzajú ešelon.

Trofim Iványč sa zastavil pri jednom voze „teplušky" a zabúchal na vyrezané dvierka:

„Hej, vy tam, je Juraj Josifovič čatár doma? Otvorte, otvorte. Idem k vám s novinou. Prinášam vianočný dar, vie Bôh!"

Dvere sa otvorily.

Trofim Iványč strkal deti ku predu. Deti vystúpily na pristavené schody a zastaly vo dveroch.

Anička otvorila ústa a sotrvala tak hodne dlho.

Vo vnútri vozu, v prostriedku stál stolík, na ňom vianočný stromčok so sviečkami. Okolo stolu stálo jedno na druhom niekoľko postieľ, na ktorých sedeli vojaci, veľkí, vyrastení, mnohí s bradou, s ohnivými očiami.

Pri vstupu detí obrátili k ním všetci v údivu svoje zraky. Od pece, kde práve prikladal kusy brezového dreva, vstal najmohutnejší z ních, čatár.

To bol otecko.

Hľadel za okamžík na deti mĺčky, pátrave. Deti ani nemukly.

„Otecko!“

Všetko zamĺklo.

Jediný Trofim Iványč šomral čosi a schádzal po schodoch s vozu.

Vojaci skryli hlavy do plášťov. Len brezové drevo priaskalo v peci. A vosk padal so sviečok. Zaváňalo jedľou.

Zdalo sa, že v tepluške zostal len otecko s detmi. Deti mu sedely na kolenách. A stále spomínaly mamu. Bolo ím divné, že tak dlho nejde a nejde... Tak sedeli všetci a hovorili do pol noci...

*

Ďurko a Anička sedia potme pri peci.

Kocúr spí pri Aničkiných nohách. V izbe je ticho a tma.

Vonku padá sňah. Dvierka vrát na dvore, kdosi ide na dvore, otvára dvere, vstupuje. Je to mama. Prináša mlieko, chlieb a sušené slivky.

„Veď je tma, ani v rohu,“ povie vzdychnúc. Zapaľuje svetlo.

Deti spia pri peci.

Treba ích zbudiť a rozdeliť ím slivky.

Otvárajú oči, ktoré sa navracajú odkiaľsi z ďaleka do tejto izby. Anička naraz zaplače, chytí mamu okolo krku a hovorí medzi slzami:

„Videli sme otecka. Boli sme u otecka!“

Ďurko sa díva na mamu ešte vždy s neprítomnými očiami.

Potom sa všetci traja schúlia do klbka a ticho plačú.

Vonku je tma, sňah, slabý vietor. V izbe horí olejová lampička.

V izbe je veliké ticho. Snáď sa tam modlia za otecka.

MILOŠ STARODRUŽINNÍK.

Na svätého Václava bola v ďalekom ruskom meste Kijeve veľká sláva.

Zvony hučaly na zvonici kostola sv. Sofie, ktorého pozlátené kopule svietily v jasennom slnci a leskly sa dnes akosi slávnostnejšie. A na námesti svätosofijskom mnoho a mnoho ľudí! Šeptajú si, strkajú sa, aby lepšie videli, vyzdvihujú malé ruské deti, hlavne chlapcov, vysoko, aby prehliadli dav a tešili sa z pohľadu. A chlapci sa dívajú, tlieskaju rúčkami. Tlieská Mítenko, obuvníkov syn z blízkej Vladimírskej ulice, oči vyvaľuje Šášenko-pouličník, ktorý behá celý deň od obchodu svojho tatíka k Bankovskej ulici na Krešťatík, kde je vždy tak živo a kde toľko kočiarov chodí a prechádza sa mnoho dôstojníkov s bohatými šňúrami na prsiach.

„Ty, Míťa, chlapče, povedz, čo vidíš!" hovorí tatík, držiac chlapca pevne za nohy. Míťa, sediac na otcovom rameni, naťahuje krk a kričí:

„To je vojska! To je vojska!"

Otec sa namáha a vidí: Stojí vojsko vo štvorhrane, vojaci stoja ako sviečky, hlavy hor, čapice strhnuté, držia ich ľavou rukou na pasoch a pravú ruku majú všetci vysoko. Pred nimi stoja nejakí dôležití ľudia. Vysokí dôstojníci, nejakí páni v čiernych občianských šatoch. A niektorí z ních plačú.

Prečo plačú? A diví sa Mitenko, nepokojne pozerá na to všetko Šášenko. Že prečo plaču?

Pred nimi je ešte niečo zvláštneho.

Poletuje to v povetrí, vietor si hrá s ním a rozdúva akýsi kus barevnej látky, bielej, červenej, modrej! To je zástava!

„Prisahajú!" hovorí ktosi, kto dobre vidí.

„A kto sú tí chlapci?" hovorí niekto vzadu.

„Vraj Čechoslováci!“

„Čo je to? Kto sú Čechoslováci?“

„To nie sú Rusi!“

„No veď dobre, nie sú Rusi! A kto že sú tedy? Nemci? Isteže nie. Veď s tými bojujeme!“

„Ba pravda, že sú nie Nemci! To sú Čechoslováci, naši bratia, Slovania. Hovoria podobne, ako my. To sú naší bratia . . .“ a človek, ktorý to povedal, díval sa po ostatných, ako by sa zlobil na všetkých, že nevedia, kto sú Čechoslováci. A ľudia ho obklopili a začali hovoriť jeden cez druhého. Ale starec, ktorý vedel, kto sú Čechoslováci, ích všetkých napomenul:

„Dovoľte mi povedať pár slov — lebo vám ináč nič nepoviem. Prečo sa tak tlačíte? Poviem všetkým, všetkým poviem. Tak Čechoslováci. To sú práve takí ľudia, ako my Rusi. A možno ešte nešťastnejší! Nemci nás teraz ohrožujú, chcú zničiť máťušku Rus, chcú, aby nemecký Vilhelm panoval nad ňou. Či je to možné, ľudia ruskí, či to dopustíme, pravoslávni? Nuž, Čechoslováci sú úplne v ích pazúroch. Už koľko storokov! Hovoria ím, že je ích vlasť Rakúsko-Uhorsko — ale oni vravia, že znajú len jednu vlasť — Československo. Ale Československo nenie sľobodné, je v Rakúsko-Uhorsku. A chce byť slobodné, nechce byť už tam. Túži po slobode. A hľa, títo chlapci sa dobrovoľne prihlásili na vojnu, urobili z ních vojačkov, dali ím ruské rovnošaty a ruské pušky, a títo chlapci si dali okolo ruských čapíc-furažiek sami bieločervené stužky, aby sa rozlišovali od naších. A to je všetko. Tu ích máte. Je ích vraj osem sto. Volajú ích Českou družinou. Prisahajú — áno prisahajú, že budú až do konca, až do smrti bojovať proti nepriateľom svojej zeme. Molodci sú to, molodci! Statoční chlapci! Pozrite, mohli by doma sedieť do konca vojny a čakať, ako sa to skončí. Ale oni idu radšej dobrovoľne na smrť, než aby sa ľahostajne prizerali na to, ako hynie ích zem v otroctve. Takí sú to ľudia!“

„A dovoľte, Ivan Nikitič, vy ste ráčili povedať že je ích zem — Československo, pravda? — v Rakúsko-Uhorsku. To znamená, že Čechoslováci sú v Rakúsko-Uhorsku, že sú Rakušania, že tedy bojujú tiež s našími, lebo myslím, že — my Rusi bojujeme tiež proti Rakúsku? Nuž akože sa sem dostali títo Čechoslováci, ako je to, že tu stoja v ruskej rovnošate a prisahajú a naši ím venujú ešte aj krásnu zástavu?“

„Tak pozrite,“ odpovedal starec mužovi, ktorý sa ho opytoval, „títo Čechoslováci sem prišli pred vojnou, vojna ích tu zadržala — a hľa, oni sa prihlásili do vojska a spoločne s našími vojakmi bojujú proti spoločnému nepriateľovi, proti Nemcovi, Rakúšanovi a Maďarovi. No — a tam v Československu by ste nesmeli, môj holúbok, povedať niektorému Čechoslovákovi, že je Maďar alebo Rakušan! Nuž pravda, že žijú v Rakúsko-Uhorsku. Ale či radi žijú? Myslíte, že radi obliekajú rakúske uniformy? Že idu radi do boja proti nám? Bol som pred vojnou tam u ních, bol som v ích krásnom meste Prahe — ale nikdy som nepočul od niakého Čechoslováka, že by sa mu niekdy zachcelo bojovať proti nám, Rusom. Radi nás majú, tak je to! A prebehávajú na bojišti k naším bez boja. Nestrieľajú do nás! Tak je to, mojí holúbkovia. Sú ako naši, ako naše deti. Idu do boja i za nás, veď idu pomáhať naším. Ktože vie — ích pomoc nám môže byť dobrá, veľmi dobrá. Tak je to! Mali by sme ích milovať. Veď sú tu ako siroty. Nemajú tu v Rusku nikoho. Mali by sme ím otvoriť naše srdcia. Otvoríme ích, verte, otvoríme!“

Ostatní poslúchali starca mĺčky. Mnohí sa hlboko zamysleli.

Náhle zahrala hudba neakú pieseň, tak dojemnú a sladkú . . . .

„To je ích hymna, počúval som ju často tam u ních v Čechách,“ povedal zasa ten istý starec s rozochveným hlasom.

A Mitenko naraz hlasne vykríkol od údivu, dobre, že nespadol otcovi z rúk:

„Hľa, tato, tato!“

„No, no, no! Čo je?“

„A tam vidím malého, malinkého Čechoslováka!“

„Čo hovoríš? Kde, kde?“

„Tam! V prvom rade na konci. Hľa akú rovnošatu má, aj čapicu a všetko, ako sa sluší. I pušku! Aj kapsu! A hľa, bielu a červenú stužku na čapici. Hej, ty!“

„Nekrič a ukáž lepšie. Nič nevidím. Všetci tu zavadzajú človeku. No — už vidím, vidím. Aha — skutočne! Chlapík! Taky maličký — a už je medzi Čechoslovákmi! A či je on Čechoslovák?“

„Nuž iste bude. Nejaká sirota akiste. A možno, že má tam aj otca — i idu obaja do boja za svoju vlasť.“

A hudba hrala, hrala krásne, až zasa všetko stíchlo a počúvalo jej dojemnú reč, ktorá toľko povedala ľudskému srdcu o Čechoslovákoch.

Ale Šášenko, druhý chlapec, nemal strpenia, nemal pokoja... Vrtil sa neposedne, naťahoval krk a zlobil otca-obchodníka. Keď ho rozmrzelý tatík postavil na zem, Šášenko naraz prekĺzol sa cez dav a zmizol. Marne sa obzeral po ňom otec. Marne.

A vtom sa ľudia pohli, pomiešali sa, ako karty, lebo vojsko akiste skončilo svoj obrad a začalo odchádzať z námestia sv. Sofie do svojích kasární. Ale malý Šášenko sa prebil až k vojakom, aby všetko videl. A videl, ako idu najprv nejakí dôstojníci, ako nesú potom iní dôstojníci, medzi nimi jeden staručký a šedivý, krásnu zástavu. Šášenko sa rozpamätal, že jedna strana zástavy je biela, červená a modrá, ako boly zástavy, vyvesené na veľké sviatky na uliciach Kijeva. A za zástavami čata za čatou, stotina za stotinou, idu mladí, svieži, pružní Čechoslováci. Oči im žiara od pýchy, radosti a od šťastia. A na koniec — ej ako sa raduje Šášenko! — vidí aj malinkého Čechoslováka, ako si hrdo vykračuje, ako veľký muž, opravdový vojak.

Veru — to Šášenko nevydrží! Márne. Strašne rád by si pohovoril s malým Čechoslovákom. Strašne rád by sa dostal k nemu, chytil ho za ruku. Šášenko pozoroval so zvedavými očiami, ako hrdo nesie malý Čechoslovák hlavu a blýska očiami. A teraz prechádza tesne okolo Šášenka. A Šášenko — hup z radov divákov — ako by nič — ide vedľa Čechoslováčka.

„Zdravý buď, braček," začína Šášenko.

Čechoslováčik sa podíva na neho, svraští obrvy, ale potom sa rozjasnia jeho oči, on povie krátko, ostre a tvrdo:

„Na zdar!"

„Kam?"

„Na vojnu!"

„A strieľajú tam?"

„Strieľajú! Ale drž správny krok, ak chceš isť so mnou!"

„Veď — idem, idem!"

„Tak stúpaj podľa hudby! U nás musíme isť všetci podľa hudby. A ty myslíš, že nie?"

„Nie, nemyslím. Ale — počuj! Na vojne — zabíjajú! Zabijú ťa!"

„To uvidíme. Nedám sa!"

„Ako sa voláš?"

„Miloš."

„A ja som Šášenko."

„No na zdar tedy, Šášenko!"

„A ty, Miloš, sa nebojíš?"

„Nie."

„A prečo si šiel na vojnu?"

„Mám tu otca!"

„A odkiaľ si?"

„Z ďaleka. Zo Slovenska. To je dobre ďaleko odtiaľto. Z Priekopy z Turca. Otec bol tu kupcom. Boli sme v Moskve, za Volgou, v Sibíri

a pri mori. Matka zomrela — na — — maláriu. Je to zlá nemoc. Mal som aj sestru. Aj tá zomrela v Taškende na ,,týfus". A keď sa začala vojna, boli sme s otcom tu, v Kijeve. Nechceli sme domov, do Uhorska. Nechceli. Je tam horšie, než v tej Siberii. Tak! A ty — už som ti povedal, choď podľa hudby!"

,,Kam teraz idete?" pýtal sa Šášenko.

,,Do kasárne!"

,,Aj ty ideš do kasárne?"

,,I ja. Tak to musí byť. Sme vojaci."

,,A po obede?"

,,Po obede? Nuž príď k nám do kasární. Poshovárame sa ešte. Rozumiem už dobre po ruský . . ." A Miloš sa usmial na Šášenka.

,,Prídem!" povedal Šášenko a odskočil, lebo práve prišli k vrátam kasární.

A Šášenko videl ešte, ako sa zatočil Miloš, dbajúc prísne, aby vykračoval podľa hudby, až mu zmizol z očú.

*

Šášenko nestaral sa o obed. Nechutila mu znamenitá polievka ,,boršč", lenive lovil len kúsky hovädziny a zajedal si pirohy. Stále čakal na chvíľu, až otec stane od stolu, aby mohol zmiznúť. Hej to bude veselo! Už videl, ako beží nahor po Bankovskej ulici okolo univerzity po Vladimírskej ulici do Michajlovského monastýru (kláštora svätého Michala), kde mali družinníci svoje kasárne.

Keď otec vstal od stolu, povedala matka Šášenkovi:

,,Šášenko, teraz pôjdeš na Slobodku k tetke Anne Vasilijevne, ktorá nám priváža ovocie z Dárnice a odovzdáš jej tento list. No, čože sa mračíš? Hneď sa hýbaj! Vidíš, že je to ďaleko za mostom. Skoro sa ponáhľaj! A nezdrž sa mi niekde! Ty si taký bludák, Šášenko!"

Šášenko osmutnel. Chcelo sa mu plakať. Videl ešte stále dvor Michajlovského monastýra, kde mu za velikými vrátami zmizla usmiata tvár Miloša.

,,Jaj, jaj," zahorekoval Šášenko. ,,Nepôjdem do Slobodky. Nôžky ma bolia, strašne bolia!"

,,A pobehávať — to ťa nebolia? Keď lietaš celé dni po celom meste, často ani na obed neprídeš — to ťa nôžky nebolia? Mlč. A choď! Tu máš list a choď ihneď!"

Matka vystrčila Šášenka zo dvier. Šášenko stál na ulici smutný a bezradný.

Premýšľal, ako to všetko zariadi. Milošovi dal slovo, že príde za ním. A neísť k tetke — bolo by zle doma: Povedať, že list ztratil? To by bolo ošklivé. Rád si poblúdi, ale luhať — nie, to nie! Čo robiť tedy?

Náhle sa rozhodol.

Pôjde najskôr k Milošovi.

A potom k tetke.

A rozbehol sa známymi uliciami a uličkami, bežkajúc všemožne, aby si zkrátil cestu. Znal ulice Kijeva dokonale a bol tak za niekoľko okamžíkov na námestí svätej Sofie a už uháňal k Michajlovskému monastýru. Veže žiarily v jasennom odpoludňajšom slnci. Minul pomník kňažny Oľgy a zvestovateľov kresťanstva Cyrila a Metodeja a za okamžík stál pred vrátami Michajlovského monastýru. Ale vráta boly zavrené. Pred postrannými dvierkami stáli dvaja vojaci. Boli to Čechoslováci-družinníci.

Šášenko tu dlho stál v rozpakoch. Bál sa ích. Hanbil sa opýtať sa ích na Miloša. Jeden z ních videl chlapca, ako obchádza pred vrátami, a usmial sa na neho.

,,Ty — čo sa tu dívaš ako teľa na nové vráta?" zakričal vojak na neho, až sa Šášenko zľakol.

„Ja nič. Ja len tak," hovorí Šášenko. Ale potom si dodáva odvahy a približuje sa k vojakovi opatrne, aby mohol zavčasu utiecť, keď by bolo nejaké nebezpečie.

„Hej, vojak," hovorí, „tam u vás je taký malý vojaček, taký malinký, počkajte — — — Mil — Milošom ho volajú."

„Je! Áno, áno, Miloš. Všetci ho máme radi. A ty — čo tu chceš?"

„Ja — nič. Chcel by som ho vidieť. Tak sme sa dohovorili, že sa teraz uvidíme."

„Ako sa voláš?"

„Ja? — Šášenko!"

„A priezvisko? Vieš, meno otca?"

„Hribenko."

„Dobre. Môžeš vojsť."

Šášenko radostne vkĺzol dvermi.

Našiel sa potom náhle vo veľkom prostranstve a tu videl, že proti nemu beží Miloš. Miloš si niesol kotlíčok, ešte celý znečistený od obedu.

„Buď zdravý, Miloš," vykríkol s nadšením Šášenko.

„Na zdar, Šášenko!"

„Čo to nesieš?"

„Obedoval som. Nesiem kotlíčok. Idem k vode. Chcem ho vymyť."

„Čo ste mali na obed?"

„Hej — dnes bol slávny obed! Bravčovina a rezance."

„Čo sú to rezance?"

„Ty hlupák. Sú veľmi dobré. Tu mi zostalo trochu. Ochutnaj!"

Šášenko ochutnal. Prílišne mu to asi nechutilo, lebo prežrel z rezancov trochu s námahou. Ale nehovoril nič. Miloš mu to však neodpustil:

„Nuž povedzže! Dobré, čo?"

„Dob — dobré!"

Prišli oba k studni a Šášenko pomáhal Milošovi vymývať kotlíčok.

„Za niekoľko dní ideme na bojište!" povedal Miloš.

„Ty pôjdeš tiež?" opýtal sa ho Šášenko nejako starostlive.

„A čo — ty myslíš, že zostanem doma? Ha, ha! Pôjdem s nimi, s ostatnými. Som predsa vojak."

„No — dobre. Ale . . ."

„Čože? Myslíš, že sa bojím? Hej, milý Šášenko, celý svet som prešiel s otcom, mamu a sestričku som ztratil. Vieš čo, Šašenko. Pôjdem s nimi, stále na západ, stále na západ. Povedali naší vojaci, že za niekoľko dní pôjdeme do Haliče. Pôjdeme tedy. A za Haličou — tam za horami, za Karpátami je naša vlasť, naša zem, Slovensko, Čechy, Morava a Sliezsko. Tam prídeme všetci, rozumieš? Teraz tam nesmieme isť. Teraz tam vládnu nad našími priateľmi cudzinci, nepriatelia. Ale ích vyženieme pomocou ruských vojsk, ver mi, Šášenko. Vstúpime tam s hudbou a s rozvinutou zástavou, vkročíme na našu svätú pôdu, hlboko sa pokloníme, tak ako sme sa to tu v Rusku naučili. Vieš, Šášenko, ja viem, že ty miluješ tvoj rodný Kijev. Máme tam tiež taký Kijev, tiež také veľké a krásne mesto; volá sa Prahou. Keď tam vkročíme a budeme prechádzať uliciami Prahy, ako sme dnes prechádzali uliciami Kijeva, budú zvoniť na všetkých vežiach práve tak slávne, ako dnes zvonily na vežiach chrámov svätej Sofie a svätého Michala. Zástavy povejú, ľudia budú plakať a objímať sa. Tak to bude. A to všetko zo samej radosti, že sú slobodní, že už nemusia poslúchať cudzích pánov."

Šášenko počúval slová Miloša. Oči mu horely. Zdalo sa mu, že vidí akési veliké mesto. Nad mestom je hrozný čierny stín. Temno a chladno je v uliciach. Náhle vzplanula nad mestom ako nad Betlehemom veliká strieborná hviezda, ulice ožijú zástupmi ľudí, ktoré sa valia cez ne ako rozvodnený Dneper na jar pod veľkým železným mostom, za

ktorým je neblahá Slobodka. A po uliciach medzi davmi ľudstva prechodia nekonečné rady vojakov-družinníkov. Hudby hrajú a hrajú. Bodáky sa blyštia. Hviezda sa mení na ohromné slnce, veliká žiar zalieva celú zem. Mesto sa podobá Kijevu — a nie je to predsa Kijev. A predsa mu prichodí tak známym, tak zo svojho rodu. Tváre tých ľudí sú tak podobné tvárom ruských ľudí. Všetko je nejak známe a milé. Všetko je tak blízke srdcu, až sa mu chce plakať od radosti. Ako by boli všetci títo neznámi ľudia našími dávnymi známymi, našími strynami, strýkmi, starými otcí, babičkami a príbuznými.

Šášenko chytí náhle Miloša, objíme ho, bozká na tvár a skloní svoju rozpustilú a bujnú hlavu na Milošovo rameno.

„Ale — Šášenko! Čo to robíš? Veď ty plačeš!" šeptá mu Miloš a hladí ho po tvári. „Nuž, len neplač," pokračuje tichým a mäkkým hlasom. „Vidíš, ty si dobrý chlapec, Šášenko. Ja viem, že vy ruské deti nám Čechoslováčkom rozumiete. Nezabudnem to nikdy, Šášenko. Dlho budem pamätať na teba. A kým budem žiť, nezabudnem, že si zaplakal, Šášenko, keď si videl, že my, československé deti, milujeme svoju nešťastnú zotročenú vlasť. Tak, Šášenko — no a teraz neplač! Musel by som s tebou plakať . . . to sa vojakovi nesluší. Ja som vojak a vojaci neplačú. Tak prestaň už raz . . ."

Šášenko sa upokojil. Usmial sa ešte cez slzy na Miloša. Náhle sa rozpamätal na Slobodku, na tetu Annu Vasilijevnu, na list, na jablká z Dárnice — a veľmi zvážnel.

„Ó, Miloš, čože mám robiť. Mám isť k tete Anne Vasilijevne na Slobodku, vieš, tam dolu na predmestí za mostom — a ja by som ešte tak rád shováral sa s tebou."

„No to je ľahké. Pôjdem s tebou, Šášenko. Bude nám veselšie. Beztoho nemám žiadnej roboty. Poďme!"

A šli.

Cestou vypravoval Miloš Šášenkovi, ako cestoval s otcom po celom Rusku, ako obchodovali po trhoch, kde potom nocovali v hostinci. Tam tancovali mládenci ,,Kozáčka". Na dedinách zkusili mnoho, dostali jablká, nakladané v kyslej kapuste, dyne, zvané ,,arbúsy"; ako pochodili zámky a predávali svoj tovar krásnym, rusovlasým dievkam, ktoré sa prechádzaly v nádherných zahradách s ružovými slnečníkmi v rukách. Pamätá sa, ako mu daly grivenník (šesták) a cukríky. Pamätá sa, ako sa smialy, keď Miloš hovoril zle po ruský a keď spieval naše pesničky. Lebo keď zaspievaš po našom ,,ruža vonia", značí to pravý opak. No, vše sa ím aj zle viedlo, veľmi zle. Ale na to nemyslí človek. A videli cestou všelijakých divných ľudí. Na východe Tatárov, dobrých obchodníkov s vyšívanými čapiciami na hlave, ktoré nikdy neberú dolu, široko-plecích, Kirgizov s vysadlými kosťmi na lícoch a so žltými tvárami, ktorí chodili na srstnatých, hrbatých velbludoch, Kavkazanov, vysokých, štihlých, ako ích hory, v čiernych plášťoch, zvaných ,,burky", a v ohromných, huňatých papáchach (čapiciach), malých a chudých Číňanov-kúzelníkov, ktorí znajú mnoho znamenitých kúskov — hej, videli viac v Rusku, než môžu vidieť samotní Rusi.

Šášenko počúval Miloša a zdalo sa mu, že musí mať pred ním veľkú úctu, keď toľko videl, toľko trpel. Ani nespozorovali, ako ím ušla chvíľa cesty. Prešli kijevský most a za niekoľko okamžíkov boli u tetky Anny Vasilijevny.

,,To je Miloš, družinník, Čechoslovák," povedal Šášenko tetke, ukazujúc na svojho priateľa.

,,Ktože sú to tí Čechoslováci?" opýtala sa tetka, stará a dobrá, s úsmevom na rtoch a s plnou zásterou ovocia. ,,Neviem nič o ních. Celkom nič. Divný je to národ."

A Miloš musel i tetke povedať všetko, čo pred tým povedal Šášenkovi. A poslúchala tetka, poslúchala, ani sa nehla.

„Tak ty už nemáš maminky?" povie na koniec.

„Nemám. Zomrela."

„No malinký. Boh dal, Boh vzal. Len čo ty budeš, chúďatko, robiť, ak ti otecka zabijú na vojne. Veď je vojna, chlapče, a to vieš, limonádou nestriekajú, cukor nebudú na teba sypať. A priletí jedna taká prekliata maličká, vieš — guľka — a nedopusť, Bože, môže aj zabiť. Čo si potom počneš?"

Tetka sa pozrela na Miloša s poľutovaním. Ale chlapec, ktorý sa s počiatku zachvel, keď počul, že môže ztratiť v boji otca, sa naraz urovnal a povedal pevne:

„Tetuška Anna Vasilijevna, kamže pôjdem ja sám? Keď otec ide bojovať, ja mám zaháľať, keď už unesiem pušku. Bolo by mi to samému smutne. Hľa a takto budeme spolu. Bude nám veselo. Budeme spolu pochodovať. Budeme spolu spať pod šiatrami alebo v dedinských chalupách. Mňa nepriateľská guľka nestihne, som malý, neuvidí ma. Skryjem sa v húšťave. A jestli . . . Jestli otecka raní — budem ho ošetrovať, rany mu vymyjem, skočím pre vodu, dám sa mu napiť, hlavu obviažem čistou šatkou. Lepšie mu bude so mnou, než s iným. A jestli . . . jestli . . . nuž, jestli ho zabijú, viem, že je to na vojne možné, tedy mu zatlačím oči — bozkám na čelo — — pochovám do zeme . . . a . . . dám — — nápis . . . slovenský . . .

Miloš zamĺkol. Sklonil hlavu a zakryl oči.

Všetci zatíchli.

Len tetka Anna Vasilijevna vstala po chvíli. Miloša zbozkávala celého, posadila ho do lona, až sa chlapec hanbil.

„No, ty náš maličký vojaček, aký si ty smelý, aký si ty molodec," hovorí tetka.

A Šášenka žiari pýchou nad tým, že Miloša priviedol.

„Aká je to asi prekrásna zem to vaše Československo, že ju takto miluješ!" hovorí tetka ďalej. „Vieš ty čo, chlapče, hľa, vezmi si

na cestu peceň chleba, miešok jablk a orechov, balíčok čaju si tiež vezmi, dobrý ti bude v zime na zahriatie a hlaď, tu je kus klbásy, dobrej, moskovskej — aj tú si len pekne vezmi, nič sa nehanbi. A pamätaj niekdy tam v diaľke na tetušku Annu Vasilijevnu, rozumieš. Ja tu budem myslieť na teba, budem sa mnoho modliť k Bohu za teba; za tvojho otecka, aby vás chránil v nebezpečí, aby vás nevydával do rúk zlých ľudí-nepriateľov, aby vás sprevádzal na všetkých vaších cestách až do vášho Československa, aby vám doprial na koniec víťazstva a mieru. Tak choď, Miloš, s Pánom Bohom!"

Chlapci sa rozlúčili s tetuškou Annou Vasilijevnou a obdarení ovocím a inými hojnými darmi, šli domov. Mnoho si ešte povypravovali a zdalo sa im obom, že by im snáď ani nestačili všetky dni života, aby si všetko povedali.

„O šesť dní odchádzame na bojište, tak aspoň povedal otec," povedal Miloš Šášenkovi na rozlučnú pri vrátach Michajlovského monastýru.

Stisli si ruky a sľúbili si vzájomne, že k vôli zkusenostiam prezrú si mnoho všeličoho.

*

Štvrtého dňa mesiaca októbra 1914 šly uliciami Kijeva smerom ku kijevskému nádražiu pri zvukoch veselej hudby rady kvetinami vyzdobených vojakov. Na chrbtoch mali napakované tanistry; vyčistené pušky „vintovky" svietily v hmlistom svetle jasene. Bystrí a svieži chlapci vykračovali si a spievali vo chvíľkach, keď hudba umlkla, akési krásne a dojímavé piesne. Okná ulíc, kadiaľ prechádzali, boly plné divákov, ktorí hádzali na mladých vojakov z plných náručí kvety. Z postranných ulíc pribehávali ľudia na hudbu a pýtali sa jeden druhého:

„Čo je to? Kto sú tí vojaci?

„Prečo majú bieločervené stužky okolo čapíc?“

Ktosi vysvetľoval druhým:

„To sú Čechoslováci. To je Česká Družina. Idu na frontu. Nedávno bola posvätená ích zástava. Na Sofijskom námestí prisahali.“

A už bolo treba vysvetliť všetko ďalšie, prečo idú na frontu, odkiaľ idu, čo chcú docieliť tým všetkým, tak, ako vtedy v deň prísahy.

A Čechoslováci prechádzali špalierom nepočetných zvedavcov spokojne, s jasnými očiami, s úsmevom na tvári. V jednej rade šiel malinký vojačik a popri ňom drobčil akýsi ruský otrhanec.

Boli to Miloš a Šášenko.

Miloš bol vypravený do poľa podľa všetkých vojenských predpisov. Na pleci niesol aj menšiu pušku, akú má jazda, a volá sa karabínou. Šášenko sa už soznámil za tých šesť dní s Milošovým otcom a všetci traja boli dobrými priateľmi. Otec chlapcov a sám Miloš boli veselí. Spievali s druhými ostré pochodové piesne. Miloš sa tváril, ako by celý Kijev jemu patril. Len Šášenko bol smutný. Doma spomínal niekoľkoráz, že by mohol isť s Čechoslovákmi na bojište — a vždy ho zbili. Teraz nesmie na to ani myslieť. A utiecť nemôže. Nemôže zapríčiniť rodičom žalosť a boľasť.

Šášenko vie, že musí sa rozlúčiť s Milošom. Minuly krásne chvíle, keď si spolu vyprávali, sediac na lavičke Michajlovského monastýru! Čo všetko si len nepovedali! Miloša volal Šášenka k sebe na Slovensko, keď bude po vojne a víťazstvo bude patriť spravodlivým ľuďom. Šášenko zasa volal Miloš a jeho otca k ním, keď prídu do Kijeva na dovolenú; môžu u ních spať a nebudú sa zle mať. Otec i mať a tetka Anna Vasilijevna ích vždy radi uvidia. Škoda len, nesmierna škoda, že už odchodia. Ale nech píšu a pošlú list poľnou poštou. Šášenko chodí predsa už tretí rok do školy a vie čítať.

Blížili sa k nádražiu. Vchod na nádražie bol pre nevojakov uzavrený. Ale Šášenko preklzol — ako všade!

Vojaci rozostavili sa na nastupišti, pušky postavili v gúle a hovorili voľne druh s druhom. Bolo tu aj niekoľko starších Čechoslovákov-nevojakov, žijúcich v Kijeve, ktorí prišli rozlúčiť sa so svojimi chlapci, požehnať ích na cestu a priať ím úspech a vojenskú slávu. Niektorí z ních povedali reči, pri ktorých vojakom Českej Družiny planuly zraky pýchou v istote slávnych dní.

Šášenko z toho nič nerozumel, čo tu hovorili. Ale bolo mu dosť dívať sa do pevných očí Milošových, aby pochopil všetko. Čo aj neznal po slovenský a sotva porozumel z rečí niekoľko slov, ktoré sú pre Rusa srozumiteľné, predsa cítil Šášenko mnoho z tej hrdosti, ktorá naplňovala srdce Milošovo. A v duchu videl Šášenko zasa ďalekú, neznámu zem, predsa nejak známu, tak nejak blízku a priateľskú, kde žiju len takí milí a dobrí ľudia, ako je Miloš, jeho otec a všetci títo vojaci Českej Družiny so staručkým praporčíkom v čele. Šášenko teraz túžil po tom, aby Československo bolo oslobodené, už aj preto, lebo si to žiadal Miloš a že bol hotový za to aj zomrieť. A Šášenko si obľúbil Miloša, hej, ako veľmi si ho obľúbil. Prečo ťa len tak rád mám, Miloš, hovorieval Šášenko, keď si večer líhal a žiadal si, aby sa mu snívalo s Milošom. A nesnívalo sa mu nič — až dnes z rána, dnes, keď Miloš odchádza v ústrety smrti na bojište. Snívalo sa mu, že šiel hlbokým, hrozným lesom — a les náhle zapálil sa, práve tak, ako voľakedy shorela čiastka lesu za predmestím Šulavkou. — — — Horí tedy les veľkým ohnivým plameňom, dym sa valí so všetkých strán, konáre škrípu a priaskajú, padajú s rachotom na zem, zelené listie a ihličitá zeleň sa škvarí — hrôza! A po cestičke beží náhle Miloš, celý udýchaný, hlavu si drží rukami, oči vytreštené... A beží, beží, ako keď ho niekto ženie, ani neobzerá sa... Šášenko zobudil sa celý spotený hrôzou a zľaknu-

tím a vzkríkol, že zobudil otca a matku. Aký ošklivý sen! Sláva Bohu, že je Miloš tu, že je živý, čulý a veselý, lebo Šášenko nevie si predstaviť, že by Miloš mohol bežať horiacim lesom, alebo že by snáď — mohol byť ranený? Že by krvácal? Že by sa svieral v hrozných boľastiach?

Náhle vyrušil Šášenka z myšlienok ostrý hlas poľnej trúbky. Vojaci postavili sa na svoje miesta, povely zavznely, vojaci urovnali sa, zdvíhli hlavy, pušky vzali na plecia. Zavznel hlas hudby. Šášenko počul ruskú hymnu a hneď po nej zvuky tej nežnej a bystrej piesne, ktorú počul vše od Miloša. Bola to hymna slovenská. Šášenko si zapamätal aspoň prvé slová: „Nad Tatrou sa blýska . . .“ Strhol čapicu a stál úctive ako stával vždy v nedeľu dopoludnia v kostole svätého Vladimíra popri matke. Dôstojníci salutovali a vojaci vzdali česť zbraniami. Medzi nimi aj Miloš. Šášenko ho pozoroval a bol pyšný na neho.

Konal sa akýsi obrad ako niekde v kostole. Zástava sa sklonila, a potom praporečník s ostatnými dôstojníkmi v čele s veliteľom Českej Družiny, s ruským podplukovníkom, vstúpili do pripravených železničných vozov. Akýsi mladý dôstojník-Čechoslovák obehával rady vojakov a označoval im pre nich určené vozy. Nastal šum a pohyb. Vojaci rozdelili sa na hlúčky, ktoré šly po úzkych rebríkoch do vozov. Aj Miloša odčítali a zaradili do jednoho z týchto hlúčkov. Vojaci postúpili k vozu a vstupovali po poriadku.

Šášenko zaplakal naraz hlasne.

„Mám ťa rád, Miloš, mám ťa tak rád,“ šoptal medzi slzami, až tichá tvár Miloša trochu zbledla a jeho modré oči, podobné jarnej oblohe nad Kijevom, zavlhly.

„No, s Bohom, Šášenko! Nezabudnem. A teraz — už dosť plaču, môj miláček. Uvidíme sa, uvidíme. Prídem s oteckom na dovolenú. Možno, že na Vianoce prídem. Vidíš, to bude onedlho. No, ale už ma

pusť, Šášenko! A daj mi tie tvoje očká, čo za mňou plakaly, nech sa rozlúčim s nimi, nech ich bozkám. Šášenko, ako brata som ťa miloval. Môj otecko mi vždy hovorieval, že sme my Slováci a Česi, a vy, Rusi, bratmi. Budeme aj ďalej bratia, čo, Šášenko? A list napíšem ti iste, napíšem."

Miloš bozkal rýchle Šášenka na oči a vyskočil bystre do vozu. Aj jeho otecko sa dojemne rozlúčil so Šášenkom. Za okamžík zapískal vlak, rušeň ťažko vzdychol a vychrlil oblak čierneho a zasa sňahobieleho dymu. Hudba spustila akýsi hlučný, živý pochod. Čiapky lietaly vysoko, klobúky a šatky paní a dievčiat sa vznášaly v chladnom vzduchu.

Vlak pohol sa a pomaly opúšťal stanicu mesta Kijeva. Šiel smerom na západ. Za vlakom hrmelo ešte mohutné ruské „hurrá" a jadrné české „Na zdar!"

Ale do toho hluku smutne zaľahol Šášenkov výkrik:

„Miloš, Miloš!"

Tak odišiel Miloš na vojnu.

Šášenko osamel, rozmýšľal a čakal list.

Prišiel až pred Vianociami.

Bol krátky a veľmi, veľmi smutný.

Šášenko ho čítal celé dni a topil sa v slzách. Od toho času, čo Miloš odišiel na vojnu, Šášenko bol mlčanlivý, smutný, už nebehal po uliciach. Doma ho ani poznať nemohli. Matka ho posielala:

„Choď sa trochu prebehnúť, Šášenko! Čo sedíš vždy doma — mal by si isť trochu na čerstvý vzduch, prebehnúť cez ulice!"

Ale Šášenko nešiel. Keď bol doma sám, prisadol si ticho k oknu, vybral z vačku svojej rubášky (blúzky) Milošov list a čítal si skoro nahlas:

„Milý, milý, milý môj braček Šášenko! Musím Ti napísať smutnú novinu. Smutnú, až mi srdce bije, keď mi príde na rozum

tá hrôza. Zabili mi otecka pod Krakovom. Už sme boli blízo slovenských hraníc. Šiel na rozvjedku, prihlásil sa sám. Bratia družinníci ho priniesli s ranou na hlave. Urobil som všetko, čo som mohol. Ráno zatlačil som mu oči a pochoval som ho na dedinskom cmiteri. Dal som slovenský nápis. Smutne mi je, smutne, Šášenko.

Bozkáva Ťa Tvoj Miloš."

Prešiel dlhý, dlhý čas. Rok, dva, tri roky prešly.

Šášenko bol o tri roky starší. Už porozumel mnoho.

Nerozumel ale a nerozumel, prečo mu Miloš nepísal od pochovania svojho otca. Zmenilo sa mnoho. Vzali aj Šášenkovho otca na vojnu. Šášenko sa pamätá, aké vzrušenie bolo v Kijeve, keď prišli prví ranení. A dnes nevšíma si ích už nikto. Koľko ích chodí tam dolu na Kresťatíku! Slepí, chromí, na barlách a mnohí bez rúk a bez nôh. Však dospelí ľudia hovoria, že už bude koniec tým hrôzam. Mier, mier sa vraj pripravuje.

Šášenko ešte málo chápe z toho, čo sa medzi dospelými hovorí. Ale nedávno, keď sa kohosi opýtal kto zvíťazí vo vojne, keď má byť mier, povedali mu, že Nemci. Rusi sa vraj nemôžu k ním prirovnať. Preto musejú poddať sa Nemcom. A potom vraj, načo je tá vojna? Chudobní ju nezačali, len vraj tí bohatí. A keď chcú Nemci kus Ruska, spánombohom, dáme ím ho, máme ho sami dosť. A konečne Nemci sú tiež ľudia, čo sa treba s ními biť. Lepšie je smieriť sa s ními, ustúpiť ím.

Šášenko poslúchal a poslúchal, málo, veľmi málo rozumel z toho. Dáko sa mu nepáčilo, že by mierni Rusi, i keď je ích zem veľká a bohatá, mali ustúpiť pred násilníckymi Nemcami, ktorí začali vojnu preto, aby zbohatli a pokorili slovanské národy. Myslel si často: Hej, keď by tu bol múdry a vo svete zkúsený Miloš, žeby mi všetko povedal a vysvetlil. Ale, vie sám pán Bôh, kde zahynul. Snáď už ne-

môže napísať ani slova, ba možno, že ho už niet . . . Snáď spí niekde v spálenej dedinke v Haliči alebo v Poľsku, tam niekde na smutnom cmiteri. Snáď chytili ho rakúski katovia a zabili ho.

Šášenko, čo sa mu srdce aj protivilo, vždy viac privykal na túto myšlienku. Snáď raz bude chodiť tiež svetom a možno, že niekde v Poľsku zablúdi náhodou na dedinský cmiter a najde tam malý hrob so slovenským a s ruským nápisom, ktorý mu zvestuje, že tam odpočívajú trúchlivé pozostatky Miloša. — — —

Bolo 27. Februára 1918.

V meste Kijeve kolovalo mnoho poplašných zvestí. Ľudia sa schádzali na uliciach, rokovali o posledných udalostiach. Nebolo dňa, aby sa v Rusku nebolo prihodilo niečo zvláštneho. Celý rok žili už obyvatelia Ruska v ustavičnom rozruchu. Mnoho sa hovorilo, mnoho rôznych schôdzok bolo, po hádkach bili sa ľudia. Hovorili, že je sloboda.

Šášenko vedel len toľko, že v Rusku od roka nevládne cár, ba že nesmie sa spievať ani ruská hymna: ,,Bože, cára chráň!"

Šášenko len počul, že cár nestaral sa o dobro ruského národa, myslel iba na seba a svojích obľúbencov, že národ žil v biede, v otrockej poslušnosti v oči cárskym úradníkom, ktorí všetci boli nespravodliví a ukrutní ľudia. A vzbúril sa ruský národ proti cárovi, svrhol ho.

Vybral si vládu zo svojích poslancov. A tak nastala sloboda. Ale Šášenko videl, že ľudia nemilujú sa tak, ako sľubovali v prvých dňoch slobody. Videl, že sú medzi ními hádky a svady na dennom poriadku a prišiel mu na pamäť Miloš, ktorý medzi tým ďaleko na bojišti chráni Rusko proti Nemcom s Čechoslovákmi.

A Šášenko vždy, keď počúval na ulici hlúčky hašteriacích sa ľudí, myslel na Miloša. Nepáčilo sa mu stále niečo. Cítil, že je takto nie všetko v poriadku. Jednoho dňa vrátil sa jeho otec.

„Ktože by tam bol," povie matke, „už všetci utekajú s fronty. Nuž sám tam nezostanem. Prišli k nám nejakí ľudia, jeden taký bledý, chudý, černooký a černovlasý, a povedali nám: Hlupáci, čo vy tu ešte väzíte v zákopoch? Choďte radšej domov. Doma teraz rozdeľujú chudobnému ľudu pôdu a druhé bohatstvo, čo sme vzali pánom. Choďte tedy, aby ste nezameškali. Tak nám hovorili. A my na to: A čo Nemci? Nemôžeme predsa samovoľne bez rozkazu opustiť zákopy. Utiecť bez boja pred nepriateľom! A oni na to: Aký nepriateľ? Nemci sú naší priatelia. Sú naší bratia. Chceme mier s nimi. Už je dosť vojny! Ináče vy tu už nič nepomôžete, ste tu už sami, ostatní dávno rozbehli sa už každý do svojho domova! — Nuž, čo sme mali robiť? Šli sme domov. Tak som prišiel i ja. Viem, že je to nie po poriadku, viem, že je to hanebné, podlé a biedne nechať Rusko Nemcom na pospas, že je hlúpe veriť niečo Nemcom a myslieť si, že smýšľajú s nami opravdu bratský, viem, že je to zbabelosť rozbehnúť sa ako hŕdeľ vrabcov pred Nemcami — ale čo máme robiť, keď sú druhí nie lepší? Sám nevyhrám vojnu."

Šášenko počúval, počúval a triasol sa na celom tele.

„Tak už nieto ani jednoho ruského vojaka na bojišti?" pýtal sa nesmele a rozochveným hlasom.

„Málo, strašne málo," odpovedal otec, sklopiac oči. „Počul som, že na jednom mieste stoja kdesi ešte Čechoslováci a niečo kozákov. Ruské vojsko, niekoľkomilionové, rozbehlo sa do svojích domovov, roztopilo sa ako sňah na jarnom slnci."

Šášenko počul o Čechoslovákoch a zdalo sa mu naraz, že mu srdce prestává biť. Tak mu bolo úzko a smutno.

„Ale Čechoslovákov je málo, čo, otecko, proti Nemcom? Prečo nechrania aj ruskí vojaci svoju rodnú zem?" pýtal sa chlapec nesmele.

„Nerozumieš ty to, Šášenko," odpovedal otec. „Pozdejšie, keď budeš väčší, dozvieš sa všetko a pochopíš to."

Ale Šášenko nechcel čakať, kým bude väčším. Myslel na Miloša. Zdalo se mu teraz, že predsa nie je možné, aby bol Miloš mrtvý. Potreboval hovoriť s ním o mnohých veciach.

Šášenko vybehol po obede na ulicu. Bežal okolo univerzitnej zahrady na širokú ulicu, ktorú volajú „Bibikovský bulvár".

Pozoroval, že na tejto ulici vládne akýsi zvláštny ruch, aký tu dosiaľ nebýval. Všetci ľudia si niečo horlive vykladali a lámali rukami. V poslednom čase privykol Šášenko na pouličné hádky, shluknutie ľudí, ba i na ruvačky, pri ktorých strieľali. Zažil aj obliehanie Kijeva boľševíkmi, ktorých viedol bývalý cársky plukovník Muravjev. Pamätá sa, že vtedy sedeli všetci za dva dni v pivnici, keď boľševíci strieľali z ťažkých diel na Kijev. Strieľali aj do nevinných ulíc, kde prúdil spokojný život a kde nebolo nepriateľov. Šášenkovi zdalo sa to všetko hrozným, nesmyselným a divným, čo videl a zažil v posledných dňoch. Prichádzali ruskí ľudia, raz sa volali Ukrajincami a zasa boľševíkmi — a vraždili sa medzi sebou. Prečo — nemohol Šášenko nijako pochopiť. Náhle počul, že vraj Kijev je nie ruské mesto a kraj, v ktorom žije, je nie Rusko, ale Ukrajina. Bolo to všetko tak zmätené, tak prevrátené! Ľudia hovorili, že je revolúcia, že musí sa všetko zmeniť a že nastane nový život. Ale Šášenko nemohol veriť to všetko, keď videl, čo krve je všade okolo, čo zbytočnej krve ľudí, ktorí boli dobrí známi, dobrí súsedia — a náhle vraždili sa a nevedeli ani sami povedať prečo? Jeho dušička ešte mohla pochopiť vojnu s Nemcami, ktorí ohrožovali ruskú slobodu a ruskú zem. Ale nemohla nijako pochopiť vojnu ruských ľudí s ruskými ľudmi. Veď hovoria všetci po ruský, myslel si často, rozumejú si, prečo sa tedy nedohodnú, ak sú nejaké spory medzi nimi. Čo je to revolúcia? Brat zabíja brata, syn otca, otec syna a všetci sú ruskí ľudia? Je to správné? Hej, čo by len prišiel Miloš, aby pomohol, aby vysvetlil. Miloš vie mnoho, mnoho videl, mnoho zkúsil.

Ktosi vykríkol za ním:

„Idú! Pozrite! Pozrite!"

Šášenko natiahol krk a díval sa smerom ku svätošinskej ceste, kde sa dvíhal oblak prachu. Blížilo sa akési vojsko.

„Hľaďte, hľaďte! Máme ešte predsa ruské vojsko!" zvolal niekto pri ňom, iste nejaký mladý dôstojník, ovšem bez dôstojníckych odznakov, ktoré po príchode boľševíkov nesmely sa nosiť v revolúcii.

„To sú nie naší," nadhodil iný, „to je predsa nie ruské vojsko. Ruského vojska vôbec niet!"

„A kto sú tí vojaci?"

„Čechoslováci!"

Šášenko poskočil. Uviazlo mu čosi v hrdle. Stal sa náhle veľmi nespokojným, vrtil sa, šliapal okolo stojacím na nohy, až dostal po hlave od akéhosi chlapčiska. Ale Šášenko nič necítil — chcel len lepšie vidieť. Náhle sa rozhodol, vyskočil z radov a pustil sa behom v ústrety prichodiacemu vojsku.

Stretol najprv skupinu dôstojníkov na koňoch. To boli asi velitelia Čechoslovákov.

Potom nasledovala hudba a zasa nejakí dôstojníci, praporečník — už iný, ako ten 28. septembra 1914 — nesúci svoju zástavu zabalenú v čiernom plátenom púzdre na rameni. Všetci boli zablatení, špinaví, bledí, unavení iste od dlhého a vyčerpávajúceho pochodu.

Šášenko nevychádzal z údivu. Koľko ích bolo teraz týchto Čechoslovákov! Pamätá sa, že vtedy ích bolo, ako ľudia hovorili, asi osemsto. Teraz mu prichodilo, že ích je desať ráz viac. Šli, šli, šli bez konca. Keď prešly oddiele a roty pechoty, nasledovaly rady malých, silných koníkov, ktoré niesli guľomety. Šášenko spozoroval, že všetci vojaci majú na ramenách malinové vyložené štítky, na ktorých je pripevnená kovová cifra 2. Prezeral si ích pozorne ako by hľadal niekoho. Ale boly to všetko neznáme tváre, nepamätal sa na nikoho z ních.

Guľomety prešly, prešli aj rozvjedčíci jazdy (vyzvedači, ktorí vypátrajú v neznámej krajine nepriateľa a privedú prvých zajatcov, od ktorých sa veliteľstvo všeličo vyzvie) a nasledoval nekonečný rad povozov so zásobami streliva, potravín, oblekov a iných potrebných vecí. Na tieto povozy vraveli v Rusku „oboz". Na vozoch sedeli vždy dvaja alebo traja vojaci s puškou na lone ako stráž.

Na jednom z vozov sedel asi štrnásťročný chlapec.

Keď ho Šášenko spozoroval, vzkríkol ako divý:

„Miloš!"

Silne unavený chlapec, temer driemajúc, sedel na akýchsi vreciach, trhol sebou, pozrel zkúmave na Šášenka a hneď vyskočil.

„Šášenko!"

Oba chlapci padli si do náručia na podiv všetkých divákov.

„Bože môj, to si ty, skutočne si to ty, Šášenko," povedal radostne Miloš, prezerajúc si svojho starého druha. „Hej, aký si už veľký a vážny! Ak mudro vyzeráš! Šášenko, milý môj Šášenko, hovor, povedz mi niečo, ako ti je tu v Kijeve? Poď len so mňou, neboj sa ničoho, odprevaď ma. Ja ani neviem, kam ideme. Snáď budeme dnes nocovať v Kijeve. Nuž — ale hovor ty najprv, hovor, budem ťa rád počúvať. Nemci — neboli u vás v Kijeve ešte Nemci, Šášenko?"

„Čo hovoríš o Nemcoch? Nie — neboli — — ešte! A čože, majú sem prísť. Ukrajinci tu boli, boľševíci sú tu teraz, všetko je to zmätené, ja to nerozumiem, Miloš. Mnoho som myslel na teba, veľmi som si žiadal, aby si prišiel do Kijeva a povedal mi všetko. Miloš, ja som stále len po tebe túžil, odkedy si odišiel. Teraz — teraz je taký zmätok, taký neporiadok všade u nás! Cára vyhnali, prišla sloboda. Všetci sme sa radovali, Miloš. Hudby chodily po Kijeve, všade boly červené zástavy. Prišiel sem i Kerenský, vítali ho všetci. Hovorili, že zavedie poriadok v Rusku, pochádza z ľudu, že si ho národ sám vyvolil, že zaženie Nemcov, že Rusko bude žiť potom v mieru a v slobode. Ale

po ňom prišli Ukrajinci a boľševíci. Čo tu bolo bojov! Každú chvilu nejaká streľba! Najprv Kerenského vojaci strieľali do Ukrajincov, ktorí chceli odtrhnúť Kijev a celý náš kraj — Ukrajinu od Ruska a zariadiť si ju ako svoju samostatnú vlasť. Ale po Ukrajincoch, ktorí tu panovali len niekoľko týždňov, prišli boľševíci, strieľali na mesto, postrašili všetkých a vyhnali odtiaľ Ukrajincov. Neviem, Miloš, kto príde ďalej . . .“

„Ó chudáčik, milý Šášenko,“ povedal smutne Miloš, „vieš, kto sem príde? — Prídu sem asi Nemci, môj miláček!“

„Nemci? Tedy predsa Nemci? Ako to — Nemci?“

„Už je to tak, Šášenko! Nuž — vidíš, za tri roky stáli sme tam nepretržite proti ním, tam na bojišti. Za tri roky chránili sme proti ním sväté ruské zeme. Koľko ľudí, dobrých ruských ľudí zanechali sme tam, koľko Čechoslovákov pochovali sme tiež. Všetko to bolo nadarmo! Celú Halič sme prešli až ku Krakovu, vstúpili sme do Uhorska a do Bukoviny, zašli sme hlboko do nepriateľskej zeme. Už zdalo sa, že zvíťazíme, že oslobodíme všetky utlačované národy Rakúsko-Uhorska, všetkých Čechoslovákov, Juhoslovanov, Rumunov, Talianov — ale privalilo sa na nás nešťastie, mali sme málo zbraní, museli sme ustúpiť pred Nemcami a Rakúšanmi. Šli sme nazpät, z Haliče a z Poľska do Ruska. Až prišla sloboda! A tu všetci sme mysleli, že teraz, keď je ruský ľud oslobodený od cárskych pút, že oslobodí sa tým radostnejšie od hrozieb a násilia nepriateľov, ktorí stáli na hraniciach Ruska a chceli ho zničiť. Kerenský, vodca ruského ľudu, rozkázal nám útočiť proti Nemcom a odraziť ích od ruských hraníc. Aj my Čechoslováci pri Zborove šli sme s radosťou. Mysleli sme: teraz zvíťazíme spoločne všetci — a potom bude mier, krásny a radostný mier pre všetkých. Ľudia budú môcť vrátiť sa ku svojím rodinám, roľník očistí zahrdzavený pluh a bude zem obrábať, robotník vráti sa ku svojej práci, kupec ku svojmu tovaru

v obchode, bude pokoj, poriadok. Ale ľudia nevedeli vážiť si slobody. Zabudli na Nemcov. Prišli zlí, nesvedomití ľudia, natárali a narozprávali toho, až všetkým poplietli hlavy. Nikto nechcel naraz myslieť, aj na Rusko, keď myslel na seba. Ruské vojsko rozutekalo sa, nikto nechcel poslúchať svojích náčelníkov, všetkým bolo ľahostajné, čo bude s Ruskom, len keď sa každý dostal do svojho domu a nemusel starať a obetovať sa za druhých. Zlí, nesvedomití ľudia — boľševíci prišli a povedali, že nemáme bojovať s Nemcami, že sú dobrí, neublížia nám vraj. My Čechoslováci neverili sme ím, lebo znali sme Nemcov. A tak keď všetci rozutekali sa, zostali sme s niekoľkými vernými ruskými vojakmi sami na fronte proti Nemcom. A teraz — teraz, Šášenko, ideme aj my. Dnes nás je už iste o mnoho viac, ako vtedy pred troma rokmi. Ale Nemcov a Maďarov je ešte vždy päťdesiat, alebo aj viac raz toľko, ako nás. Nás je málo proti ním. Je ích ako múch, valia sa so všetkých strán do Ruska, so všetkých strán valia sa na Kijev. Bojovali sme už s nimi pri Žitomíre, pri Korostyševu, tu na západ od Kijeva. Nikto nám neprišiel na pomoc. Ustupujeme, lebo keď by sme sa bili s nimi do posledného, keď by sme všetci padli, už ani tak nič nezachránime. Rusko nezachránime. Šášenko, milý môj druh, bolí ma to všetko a smutný som. Zlí ľudia zradili Rusko, predali ho Nemcom. Čo začneš, keď je na všetkých stranách zrada. Že kam ideme? — Ani neviem, Šášenko. Ideme stále na východ. Boly márne všetky naše sny. Hovoria naši, že odídeme asi z Ruska do inej zeme a budeme tam ďalej bojovať s našími nepriateľmi, dokiaľ neoslobodíme svoju vlasť. Snáď pôjdeme do Francúzska. Hovoria, že pôjdeme stále a stále na východ až voľakde do Sibíre, vieš tam, kde som už býval s nebohým otcom, až k veľkému moru. A tam čakajú na nás lode. Sadneme na loď a pôjdeme na iné bojište. Šášenko, my musíme, stoj čo stoj, vrátiť sa do slobodného Československa. Ináč nemáme na čo žiť na svete!“

Miloš hovoril dlho. Oči mu horely, tváre zrumenely, jeho tenké rty sa chvely. Šášenko ho dlho počúval mlčky a celý sa chvel. Už dávno došli na Krešťatik.

Všade po chodníkoch stály hromady ľudí a so smutnými očiami pozdravovaly prechádzajúce oddiely Čechoslovákov. Šášenko počul, ako horekovala akási starenka hlasne:

,,Odchádzajú od nás holúbkovia-Čechoslováci. Nebudeme mať pomoci. Už nikto nezachráni matušku Rus. Pridu násilní Nemci a budú vládnuť nad nami, nad ruskými pravoslávnymi ľudmi. Pošliapu, znivočia svojími prušiackými čižmami našu ruskú zem. Hospodin Bôh poslal na nás veľký trest za našu nesvornosť.''

,,Neverím, že by Nemci až sem prišli,'' zašeptal náhle Šášenko. ,,Načo že ím je ruská zem? Každý nech sedí na svojom a netýka sa cudzieho. To je spravodlivé.''

Zrazu zavrčalo nad nimi, vysoko vo vzduchu zahučal nejaký stroj. Ľudia dvíhali udivene a zvedave hlavy.

,,Pozri, Šášenko,'' povedal trochu zľaknutý Miloš, ,,pozri hore! To je aeroplán. Vidíš, letí dosť nízko. Sú na ňom dva tmavé kríže. Je to nemecký aeroplán, znám také z bojišťa. Pozoruje nás. Za chvíľku odletí, aby oznámil nemeckému veliteľstvu, kam ideme. Možno, že hodí aj bomby . . .''

,,Bomby?''

,,Áno, to je možné. Snáď hodí do nás bombu, ktorá vybuchne a zabije mnoho ľudí. Šášenko — mal by si ísť domov. To je nie pre teba.''

,,Nepôjdem, Miloš!'' povedal Šášenko rozhodne. ,,Keď sa ty nebojíš, prečo by som sa ja ľakal bomby? Odprevadím ťa.''

Aeroplán letel nad nimi ako obrovské pozlátené šidlo. Vojsko sostupovalo s Krešťatiku na predmestie Podol a blížilo sa k železnému mostu, ktorý vedie cez rieku Dneper na Slobodku.

„Pozri, Miloš," zašoptal Šášenko, „vaší idu po moste na Slobodku. Odprevadím ťa na Slobodku, k tetke Anne Vasilijevne — pamätáš sa na ňu? — zajdeme k nej, vypijeme si čaju."

*

Tetka Anna Vasilijevna stála vo vrátach svojho domku na Slobodke a pozorovala zvedave prechádzajúce vojsko. Čechoslováci dostali rozkaz prejsť cez most, postaviť stráže na ňom, i delá na brehu Dnepru, tak, aby boly namerené na Kijev.

„Budeme asi brániť most proti Nemcom," povedal Miloš Šášenkovi, ktorý sa divil nad tým celým.

„Že by Nemci, že by Nemci prišli do Kijeva? Do ruského Kijeva?" pýtal sa stále sám seba Šášenko.

Tetuška Anna Vasilijevna vykríkla od prekvapenia, keď videla Šášenka a poznala Miloša. Hneď ích vzala oboch za ruku a vtiahla ích do izby. Postavila na stôl samovar, rozložila v ňom oheň a varila čaj.

„Poriadne si premrzol, Miloš," hovorila. „No veď sa len posaď, chlapče! A aký si už veľký, mužný a chrabrý. Tak, tak, slož si plášť. Ale — pozrime že, pozrime, on má tiež na prsiach kríž svätého Juraja za statočnosť. Kde si to dostal?"

„Pri Zborove," povie Miloš ticho.

„Hej, aký si ty molodec! Ale deti moje, môžem vám dať len kúsok chleba a med. Zlé časy sú teraz. Teraz je to už nie tak, ako skôr bývalo, ako pred troma rokmi bolo. Všetko je drahšie, ničoho nedostať, ani ovocie nemohli sme vlani v jaseň sobrať a predať. Samá vojna, samé vraždenie. Ľudia sú zlí, ach, zlí. Aká je zlá, aká strašná je revolúcia. Len keby tej krve nebolo! A čo, Miloš, kde je otec?"

Miloš mlčal.

„Veď som vám už raz hovoril," zašoptal Šášenko tetke, „že mi Miloš napísal pred troma rokmi okolo Vianoc, že . . ."

„Ach viem, viem," povie tetka a utiera si oči. „No, Miloš, nemysli už na to, nemysli. Ja som sa len tak z hlúposti pozabudla, zabudla som na to. Nebudeme, nie, nebudeme o tom hovoriť. A čože, vás Čechoslovákov je tak mnoho?"

„To je druhý pluk. Ešte je sedem takých plukov. Niektoré už prešly cez Kijev, my sme teraz poslední. Máme aj delostrelectvo. Už nás je mnoho. Mnoho tisíc. Českej Družiny už niet. Nám, čo sme prví vstúpili do nej, hovoria starodružinníci. Z Českej Družiny je dnes celé československé vojsko. Ale čo je to, keď nás je nie dosť proti Nemcom. Tých je ako kobiliek!"

„Nemci, Nemci . . ." hovorí tetka Anna Vasilijevna, „čože je to vlastne s Nemcí? Či prídu sem? Ja sa bojím Nemcov!"

„Obávam sa, že prídu," povedal Miloš.

„A budete nás brániť pred nimi, vy Čechoslováci?" opýtala sa ustrašená tetička.

„Budeme!" povedal pevne Miloš. „Len sa bojíme, že vás neochránime. Už som povedal Šášenkovi, že keď by sme aj všetci padli, sotva by sme vás ochránili. Nás je málo. Rusi nám už nepomôžu. Poddajú sa Nemcom."

„Ach, čo nepovieš, chlapče," plakala tetka. „Nuž — máš pravdu. Naši sú všetci nespokojní, poblázneni. Chcú pokoj — čo sa aj poddajú Nemcom. Teraz sú hrozné časy. Nevieš ani hodiny ani dňa, či ťa nezabijú a neokradnú a či nestiahnu s teba aj posledné šaty. Ako by bol v ních všetkých diabol. Tak ím tí zlí ľudia rozum poplietli. A teraz prídu Nemci a budú vám rozkazovať. Ó ako je to ošklivé, strašné! Ale — pite teraz čaj, chlapci, premrzli ste. A ty, Šášenko, prečo nesedíš doma. Rodičia budú ťa hľadať!"

,,Chcel som len Miloša odprevadiť — potom pôjdem zasa domov,“ povedal Šášenko.

Vtedy vstúpili do izby dvaja vojaci-Čechoslováci.

,,Dobrá žena,“ povedal jeden z ních, ,,dovolíte, aby sme mohli u vás prespať? Á — to je Miloš-starodružinník,“ povedal druhému, ukazujúc na chlapca.

,,Ó áno, áno, len si sadnite sem k nám ku stolu,“ povedala tetuška milo. ,,Napite sa tu s nami a zajedzte si chleba s medom. Bôh s nami!“

,,Ďakujeme, matuška,“ povedali obaja vojaci a prisadli. ,,Celý pluk tu bude nocovať. Ako sa volá toto miesto?“ povedal druhý.

,,Slobodka. Je to predmestie Kijeva,“ vysvetľoval Šášenko.

,,A ty si odkiaľ?“ opýtal sa vojak chlapca.

,,Ja som z Kijeva,“ povie Šášenko, ,,odprevedil som Miloša a za chvíľu pôjdem nazpäť do mesta.“

,,To už nepôjdeš, chlapče,“ hovorí vojak. ,,Most je obsadený vojakmi a tí nikoho nepúšťajú. To sa už len vyspi radšej tu u tetušky a zajtra, alebo keď odídeme, môžeš vrátiť sa k rodičom. Teraz je to už nebezpečné!“

,,Nebezpečné!“ zľakla sa tetka Anna Vasilijevna. ,,A čo to všetko bude? Čo sa ide robiť?“

,,Ešte nevieme,“ povedal jeden z vojakov. Možno, že nič nebude. Možno, že všeličo. Lepšie je nemyslieť na to. Dobrý vojak nemá nikdy myslieť na zlé veci. Potom je príliš bojazlivý. Vojak sa nesmie báť, čo, Miloš?“

,,Áno!“ povedal chlapec.

Keď vypili čaj a najedli sa do sýta, unavení vojaci rozostlali si na zemi slamu, ktorú doniesli zo dvora, rozprestreli šiatrové plachty a ľahli si oblečení a obutí, pušky po boku a prikryli sa ťažkými, namoknutými vojenskými plášťmi.

Tetuška Anna Vasilijevna, stále vzdychajúc, ustlala Šášenkovi na posteli a s Miloša, ktorý nechcel sa svlieknuť, stiahla čižmy, postavila ích k posteli a položila ho oblečeného do postele.

Vojaci a tetuška zaspali čoskoro. Len Šášenko a Miloš si šoptali dlho do noci. Zaspali dosť pozde, okolo polnoci, držiac sa pevne v objatí.

*

Miloš sa ráno asi o 4. hodine náhle prebudil. Snívalo sa mu niečo hrozného. Ako by počul zvuky:

Tra-ta-ta-ta-ta-ta — tra-ta-ta-ta-ta-ta! —

Vyskočil a počúval za chviľku. A zasa:

Tra-ta-ta-ta-ta-ta — tra-ta-ta-ta-ta-ta! —

„Strieľajú!“ vykríkol silným hlasom.

Obaja vojaci prebudili sa ihneď a siahli po svojích puškách.

„Prekliatci!“ vykríkol jeden z ních. „Kto to strieľa?“

„Chlape, to budú Nemci!“ povedal druhý.

Šášenko otvoril unavené, nevyspané oči. So začiatku nič nechápal. A tetuška Anna Vasilijevna pribehla z kuchyne, polooblečená, celá zdesená. Miloš priskočil k oknu.

„Naši sa už shromažďujú,“ zvolal. „Utekajú k mostu. Guľometci šli práve okolo. Tiež k mostu. Na moste je asi boj. Hej, hor sa, chlapci, do toho!“

„Dobrý Bože, dobrý Bože,“ horekovala tetička, zalamovala rukami a behala po izbe. „Čo to bude? Čo to bude?“

Zrazu priskočil Šášenko k Miloši a vzal ho za ruku:

„Ty nesmieš tam ísť, Miloš, ty nesmieš! Zabijú ťa!“

Oba vojaci vybehli už z izby. Hluk bol vždy väčší a väčší. Náhle vpadla do puškových výstreľov temná, dunivá rana — a skoro bolo počuť blízo okien strašný zvuk — prask — drnn!

„Jaj, strieľajú z diel sem na Slobodku," povedal bľadý Miloš. „Šášenko, počul si?"

„Počul, Miloš!"

„To bol šrapnel. Iste z Kijeva strieľajú na naších chlapcov. Snáď budú strieľať aj granáty. Slobodka môže vyhorieť."

„Čo to hovoríš?" ľakla sa tetuška, vrhla sa na posteľ a zaplakala. „Hej, zradili matušku Rus, Nemcov priviedli na nás naši vlastní ľudia, Nemcov, Nemcov! Pobijú nás teraz všetkých, aj ženy, aj deti, aj starcov."

„Neplačte, tetuška," povedal mierne Miloš, ktorý sa trocha upokojil. „Skryte sa niekde, snáď v pivnici, my ích zaženieme, my ích popreháňame."

A Miloš vytrhol sa náhle Šášenkovi, vybehol z izby na dvor, cez vráta na ulicu. Videl, ako beží všetko k mostu. Roty sa rýchle usporiadaly, povely znely bystro.

„Prepadli nás so strany Dárnice," hovorí jeden vojak, ktorý uteká kamsi celý spotený. „Sú to Nemci. Odhnali sme ích. Teraz bojujú na moste. Iste chcú most dobiť. Naši dobre začínajú," hovorí iný, ktorý nakladá náboje na vozík.

Skupina dôstojníkov uberá sa k mostu. Miloš počuje, ako si hovoria: „Do večera musíme udržať most, kým sa druhé pluky usporiadajú k ústupu. — Večer pôjdeme za nimi. — Možno, že Nemci prídu za nami a budú nás znepokojovať. — Bude to pekný shon. — Už si mnoho neoddýchneme po toľkom pochodovaní."

Naraz počuje Miloš za sebou svoje meno. Je to zas Šášenko. Ušiel od tety a ide priamo k nemu.

„Všetci k mostu!" znie na raz povel akéhosi vyššieho dôstojníka, ktorý obchádza Slobodku na koni.

Všetko ide k mostu, ktorého železné oblúky, prepletené ako vo veľkej klietke, rozoznať v rannej hmle. Všetci utekajú o prekot.

S nimi uteká i Šášenko.

Nedáme most Nemcom, myslí si chlapec. Chcel by mať tiež pušku, aby chránil svoje rodné mesto. Tedy Nemci sú už tam na druhom brehu, snáď už prechádzajú sa nemeckí dôstojníci po Kresťatiku, snáď prešli už aj Bankovskou ulicou okolo obchodu, kde je nápis: „Ivan Hribenko", meno otca Šášenkovho! Nie, to nesmie byť! Šášenko beží v zástupe československých vojakov ako blázon, beží za Milošom.

Vyhnať Nemcov z Kijeva, vyhnať ích všetkých z Ruska, ďaleko ích zahnať, vyprášiť ím nohavice, aby už raz bol pokoj na svete! myslí si Šášenko a oči mu horia.

Most sa všetko viac blíži.

Šášenko už rozoznáva delá na pobreží, vidí guľomety a za ích ochrannými doskami skrytých vojakov-Čechoslovákov. Dažď gulí svišti nad jeho hlavou, ale Šášenko nič nepočuje.

Naraz spozoruje na brehu Dnepera svaleného akéhosi človeka. Oblečený je do tmavozelenej uniformy — nie ruskej, ani československej. Popri ňom na zemi je železný šišak a puška. To je padlý Nemec. Tedy až sem sa už dostali!

Šášenko beží ďalej. Prichodí pod prvé sťažne mostu. Počuje, ako volajú na neho čosi zlou ruštinou. Ale Šášenko nedbá. Naraz zaiskrí sa mu v očiach — — — a je tma, tma, tma.

Nemcov zahnali s mostu nazpäť na breh.

Len zriedkave ozval sa už výstreľ. Prešlo niekoľko vozíkov s ranenými. Odchádzali tiež aj posily guľometov. Na jednom z guľometových vozíkov sedel Miloš. Bol veselý, čulý, celý. Keď prechádzal pod posledným oblúkom mostu, videl, že na jeho železnom boku visí cez zábradlie naklonené telo akéhosi chlapca. Miloš hneď soskočil a vyprostil mrtvolu Šášenka bez duše zo zajatia železných trámov. Hlava Šášenka bola ztuhlá, vlasy slepené krvou. Miloš odniesol telo do

domu tetky Anny Vasilijevny. Ale Anna Vasilijevna nebola doma. Snáď skryla se niekde — ale kde? Miloš položil mrtvého Šášenku na slamu, na ktorej spali vojaci. Čo má teraz robiť? Čo robiť? Všetci Čechoslováci opúšťajú Slobodku. Jeho rota už odišla, musí ju dohoniť.

Miloš sedí na slame pri Šášenkovi a díva sa do jeho tváre. Šášenkove oči hľadia na neho. Miloši zdá sa, že sa Šášenko usmieva. Tak milo a nežne sa usmieva, ako sa vždy smial. Hľa, Šášenko šiel zomrieť za Rusko, pomyslel si Miloš a hladí stuhlé ruky Šášenka.

Zrazu zavznie vonku trúba. Svolávajú roty k pochodu.

A tetka Anna Vasilijevna nejde. Bol aj v pivnici, všetko prehľadal. Snáď sa skryla niekde u známych.

Miloš pozrel na Šášenka a naklonil sa nad ním. Zatlačil mu oči, preložil ruky krížom na prsia, potom strhol zo svojej čiapky bielo-červenú stužku a ovinúl ju okolo Šášenkových prstov.

Bozkal Šášenku na stuhnuté, zmodralé ústa, vstal a zašoptal ešte: „Spi v pokoji, bračok drahý, môj Šášenko!“

A odišiel.

Za dva dni neprehovoril s nikým a skoro ničoho do úst nevzal. A jeho oči boly stále vlhké.

*

Uplynuly ďalšie roky. Miloš prešiel s československým vojskom celú Sibír až k moru, plavil sa po mnohých oceánoch domov. Uvidel oslobodené Československo.

Ale radosť Milošova nebude úplná, dokiaľ neuvidí oslobodené, usporiadané Rusko. Neverí, že by Šášenkova obeť bola márna. Vtedy by nebolo vôbec spravodlnosti na svete.

Miloš-starodružinník verí, že šťastie jeho zeme, jej budúcnosť javí sa vo veľkej bratskej láske a pospolitosti Československa a Ruska a všetkého Slovanstva, obrodeného, nového a spravodlivého, ktoré hlása pre celý svet lásku a slobodu.

BALLADA O VOJAKOVI LAJDOVI.

Vojak Lajda,
nie vojak — vojaček!
pekný a mladý a svieži
tu leží
zabitý, handrami prikrytý...

Beda,
granátom je rozbitá úsmevná hlava,
podivne zvedave oko hľadí
otvorené.
Na ústa smavé
sostúpil mier
tých, čo o všetkom už vedia,
čo živých v mrákoty zlých pochyb ženie.

Bol tichý.
A nikomu neublížil.
Druhí mu vraveli: ,,Chrobáčik."
Keď prišiel do Ruska, zaplakal
nad tým, že vidí presvätú zem,
nesmierny slovanský svet.

V Husiatýne
nekonečné šly sprievody vojsk,
bez konca tiahly sa ťažké delá,
bez konca tu bojovali
kozáci, dragúni, gardisti,
Čečenci, Kabardinci.

Chrobáčik
na všetko sa díval z okna svojej cely,
počúval,
ako spievajú všetci tam vonku:
„Za mátušku Rus . . .“

A volal:
„Zdar! bratci!“

Svet ruský, nesmierny slovanský svet
do jeho vstúpil srdca.

Vzbudil
takú lásku v ňom, takú lásku,
že malý vojaček aj v noci snil
o tom, jak s kozákmi o závod letí,
ako má bystrého vraného koňa,
letí a letí, až pod Tatry letí,
pod tými Tatrami jasnými zastane:
„Zdar Ti, Slovensko milované!“

Vítala žírna ho Ukrajina,
kde zlatne dyňa a taniere slnečníc
ďaleko volajú v zahradkách,
kde dievčatká stoja medzi kvetmi,
volajú na teba — — —
bludár, prečo nenaslúchaš?

Vítal ho Kijev a rieka Dneper,
kde v lete slávik v húštinách spieva,

kde s balkónov dámy sypú kvety
    na československých dobrovolníkov,
    sypú aj úsmevy — — —
bludár, prečo ích nevidíš?

        Vojak,
skutočný vojak prvého pluku,
má svoju pušku, kapsu a číslo,
    dnes kráča pyšne, ach, vykračuje
za zvukov hudby tak veľkopanský.

    Pôjdu ver v noci
temnými krajmi, Chrobáčik zaspí,
    nezaspí,
lebo v ústrety, veľkému sviatku ide zajtra,
    novému krstu.

    Zajtra,
on dobre vie, vše staré, slabé a špatné
    zhynie.

Z človeka vekmi zdeptaného
    zrodí sa hrdina,
    zrodí sa darca
nového silného života.

    Vojak Lajda,
ni bázne, ni oddychu nezná.
Den bohatý je korisťou bitiek,
    noc ešte bohatšia.

Tak hudbou
duniacou, víriacou chveje sa zem,
no — čo!
Len ten vyhrá, kto sa nebojí!

Tých bitiek!
Vyzvied, prepadov nočných,
obchádzky hôr a brodov riek chladných,
praskrovných spánkov v spálených dedinách!

Chrobáčik
má sviatok!
Tí všetci, čo všade s ním spolu žili,
čo bez neho (ak možno myslieť na to!)
či môžu žiť?
Hnevajú ho,
tropia s ním vojenský vtip...

Čo vaše bitky, hej zajtra, ach zajtra
ináč než predtým zaduní zem,
kde predtým desiatky bojovaly,
tisíce poletia v ohnivú seč.

Zborov...
Nesmierny plavý, žitný lán!
Ako lva planúca zlatistá hriva
v júnovom slnci.

Vojak Lajda,
do ruky ranený v zákope sadol,
šatkou si zaviazal nečistú ranu,

napil sa teplastej z bandažky vody,
očistil zátvor tej chladnúcej pušky,
vyskočil prudko, smutne vzdýchol,
bo jeho druhovia ďaleko vpredu
víťazili.

Vojak Lajda
mal ešte nohy, za nimi letel,
do tretej bitevnej doletel čiary,
orlom sa nad cudzie zákopy vzniesol — — —
vysoko dvíhajúc víťaznú pušku,
náhle klesol.

Vojak Lajda
tu leží zabitý, handrami prikrytý.
Beda!

Je granátom rozbitá hlava.
Ústa smevavé
ovláda mier.
Jeho však duša
letí a letí, až pod Tatry letí — — —
pod tými jasnými Tatrami zastane:
„Zdar ti, Slovensko milované!“

F E Ď K O.

Feďko sedel pri ceste v polorozborenom a spálenom mestečku východohaličskom a zatváral oči od únavy. Okolo neho kráčaly nekonečné oddiele vojsk. Šla pechota, napred speváci, potom pískajúci a striedave obveseľovali unavených vojakov piesňou, ktorých ostatné refrainy opakovali pískači pískaním. Aj vojenská hudba prešla. Hrala staré marše ešte z dôb suvorovských. A za hudbou bradatý plukovník a mladučký adjutant práporčík koňmo, hrdo a vznešene, až sa Feďkovi sťahovalo v hrdle z úcty a zo strachu. Potom šli kozáci na prekrásnych koňoch, sedeli ako z kovu v svojích vysokých a pohodlných kozáckych sedlách, spievali smutné a pretiahnuté pesničky z Donu, Kubáňska, od Tereku, z Krymu, ukrajinské a zaporožské pesničky o mesiaci, o koni vranom, o bitkách a slávnych mohylách, kurgánoch, dávnych chrabrých bojovníkov. Šli aj Kavkazania vo vysokých tmavých a huňatých čapiciach a v čiernych plstených plášťoch — burkách, chmúrni, s velikými očiami, uprenými do diaľky, ako tomu privykli na Kavkaze, na juhu, na vysokých horách. Nosili strieborné ozdobené retiazky, na krivých šabliach a blýskavých kindžaloch za pasom boly prekrásne ozdoby z perál, zlata a briliantov. Sú medzi ními vznešené kniežatá, náčelníci plemien a rodov, ktoré rátajú svoj pôvod priamo od Noemových synov, lebo boli z najvyšších hôr kavkazských.

Sú postrachom nepriateľa, a Nemci, Maďari a Rakúšania sa vždy zachveli hrôzou, keď počuli, že proti ním stojí ,,divá divizia'' Kabardincov, Čečencov, Gruzinov a iných Kavkazanov.

Potom ide aj akýsi štáb. Generál, starčok s dobrými modrými očiami, pri ktorých Feďko sa rozpamätáva na oblohu v mesiaci máji u ních, tam v charkovskej gubernii, keď nenie ani jedneho mráčku,

slnce svieti slávnostne a slnečníky v zahrade sa zdvíhajú a otvárajú svoj kvet, ako oko nejakého zvieraťa, udiveného božím svetom. Ešte nejakí dôstojníci, zasa kozáci, sanitárne vozky, dva ošklivé zablatené, dávno nečistené automobíli, jeden automobíl nákladný so zbytkami nejakého odstraňovaného či rozbitého aeroplánu. A ešte niekoľko kočiarov a vozov s milosrdnými sestrami, nejakí ranení, poľná štábna nemocnica.

A na konci šli nejakí iní, noví, takí zvláštni vojaci. Mali síce ruskú rovnošatu a ruské pušky, ale ích chôdza, ích pohyby, ích oči a ích reč bola celkom iná než všetkých tých, ktorí tu šli pred nimi. Síce sa zdalo chvíľkami Feďkovi, že počuje v nej čosi známeho, ako „čaj, chlieb, voda", ale to ostatné nerozumel a nerozumel.

Feďko vyskočil z cesty a postavil sa bližšie k prechádzajúcim. Otvoril ústa.

A díval sa, díval do tých zvláštnych, veselých, jasných tvarí. Ktosi sa usmial na neho z týchto chlapcov.

I Feďko sa usmial a dodal si odvahy.

„Z ktorej gubernie, molodci?"

Vojaci sa hlasne rozosmiali a hovorili si čosi ostrého.

A začal výsluch.

„A ty — si z ktorej gubernie?"

„Ja — z charkovskej."

„Aha z charkovskej. A koľko máš rokov?"

„Deväť."

„Aha, deväť. A otec a matka? Sú živí?"

„Nemám ani otca, ani matky. Matka umrela už dávno. Otca zabili v prvom roku vojny. Je len Semen Nikitič, starký. A tetka, ach, zlá tetka, bola zlá na neho, na Feďka. Tá sa starala o Semena Nikitiča. Jeho, Feďka, bila. Tak to je, bratci. A ja som už tretí rok na vojne. Ako som sa dozvedel, že otca zabili, šiel som s vojakmi — novobrancí.

Pozri, tu mám svätojurský kríž. Nebojím sa ohňa: ak ma zabijú, uvidím otca. Ťažko mi je žiť samotnému v dedine. Nikto mi nepodá chleba, keď nemám matky alebo otca. A šiel som s vojakmi. Ale nováčkov zaradili do rôznych oddielov. Dal som sa k rozvjedčíkom. Liezli sme v noci proti Nemcom a ja som vždy pozoroval, čo robia, či sa nechystajú na útok. Nikdy ma nepolapili, čo som aj vliezol do ích zákopov. Nebojím sa: ak ma zabijú, uvidím otca."

„A čo jestli ťa zajmú?"

„Nezajmú. Už to mohli toľko ráz urobiť. Vždy som ím utiekol."

„A za čo máš ten kříž?"

„Generál mi ho dal. Radko Dimitrijev, hrdina. Za rozvjedku."

„Povedz nám, za akú?"

„Ale čo, hlúposti. No ale — ak chcete; nuž bola noc. Strašná noc a strašný sňah. Mráz, že nohy hneď zmrzly, ak si nebehal ustavične. Vyšla naša rozvjedka proti nepriateľovi. A to je hrozné, lebo každý krík považuješ za nepriateľa a najradšej by si strieľal do suchých vrbísk, ktoré stoja nad potôčkom v rade ako reťaz nepriateľských strelcov. Náhle dvaja od nás na pravo zkríknu, ihneď sa ozve strašná rana. Ani sme nevedeli a narazili sme na nepriateľskú liniu. Nemec, ktorý tu prešliapával na stráži, nás zbadal skôr, než my jeho. A hodil bombu. Naši sa zľakli a utiekli. Ale ja som naraz počul tiché vzdychanie, tichúčky nárek, také boľastné upenie. Napadlo mi, že tak upel otec, keď umieral pod Krakovom. Nemci, vyplašení zprávou o našej rozvjedke, začali divo páliť. Bili po naších zákopoch ranami z diel. Ľahol som do sňahu, prevaľoval som sa počas toho hrozného hrmotu, ktorí bol divokejší než letné hromobitie u nás v gubernii. Videl som, že môžem zomrieť. Ale čo, uvidím otca. A už som v jednej chvíli zatváral oči. Nuž čo, zomrem. Čo sa dá robiť? Všetko jedno. Dnes či zajtra a či pozajtra. Je vojna. Starík Semen Nikitič hovorieval, že vojna mele hrubé a malé zrno. A som si pomyslel, že som malé zrno, lebo

som malý a mám deväť rokov. A tak vojna somele aj mňa. A uvidím otca. A poviem mu, aká zlá bola ku mne tetka Marfa Ignatjevna. I že siahla na otcove usporené peniaze, skryté v pokrývke. Čo takto uvažujem, počujem zase také tiché upenie, tak bolastné, že mi bolo do plaču. A náhle, bratci, sa mi nechce zomierať. Nechce. Už mi nebolo zima. Už sa mi nechcelo dobrovoľne zmrznúť. Tak teplo mi bolo náhle. Srdce mi búchalo. Nemci strieľali už i z pušiek, i z guľometov. Ale ja som i medzi touto streľbou stále počul tichúčke upenie, také bolastivé. A už potom ani dobre neviem, ako to bolo. Vstal som. Šiel som, len hlavou som nechtiac uhýbal, keď niektorá fjí — fjí — fjí mi letela okolo uší. Šiel som za tým tichým upením. A Bôh ma viedol, viedol ma dobre a bezpečne. Naraz sa len potknem do niečoho a to sa pohlo a zaskučalo hlasne. A v tom okamžíku hodili Nemci reflektor. Biele zázračné svetlo, ktoré preniklo tmu a fujavicu, oslnilo ma. Paľba z pušiek sa zdvojnásobila, ztrojnásobila. Bolo to ako po čas búrky v lese, kde sa križujú blesky a kde priaskajú nesčetné srazené vetve. Padol som na zem. Tu pod mňou ležal človek, ktorý ticho stenal. Našiel som jeho hlavu, celú mokrú a lepkavú. To bola krv. Mal som jej plné prsty, ktoré sa mi lepily. Človek otvoril oči. Videl som dve slabé svetielka a pojal ma náhle veľký strach, že ten človek zomre. Šoptal niečo. Bol to náš. Ruský človek. Prekrižoval som sa menom Hospodina Boha. A vzal som sňah, dýchal som naň, prikladal som ho k mojím teplym políčkam, aby sa roztopil a že by som mu vymyl rany. A reflektor nás stále osvetľoval. Streľba bola silnejšia. Umyl som ho. Poznal som ho. Bol to náš rozvjedčík Ivan Parfenyč Obuchov. Dobrý človek. Vždy mi dával dosť cukru do čaju. A bol to práve on, čo sa o mňa najviac staral a nahradzoval mi otca. A hľa, Boh ma poslal k nemu, tu práve, na bojišti, aby som mu splatil mnoho dlhov. Akože nemám zaplatiť dobro a lásku pomocou pred nepriateľom ja, pravoslávny človek? Našiel som v jeho vačku obväzy. Hej,

ako škarede bol ranený do úst. Ale bol živý, žil. Čo sily som len mal, vliekol som ho za sebou, keď som ho všelijak obviazal. Šlo to dobre a mäkko po sňahu. Nemci, ktorí nás objavili reflektorom, strieľali ako diví. A veď videli raneného človeka. Ale ja som sa zapriahol ako koník a ťahal som Ivana Parfenyča, rozvjedčíka, za remeň, za rukávy a za plášť, lebo tu krvácal za mátušku Rus. A dotiahol som ho k našim. Bolo to radosti! Bolo to radosti! Plukovník ma objal a bozkal. Generál mi dal kríž — Juraja. No — a to je všetko. Hlúposti! A Ivan Parfenyč sa vyliečil. Ztratil sedem zubov, trošku sa zajaká a má špatný zárez na tvári. Mohol tedy ešte sám utiecť, ale omdlel pre ztratu krve. Dnes som bez rozvedčíkov. Všetci starí boli pobití alebo ranení. Pluk prešiel na kavkazskú frontu proti Turkom. Nechcem tam isť. Chcem tu zostať. Snáď najdem tu otcov hrob. Snáď ma niekdy zavolá k sebe. A budeme zasa spolu. Ale kto ste vy, molodci?"

„Sme Čechoslováci. Sme tiež rozvjedčíkmi. Chceš isť s nami? Ideme tiež za to bojovať, aby bolo lepšie naším deťom, než naším otcom a nám. Pôď, Feďko!"

A Feďko šiel s Čechoslovákmi.

BALLADA O MÍŤOVI A TRUBAČOVI.

Na smutnej hradskej v Haliči,
v divom daždi a víchrici,
　　lute bijúcej ťa
do znavenej tvári, ticho sme šli...
Zomdlení, vyhladlí, zatrpklí
　　našli sme dieťa...

Ticho sa usmialo, modrý zrak
čistotou svietil. Ako stuhlý vták
　　v mrazivom sňahu,
keď do rúk ho vezmeš, odúchaš,
keď zo života svojho časť mu dáš,
　　teplo i nehu,

tak toto dieťa k nám prilnulo,
s biedou i radosťmi splynulo
　　vojenských duší,
jedlo náš chlieb a pilo náš čaj,
s nami náš žilo nehlučný raj
　　v búry a hluši.

Míťom ho zvali a bol sirotkom.
Dávno opustil svoj rodný dom.
　　Tak svetom letí
ak' ztratený, sviaty stromu list,
život ním smieta ak' vetru svist...
　　Stá ruských detí — — —

My mnohé videli sme na cestách,
pochodov mdloba a hradských prach
plnil ích oči.
Ale v ích srdciach bol svätý jas,
ako keď v dušu tvoju jarný hlas
predčasne vkročí...

S Míťom sme sriastli, s nami sa slial
v jediné telo. S nami sa bil
na nočných rvačkách...
Skoro mal svoju pušku aj bodák,
videl v ních šťastie ak dobrý vojak —
ak v detských hračkách.

Pochody boly — od poľníc hlasov
tesklive sa spálený kraj triasol,
Míťa však žiaril,
vždy za trubačom zpružne kráčal,
všetkých, čo klesali, povznášal,
zlým vtipom daril...

Jeho trubač bol veselý parobok,
žartov znal kopy a stohy prezyvôk,
tisíce piesní...
Bol z tých, čo nemôžu zahynúť,
neznajú zla, ni otroctva pút,
čo srdce tiesni.

Tak spolu spali po všetky dni,
či bol osud vľúdny, nevľúdny,
válečným časom.

A prišla bitka. Šli oba dva,
z očú žhla hrdosť vášnivá
ohnivým jasom.

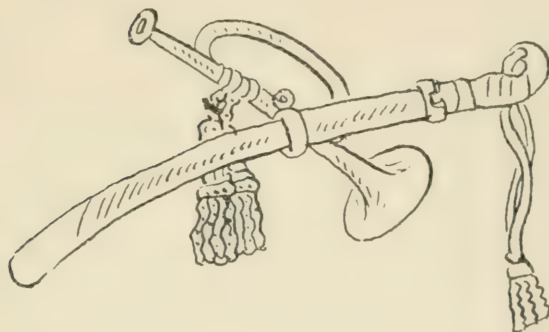
V búry a hrmote revu diel
hlas poľnice slávne vôkol znel,
na útok volal.
A náhle zamĺkol. A trubač kleslý...
v hrôze na prsiach mu — pes verný —
Míťa sa schoval...

Pritisol horúce rty detské
na jeho ústa, čo odkryté
v posledňom slove
sladkom a túžobnom strnuly...
A zas rty detí tých splynuly,
oznove, oznove.

Tak ležal celý deň. Nočnou tmou,
keď čuť bojišťom pochovavačov,
našli ích spolu.
Ten jeden bol guľou prestrelený,
ten druhý snil tvrdo sen tichý
o veľkom bôľu.

A nebol veselým nikdy už...
Do zraku mu zaľahol smútok, trúchla tiaž,
videnie smrti.
Dlho bol s nami. Potom kdes zmizol.
Snáď pod vozom suďby niekde klesol,
čo život drtí.

V zápase, ktorému Tys' rozumel,
vo víchroch, čo poličky naších čiel
bičujú, mlátia,
my zrieme Ťa, Míťa, jas Tvojích očú,
v ktorom duch Tvojho národa nikdy nezhasnul,
slovanské dieťa!

PES ZAHRAJ.

Pred Vianocmi bol neslýchaný mráz, o ktorom hovorili starci, dobrí, bradatí ruskí starci, ktorí už videli mnoho liet a zím, že nepamätajú už od dávna podobného mrazu. Na uliciach slávneho ruského mesta Jekaterinburgu, medzi chladnými uralskými horami, ktoré sú v lete zelené a veselé ako Malé Karpaty a v zime chmúrne a tmavé, ako Tatry, poletoval hmlistý prach, ľudia bežali bystre za svojmi nákupmi pre Vianočnú „joľku", to znamená štedrovečerný jedľový stromčok na radosť dobrých detí a pre milé vzpomienky dospievajúcich chlapcov a dievčat, mamke a otcovi, tetke a starému otcovi a všetkým domácim ľudom. Prechádzali sa tiež uliciami slávneho ruského mesta Jekaterinburgu, uprostred chladných uralských hôr, aj slovenskí a českí chlapci, vojaci, ktorí sem prišli už v lete, žili tu medzi ruskými ľuďmi, a mali ích radi. Prezerali si výkladné skríne, pozorne sa pozreli tu i tam do okien, kde žiarila vo svetlách sviečok a lampičiek „joľka" — stromčok, okolo ktorého iste tlačia a soskupujú sa malé ruské deti a tlieskajú rúčkami. Mnohí z ních boli otcovia a mali doma na Slovensku, v Čechách, na Morave alebo v Sliezsku viac detí — čože robia tie teraz? Ako vyzerá ích stromčok? Sú všetci zdraví a veselí okolo stromčoka? A mama, jeho žena? A stará mama? Starý otec, čo predvídal strašnú vojnu? A všetci tam na Slovensku, v Čechách, na Morave a v Sliezsku? Aký stromčok majú toho roku?

Môj šofér Samo, ktorý ma vždy vozieval v automobíle, chrápe dnes. Ktože vie, prečo vždy chrápe. Je mu lúdo za domovom? Za stromčokom? Veď viem, že tam čosi robil so stromčokom, sháňal sviečky, jablká, orechy. Mal dnes mnoho starostí. Pomáhal mu Matej, zajatý Maďar, ktorý naučil sa už ruský a bol verným pomocníkom Samka.

Za to sa Samko s ním rozdelil so všetkým po bratsky a zabudol už dávno, že je Matej Maďar. Snáď aj Matej na to trocha zabudol.

Rozkázal som už v predvečer, keď svietilo na nebi nad nami, nad uralskými horami mnoho tisícov hviezd, aby Samo pripravil automobíl. Veď musíme navštiviť vojačkov v kasárniach, stotinu na stráži, pisárov a dôstojníkov, ktorí vystrojili si v jedálni stromčok a spievajú tam: „Kde domov môj?"

Vyšli sme, Samo viedol automobíl, kým Matej, ktorý chodieval tiež s nami, vyhrabával niečo v ích spoločnej izbe, snáď smažil rybu a varil sušené slivky na „studeno".

Automobíl letel ako blesk. Samo bol bujný chlapec a práve preto bol aj náš automobíl bujný. Samo miloval svoj stroj, ako by ho sám bol sostavil. Maznal sa s ním, ako s verným koňom, ktorý nás nosí do bitiek a zachráni nám mnoho ráz aj kožu. Miloš ho volal maznavými slovami, líškal sa mu — a ovšem, niekedy mu poriadne aj nagrobianil. Chodili sme často po zmrznutom a hladkom sňahu s reťazou okolo kolies, aby sa neklzaly po zaprášených cestách uralských a sibírskych, v celku veľmi biednych. Ale kolesá s reťazou chrochtaly a mlely vesele a s prácou zdolávaly všetky prekážky s takou silou, ako naší chlapci. Nebolo a nesmelo byť ústupu pred nebezpečím. „Do toho sa!" volával Samo a vytiahol ma zázračným kúskom po hladkom sňahu do vysokých kopcov, alebo dostali sme sa smele s vrchu klzajúc sa a sňurujúcim spôsobom po serpentinovej ceste s mazavým blatom bez dna uralskej jasene alebo jary. — Tieto kolesá žiadaly vždy nové osy. Samo, pyšný trochu na to, že vozí „sibírske vedenie", ozdobil predniu čiastku automobílu krásnou zástavou so zlatou výšivkou, o ktorej prezradil raz, že mu ju spravila akási milá devuška, priateľkyňa Čechoslovákov, dal vymaľovať na dvierka moravské okrasy, v ktorých boly litery ČSV., totíž československé vojsko, usiloval sa vôbec automobíl vystrojiť, ako sa sluší. Bol pravda

niekdy aj postrachom ruských izvozčíkov. O ích vzplašené kone sa zriedka kedy staral, ba prešiel aj nešikovného psíka a vše aj sliepku a kuru, keď mu pod kolesá vletely — ináč robil len to, čo robia aj druhí šoféri.

Onoho štedrého večera bol Samo, ako aj my všetci, zádumčivý. Zamysleli sme sa.

Šli sme k vojakom. Všade boly stromčoky, sviečky, tu a tam jablko, za to ale viac balíkov tabaku, cigarety a niekde aj fajka. Nebolo toho mnoho. Ako na vojne. Chlapci spievali, spomínali. Hej ako sme spomínali v Sibíri! Všetko domáce bolo sväté. Ktosi videl ženu s bielými rukami. To boly posvätené ruky! Ženu s očiami, v ktorých žiarila svätosť. Detičky ako anjelíci. Mladíci sa rozpamätali na ženu — matku — sväticu! Hradčany v Prahe, krásne hrady na Považí, ktoré ím náhle vystupovaly vo vzpomienkach, boly zastrené svätožiarou, práve tak, ako pomník kniežaťa Václava a Jána Husa. Všetko, na čo sa zo zemí československých rozpamätali, bolo sväté. Aj kostolík na dedine, lipa, sušiareň, cukrovar, ba aj nevľúdna fabrika, hučiaca od hudby strojov. Jabloňové stromoradie, vysoké, štihlé topole, biela škola s nápisom ,,Bohu a vlasti", široké krajinné obzory. Ďumbier, Kriváň, Orava, Tatry, Kunetická hora, Žobrák, Říp, Blaník. A rybníky, ktoré v zime zamrzly a boly ako zo skla, ako smutné oko utopeného, a v lete ožilo na ních vtáctvo, boly vždy plné kaprov, o ktorých spievalo sa v ľudovej pesničke: ,,Kapor sa vo vode hádzal, keď som milú odprevádzal." Koľko z týchto chlapcov odprevádzalo svoje milé po polnoci od muziky, popri rybníku — a aká mocná krása je teraz v tejto spomienke, aj na slovenské spevy, lebo aj v týchto vidíš kus vlasti. A dnes je štedrý večer. Vtedy je všetko posvätné, čo odtiaľ prichádza.

Šli sme domov. Môj ,,chozjájin", t. j. gazda a či hospodár, ustrojil mi stromčok. Chcel ma potešiť v mojej samote. Očakával som

svojích priateľov. Myslel som: prídu a rozpomenieme sa, zaspievame si, pripijeme štedrovečernú sklenicu vína na nedávno zrodenú republiku, tatuškovi Masarykovi, našej armáde v Rusku! Snáď budeme sláviť v budúcom roku štedrý večer už vo vlasti.

Samo letel. Suchý, mrazivý sňah jemne padal. Vzduch bol kristáľove čistý a zdravý. Mrzlo, „len tak pálilo" — ako starý otec hovorieval — a pri vzpomienke som sa zasmial. Čože si ty vedel, starý otec, tam pri Bystrici na Slovensku, ako mrzne! Mnohí z tých tunajších vyslúžilcov vám budú vyprávať o ruskej zime.

Automobil zrazu zastal tak rýchlo, že som sa zľakol.

„Čo je, čo je?"

„Pes! Pes, brat podplukovník!"

„Kde? Ukáž?"

Samo vyskočil z automobilu a zdvihol čosi maličkého, chlpatého a nevúhľadného zo zeme.

„Taký je ten úbohý Zahraj," povie Samo, prevaľujúc v dlaniach zmrznutého psíka, aby sa zohrial.

„To bude iste nejaký ruský ‚Kazbek' alebo ‚Hromilo'."

„Oj nie, ten je ako naši psi. To je Zahraj, čistokrvný Zahraj. Brat podplukovník, ja si ho vezmem. Mám aspoň vianočný dar. Zahraja."

„Charašo. Vezmi si ho. Poďme, lebo zamrzneme aj so Zahrajom."

Samo vzal Zahraja k sebe. Posadil ho na kolená pod svoj dobrý šoférsky kožuch a Zahrajovi bolo dobre.

Prišli sme domov a Samo prijal Zahraja za svojho.

V Samovej izbe žiaril stromčok. Okolo stromčoka sedeli Samo, Matej a Zahraj. Zahraj bol tak uctený, ako sa sluší na hosťa, ktorý príde do domu na Štedrý večer. Dostal i jablko i oriešky. Ba aj mlieko, čo sa mu najviac páčilo. Sviečky plápolaly veselo. Zahraj ích pozdravil jásavým „ňaf, ňaf". Samo ho po prvý raz počul.

„Hlas má ako ruská ‚bárysňa' (ruská slečna)," poznamenal Matejovi, ktorý okusoval rybu a zapíjal vodkou, ako sa slušalo.

„Ale je to on, totiž samec!" dodal potom opäť, obracajúc sa k Matejovi, ktorý to hneď nerozumel.

Zahraj na to nič nepovedal.

Díval sa za chviľu na stromček, zasa na Sama a najviac na rybu, ktorú jedol Matej. Ale potom hľadel dlho len na Sama. Díval sa uprene, pozorne a žeby lepšie videl, naklonil trošku hlavu. Jeho oči boly bľaduškė, ako modravý obláčik na jasnom nebi. Bol celý chlpatý, s vypadanou srsťou a celá jeho bytnosť prejavovala práve prestátu biedu a núdzu, zimu a vlhko. Už bol o mnoho veselejší. Sedel pri Samovi a to bolo veľmi dôležité. Nespúšťal oči s jeho rúk, pozoroval každý jeho pohyb a čochvíľa díval sa mu zkúmave do očí.

„Tak, Zahraj, teraz už zostaneš u nás. Vieš, kamarát, vojna je zlá vec, možno, že tu medzi nami ztratíš tú beztak škaredú kožu, ale to čaká tu vo svätom Rusku na každého. A možno, že by ťa jednoho dňa ziedli čínski vojaci z červenej armády. Pochutnali by si na tvojích očkách. No — blázonko, neboj sa, dokiaľ budeš u Sama, bude ti dobre. S nami nemusíš sa báť ničoho a nikoho na svete. My musíme prebíjať sa trním a bodliakmi. A teba nedáme. Keď si medzi nami, si náš brat — a koniec." Do ohňa, ‚Zahraj', za kamaráta, za brata — to je československé heslo. No nediv sa, nediv, ty obdivovateľ psov, malo by sa to zaviesť aj pri vás, pri psoch. Ty ma musíš mať od dnes rád a chrániť ma, rozumieš, Zahraj? Ten — to je Matej, áno, nediv sa, že je Maďar. Predstav si, že sme s ním dakedy spolu bojovali. Tento Matej nosí dnes našu rovnošatu, čo aj na teraz bez bieločervenej stužky na čapici, ale voľakedy nosil honvédske handry a bojoval proti Rusom pri Haliči, proti Čechoslovákom pri Zborove a na koniec, keď prišiel ako zajatec do Sibíre, naverbovali ho v lete boľševíci do boja proti nám. Nuž — a Mateja sme po druhý

raz my zajali. Vtedy som bol ešte pri šiestom pluku, chcel som ho v prvej chvíli zabiť bombou, keď sa plazil pred nami, ale potom podíval sa na mňa asi tak, ako ty dnes, Zahrajko, a bol koniec. Totiž s nami je to tak: nemožno s nami žartovať. To ti hovorím hneď na začiatku — ale podívaj sa niekdy na Čechoslováka ľutostným a pokorným pohľadom a hneď zabudne na celé nepriateľstvo. My keď zvíťazíme, nemilujeme nadutosť. S touto nemožno ísť na nás. Ale keď vidíme ľútosť, radi odpustíme. To sú už vaší baťuškovia horší: ak sú v „tom", neprestanú tak skoro. Ztratia rozum čoskoro. A my — máme stále dosť rozumu — a mnohoráz aj veľa. Veď uvidíš. Nuž — a Matej ma neopustil. To je už taký osud: ja som šofér — a on, hľa, z neho je naraz tiež šofér. A tak sme sa v tomto zamestnaní zasa sišli. Automobílu sa už rozumie toľko, že „starýho" („starý" — t. j. pisateľ tejto bájky) vozieva niekedy miesto mňa. „Starý" sa s tým tiež smieril. Ovšem, na parády idem ja sám. To nevieš, Zahraj, čo to znamená, videť našich chlapcov. Doma hašteria sa niekdy, nadávajú na „načalstvo", ale vonku na námestí, pri paráde sú ako vykresaný. Uvidíš to všetko — a nepostačíš dívať sa naň. Uvidíš prvý pluk Majstra Jána Husa so starou zástavou ešte zo 14. roku, na ktorý prisahali v Kijeve prví dobrovoľníci, ktorí šli do boja, nevediac ani, či chce národ svoje oslobodenie, alebo nie, či dobre robía alebo nie, uvidíš všetko a budeš práve tak dojatý, ako ja. Druhý pluk Juraja Podebradského, tiež zborovský, tretí Jána Žižku z Trocnova, zborovský, štvrtý Prokopa Velikého, bojoval pri Bachmači, Penzy a Lipjagoch, piaty T. G. Masaryka, bojovník na Ďalekom Východe, šiesty pri Maryjanovky, Omska a sibírskej železnici, aj tu pri Jekaterinburgu na Urale, to je už ten môj pluk, hanácky, potom siedmy tatranský, slovenskí chlapci, bili sa s generálom Gajdom pri bajkalskom jazere, ôsmy, sliezský, ďaleko na východe na rieke Ussuri, kde sú, milý Zahraj, aj tygri, potom nové pluky deviaty, desiaty,

jedenásty, dvanásty, mladí vojaci, ale už si vydobyli slávy po celej Sibíri aj na veľkej rieke Volge, slávny úderný prapor, chlapci ako jedle, na tisíc junákov, ktorí sa neboja ani všetkých čertov pekla! A čo tá jazda, jej dva pluky, každý na koni ako srastený so sedlom, idu uliciami, na pikách zástavky; hudba, tiež na koňoch, ím hrá nejaké staré ruské kozácke alebo gardové fanfary — a celé mesto vybeháva na ulice, dievčatá sa červeňajú vo tváry, s okien a balkónov pršia kvety! A čo to delostrelectvo, to nás vždy na čase vytrhlo zo všetkých bied, obetaví chlapci, tuhí a drsní, ale otroci, mnohoráz museli samí nahradiť záprah. Vôbec, milý Zahraj, nechcem sa chváliť, ale musíš to všetko vidieť, aby si vedel, v akej si vlastne spoločnosti. Ba, chlape, my sme vlastne chudáci pri všetkom tom lesku a sláve. Túžime, strašne túžime — to je tá bieda.

Možno, že to bude doma ešte horšie, než tu — ale doma, doma, doma! Vidíme oslobodenú vlasť! To je asi tak, ako keď po rokoch alebo ty po neakej kaši uvidíš zasa kosť, kosť, z ktorej ti chuť zostala na veky na jazyku. Možno, že je tá kosť ohryzená, že na nej konečne mnoho nieto — ale to je kosť, má chuť kosti a to je práve tá krása. Môj milý Zahraj, dnes šesťdesiattisíc takých chlapov, ako som ja, nemyslí na nič iného, než na slovo vlasť. To je ďaleký magnetový ostrov, o ktorom píše sa v pohádkach ,Tisíc a jedna noc', ktorý priťahuje dnes najsilnejšie šesťdesiattisíc československých sŕdc. A srdcia plávajú tam cez deväť morov. Dnes sú tam všetky srdcia. Ako neradi vrátia sa do Sibíre! Aká je to diaľka! — — — Ale ty stále mlčíš a mlčíš. Prečo mi tiež niečo nepovieš."

Zahraj chcel hovoriť o tom, aký zvláštny je Samkov kožuch, automobil ešte podivuhodnejší a tento stromčok so svetlami najpodivuhodnejší zo všetkých vecí, ktoré dosiaľ v živote videl. Lebo na matku sa nepamätá. V niektorých veciach má krátku pamäť. Ináč ale dobre vie, že Jefim Ivánovič, ,lávočník', t. j. asi maloobchodník

s miešaným tovarom, bol do včera v oči nemu dosť dobrý. Včera milý Zahrajko, cítiac asi príchod Vianoc a právo na zlepšienie stravy, sobral nejakým spôsobom suchú klbásu, ktorá visela s pultu, a — prirodzene, zahryzol do nej. Bola znamenitá. Jefim Ivánovič sa dozvedel o všetkom.

,,Hej ty prekliaty,“ zakričal Jefim Ivánovič. Ale keď by bol len kričal. Chytil Zahraja a hodil ho von na mráz a zatvoril za ním dvere. A vonku to bolo zle! Túlal sa okolo vrát. Vráta boly aj dnes zavrené, nijak nemožno dnu. Snáď len vyjde Jefim Ivánovič podívať sa, uvidí psíka, poľutuje ho, vezme ho nazpäť. Nič. A náhle taký zázrak: dve obrovské oči. Automobíl. Jefim Ivánovič povedal niekdy aftonobíl, druhý raz len autonobíl. A potom už bratia Čechoslováci, kožuch, ryby, svetielka na stromčoku. Hej budem dobrý, budem dobrý, nedotknem sa ani šunky, ani klbásy — ej, bude to ťažké, ale nedotknem sa.

,,Ňaf, ňaf,“ povedal na koniec Zahraj rozhodne a zažmúril oči. Snívalo sa mu o dobrom kožuchu a teplých človečích rukách, o vlhkých očiach vojaka pri spomínaní vzdialených, ďalekých vecí, o bielo-červenej stužke na čapici, podľa ktorej poznať dobrých ľudí.

Zaspal tvrdo. Samko ho prikryl teplými handrami a položil ho zabaleného blízko peci.

,,Buď dobrý k Zahrajovi, Matej!“ povedal pred zaspaním.

Zahraj žil so Samkom, s Matejom, so mnou, so všetkými Čecho-slovákmi. Znali ho už mnohí. Naučil sa od Čechoslovákov mnohé žarty. Sedával so Samkom alebo s Matejom v prednej čiastke auto-mobílu, pri stroji, kde mu bolo teplo. Beda neznámemu človekovi, ktorý sa chcel zvedave priblížiť. Beda psom, ktorí zaštekali na idúci stroj. Dotrhá ích, ak ích dopadne. Bol smelý, odvážny a hrdý na svoje postavenie. Vykukával vše z automobílu, obzeral sa po kolí, ktoré skoro zanechávali, a myslel si: Všetko toto je naše, to patrí nám,

Čechoslovákom! Mukni niekto, trhám! Nemal veľké kamarátstva s druhými psami. Boli príliš nevzdelaní a zbabelí. Škoda slov! Videl sľúbené parády Čechoslovákov! Tej nádhery! Tých chlapcov! Mal ích všetkých rád, ale nie tak, ako Samka, Mateja a ,,starýho". Tí traja boli akosi nad všetkými ostatnými. Iste generáli! Samko ukazoval jednoho dňa ,,starýmu", čo všetko vie Zahraj. Zahraj vedel:

1. Prosiť, chodiť po zadných nohách, čo aj pol hodiny, vyskakovať vysoko, aspoň na 1 meter na povel: Zahraj! Hop! Skákať cez prekážky. Vyskočiť na stroj, odtiaľ vyššie a tak na strechu automobílu — a hop, dolu, do veľkej hĺbky. V behu vskočiť otvorenými dvierkami do odchodiaceho auta, sadnúť si pri ,,starom" a poprosiť za odpuštenie.

2. Smiať sa. To sa nedá ani popísať, ani napodobniť.

3. Fajčiť. Totíž: držať nohou Samkovu nezapálenú fajku, ale napchanú. Fajku zapaľujú, on sa nesmie ani trhnúť, ani mrkať, oči zatvárať alebo ešte fajku vypustiť. Inokedy mu dajú do polovice vyfajčenú horiacu cigaretu. Dym ho šteklí, ale on to nesmie prekaziť. Musí držať cigaretu tak dlho, dokiaľ ju Samko nevezme. Ináč beda!

Zahraj cestoval s nými z Jekaterinburgu cez Ťumen, Omsk, Tajgu, Novonikolajevsk, Ačinsk až do Irkutska, stále po sibírskej železnici. Automobíl stál ticho v železničnom voze. Zahraj pobehával pri zastávkach okolo všetkých vagonov a dôkladne si prezeral vagon s autom. Našiel tam všetko v poriadku. V Irkutsku bývali všetci ďaleko za mestom na ,,dače Jasiňského".

Zahraj odprevádzal denne ,,staryho" do kancelárie, a večer nazpäť. Poznávali iné automobíly — ale kdeže! Proti autu so Zahrajom! Štekol za nými tu a tam nevrle a myslel si: darebák.

Jedneho júľového dňa prišiel ,,starý" a povedal Samkovi a Zahrajovi:

,,Dnes ma veziete naposledy! Idem do vlasti."

Samko sa protivil a vyhlásil, že po odchode „starýho“ zajde automobílom až na dno rieky Angary. Ale zostal ešte Zahraj. Bolo treba žiť ešte pre Zahraja, ktorý nám pririastol k srdcu.

*

Stretol som sa so Samkom po jeho návrate do Prahy. Zachoval mi priazeň a vernosť v pozdejších ťažkých časoch a dozvedel som sa, že sa ma zastal pred pomluvačmi a pred ľudmi s prasknutou žlčou.

„Dobre, Samo, ale čo robí Zahraj?“

Samo zachmuril sa. Sklopil oči. Boly vlhké. Nesmel som tedy nič povedať. Samo nemal rád nikdy citové záležitosti. Ale márne: boly to slzy.

„Zahraj . . .“ povedal o chvíľu s váhaním. „Zahraj už nechodí. Prešiel som ho náhodou v Charbine. Nešťastná náhoda. Nechal som tam aj automobíl,“ dodal rychle, aby previedol reč na iné.

Spi sladko, brat Zahraj.

ČÍŇANKO LI.

Mestský park v Samare, v krásnom a vo výstavnom meste tam ďaleko na rieke Volge, bol zaplavený hudbou.

Hrali chlapci 4. pluku.

Hrali predohru „Predanej nevesty", výber z národných piesní slovenských, moravských a českých, hrali aj ruské piesne. Každý tlieskal plukovnej hudbe 4. pluku.

Na promenádach sa prechádzaly krásne dámy, roztomilé dievčatká s malými klobúčikmi s ružovými stužkami, pobehávalo tu celé množstvo detí. A nadovšetko, prechádzali sa tu tiež bratia Čechoslováci, statní bojovníci, ktorí nedávno vstúpili do mesta. Najparádnejšie chodieval ale jedon z nich, zvaný Ondrej, červenolíci chlapec, zdravý, vždy čistučký, v nových nohaviciach, ktoré pečlive ochraňoval a nevláčil po všetkých možných bojoch. Ondrej pokuroval, fajčil cigaretku a kukal na prechádzajúce dievčatá.

Náhle v záhybe cestičky uzrel niečo na zemi. Zrýchlil krok a priblížil sa zvedave k zástupu.

A hľa, naraz sa zadíval, že zabudol cigaretu dofajčiť.

Uprostred skupiny ľudí sedel dolu na piesku malý čínsky chlapec. Čarodej. „Robil pokusy", ako to vždy vraveli títo nepočetní Číňania, ktorí potuľovali sa po celom Rusku. Ondrej vídaval ích už v Kijeve a smial sa na ních vždy mnoho. Práve takí boli, akoten to tu. Snáď je to ten istý chlapčisko-Číňan, ktorý robieval pokusy vždy v malom parku na Vladimírskej ulici v Kijeve. Tí chlapci sú všetci rovnakí! Oči šikmé, lícne kosti široké, zuby cerí každú chvíľu ako opica, handry z modrého plátna, v ktorých je chudé tielko, sú vždy veľmi roztrhané.

Pozrel bližšie, aby dobre videl „pokus" Číňanka.

Chlapec začal najskôr s nožmi.

Vyhadzoval do výšky tri nože, veľmi bystre, „ako keď bíčom puká" a chytal ích zasa šikovne. Po chvíli vytiahol zpoza ňadier štvrtý a zasa piaty nôž a posielal ho za ostatnými do výšky. Nože lietaly — nespadol ani jediny na zem. A Číňanko usmieval sa len, šomral pri tom niečo, lapal nože a vyhadzoval ích zasa, až radosť.

Ondrej si pomyslel: „Hľa, naučil sa to už lepšie, než to robieval v Kijeve."

Keď skončil Číňanko pokus s nožmi, podíval sa víťazoslávne po divákoch a usmial sa. Keď zazrel v zástupe Ondreja v jeho československej rovnošate, žiaril a tlieskal rúčkami a zvolal:

„Čeko! Čeko!" čo malo byť iste „Čechoslovákom!"

„No ukáž ešte nejaký pokus," zvolal na neho Ondrej a hodil mu niečo peňazí.

Číňanko ích najskôr pečlive sobral, sbalil a schoval. Potom vytiahol z kapsy, ktorá mu na boku visela, špinavú modrú šatku, rozprestrel ju na zem a položil na ňu dva drevené kalíšky. Vybral niekoľko kamenných kociek a začal ích čítať. Bolo ích päť. Ukazoval to divákom, aby každý môhol presvedčiť sa. Potom ích postavil v hromade na zem, zafúkal do jednoho kalíšku a prikryl s ním päť kociek. Vzal druhý kalíšok, ukázal ho divákom, aby sa presvedčili, že je prázdny a postavil ho obrátene obdaleč od prvého kalíšku. Mávnul paličkou, zaškeril sa, zašomral čosi, čo znelo ako: hókus-pókus, fuč! A pozri, čo sa stalo:

V prvom kališku, ktorým prikryl svojích päť kociek, nebolo teraz, keď ho obrátil, nič, celkom nič.

Za to bolo všetkých päť kociek v druhom kalíšku.

„Ako to robíš, chlapče," vykríkol Ondrej od zvedavosti. „Ty klameš, ty oplan!"

„Ja — nie — oplan — ja — nie podvod —," bránil sa Číňanko. „To — pokus — pokus!" dodával sebevedome a hneď zašoptal dôležite: „Tajnosť!"

Zle hovoril po rusky, takže sa okolo stojaci zasmiali po jeho každom slove srdečne.

Opakoval ešte raz svoj pokus. Môhol si Ondrej aj oči nechať na ňom, tak rád by vyzkúmal tajomstvo „pokusov" Číňanka, ale nadarmo. Číňanko bol tak obratný a vedel tak šikovne preniesť kamienky z jednoho kalíška do druhého, že divili sa mu všetci.

Keď skončil svoje pokusy, nastavil ruku a prosil o darčok. Dostal hromadu drobných papierových peňazí, ktorými sa vtedy v Rusku platilo. Držal ích na dlani ako hlávku šalátu. Stalo sa ale niečo škaredého. Naraz priplietol sa k Číňankovi akýsi samarský pouličník a uderil svojou širokou rukou do chlapcovej dlane, že sa mu všetky peniaze rozsypaly. Niektorí z divákov smiali sa tomu, ale odrazu vskočil medzi ních Ondrej, celý červený a rozhnevaný, zakríkol ích, že nehanbia smiať sa nad úbohým opusteným Číňankom a poriadne nafliaskal pouličníka, ktorý vyrazil z dlane peniaze. Pohladil nastrašeného Číňanka, prichystaného ku plaču, sobral mu peniaze a dal mu ích pekne za ňádra. Potom vzal chlapca za ruku a vyviedol ho zo zástupu.

„Druhý raz nebuď tak hlúpy a daj pozor na peniaze, počuješ?" vraví mu cestou.

Číňanko díva sa naň srdečne a v jeho čiernych očkách vlhne čosi,

„No, choď, choď domov a buď opatrný. To by ťa ľudia klamali!" hovorí mu Ondrej na rozlúčenie.

„Akože ťa volajú?" pýta sa ho nakoniec.

„Li," povie chlapec.

„To je divné meno, tak krátke," povedá Ondrej a opúšťa Číňanka, ktorý uteká o prekot k východu parku.

*

O niekoľko dní prechádzal sa Ondrej po peróne nádražia v Čeljabinsku. Prišli práve zo Samary, aby si oddýchli po tuhých bojoch. Vlaky prichádzajú a odchádzajú, píšťale pištia, až hrôza, po nádraží prúdia zástupy ľudu, strkajú sa a pchajú sa do vagonov — nuž zmätok nad zmätok. Kdesi vzadu na štvrtej koľaji stojí niekoľko opustených vozov. Bývajú v ních rôzni ľudia, hlavne tuláci a nezamestnaní. Z jedného vozu zavznieva hrozný nárek, ktorý temer prehlušuje hluk nádražia.

Ondrejovi to trhá uši. Veľmi nerád počúva detský nárek. Deti sú na to na svete, mysl si Ondrej, aby sa usmievaly na nás, tlieskaly rúčkami, spievaly, tančily — a nie aby plakaly. Nemá to rád. Je toho dosť na bojišti a nie ešte tu!

Ondrej sa ide podívať, kto to tak kričí.

Milý Bože!

Akýsi starý, škaredý Číňan bije hrubou palicou chlapca, ktorý je temer celý modrý a už chrapčí.

„Necháš ho!" zakričí na neho Ondrej a vskočí do vozu.

„To je — môj —" odpovedá starý Číňan, „málo — peňazí."

„Ja ti dám, málo peňazí!" hovorí Ondrej ostre. Beric chlapca do náručia a poznáva, že je to maličký Li, ktorý robil nedávno pokusy v parku.

„Ja — kúpila — chlapca," odpovedá ešte starý Číňan.

Ale Ondrej nechce už nič počuť, berie Číňana za golier a vyhadzuje ho z vagonu. Potom si prehodí malého Číňana cez rameno, soskakuje s vozu a chce odísť. Ale starý Číňan horekuje, stále kričí, chytá Ondreja za ruku a volá: „Ja — kúpila . . ."

Konečne hodil Ondrej, vidiac, že sa sem sbehávajú zvedaví ľudia, všetky svoje peniaze, ktoré si usporil, a odvádza si chlapca do svojho vozu-teplušky. Li je skoro bez vedomia. Keď by Ondrej nebol prišiel, bol by ho snáď starý Číňan zabil.

Ondrej položil chlapca v tepluške na posteľ a začal variť čaj. Prišli jeho kamaráti-Čechoslováci a divili sa veľmi tomu jeho lovu.

,,Čo spravíš s ním, blázon?" pýtali sa ho.

,,Budem ho vychovávať. Ľúto mi ho je. Tá beštia by ho zabila. Iste chcel, aby mu chlapec nosil viac peňazí. Povedal mi, že ho kúpil. Nech súdi Boh! Myslím, že je to iste nejaká sirota a že ho ten chlap ukradol niekde. Otcom mu je iste nie, nezachádzal by s ním takto, ani by ho nepredával. Mlčte, chlapci, budeme mať s ním zábavu, bude nám robiť pokusy. Naučíme ho aj po slovenský."

,,Ale choď! Ktože by učil Číňana po slovenský? To sa ti asi sotva podarí!"

,,Ale podarí! Musí sa všetko podariť. Nám povedali tiež doma niektorí mudrci, že sa nám nepodarí vydobyť si slobodu. Podarí sa všetko, ak chceme!"

,,Ale veď ti ho voľakde zabijú. Čo to má za smyseľ ťahať chlapca do nebezpečia. Veď sme na vojne."

,,Teraz je všade vojna. Všade sa zabíja. Aj ten jeho tyran by ho raz len tiež zabil. Ináč, ja si ho už ochránim . . . Pozrite, veď je nie ani tak ošklivý. Čím ďalej sa dívam na neho, tým viac zdá sa mi byť milším. Počkaj, chlapče, umyjem ťa, kúpim ti kefku na zuby a mydlo, dám ti ušiť zo starého plášťa našu uniformu a bude z teba čínsky Čechoslovák. Predstavím ťa nášmu dôstojníkovi, naučím ťa chodiť správne po vojenský — a vezmem si ťa aj domov k nám. Budú tí chlapci z dediny pozerať. Keď dorastieš, budeš im pri veseliciach robiť pokusy. Naučíme ťa hospodáriť, pošlem ťa do školy — nuž a jestli zatúžiš po svojej otčine, môžeš ísť domov a pamätať na mňa. Počkaj len, urobíme z teba chlapáka." — —

Li zostal u Ondreja, predstavili ho dôstojníkom, ktorí usmievali sa na neho, cestoval vo vlaku s československými vojakmi. Pil s nimi čaj, na nádražiach im prinášal teplú vodú, zvanu ,,kypjatok", robil

ím pokusy a v krátkom čase rozumel aj ích reč. Pozdravoval druhých vojakov slovami: ,,Na zdar, brat!" čo mu to aj nešlo veľmi dobre z hrdla, pri parádach statočne vykračoval popri Ondrejovi, oči mu žiarily, ako všetkým ostatným, keď hudba hrala.

Veľkým sviatkom bolo pre neho, keď k ním prišiel generál Syrový na návštevu, poznal aj generála Čečka a Gajdu, poslúchal niekoľko ráz prednášky Bohdana Pavlů, potom aj spisovateľa poslanca Krejčího, ktorý priviedol posolstvo z vlasti.

Vlasť Československá! Bolo to niečo okuzľujúceho, pre neho podivnejšie, ako čínske čarodejníctva. Videl niektoré obrázky, ktoré ukazovali bratia. Volali ho ,,braček Li", poslúchal ích, ako si vypravujú rozochveným hlasom o domove.

A jeho domov, vlasť Liho?

Pamätá sa nejasne, je to už dávno, keď opustil stanicu Chailar v Mandžúrii, kde jeho otec pracoval ako sluha u bohatého čínskeho obchodníka, ktorého obchod bol naplnený samými dobrými vecmi a od ktorého kupovali precestujúci Rusi vodku. Naučil sa robiť pokusy. Ktoré chudobné čínske dieťa ích nevie robiť? Večer, keď slnce zapadlo za mandžúrske sopky, Limu bývalo vždy smutne. Spával v drevenej kolešni za obchodom bohatého kupca s ostatnými bratmi a sestričkami, ktorým mať mrzačila nôžky na spôsob všetkých čínskych matiek. A potom prišla tá strašná chvíľa, keď na stanicu Chailar podnikli útok zlodejskí, diví Chunchuzi. Hej, hej, už nevie ani ako to prišlo. Bolo mnoho plaču, mnoho krve — — — až sa mu všetko ztratilo z očú a Chunchúzovia odviekli chlapca medzi sopky, kde bývali, lebo si mysleli, že je syn bohatého kupca, ktorý vtedy voľakde za obchodom chodil. A potom už vie dobre, ako ím ušiel, ako pribehol na akúsi menšiu stanicu, kde ho vzal do služieb Čang-šang, čo znamená, že ,,starší — nižší", snáď starší chudák. Čang-šang bol čarodejníkom, zdokonalil ho v umení čarodejníckom a dával

mu rady, ako má klamať divákov. A bil ho, vždy ho strašne bil. Precestovali spolu celé Rusko, celú Sibír, zarábali peniaze. Li musel odovzdať vždy všetko, čo vybral, až do poslednej kopejky. Čang-šang ho zle stravoval, biedne. Sotva kedy dostal hrniec studenej riže a keď ani tej nebolo, kúsok čierneho ruského chleba a šálku neosladeného ruského čaju. Len keď mu niekdy dobré ruské deti podstrčily bonbon, sladký piroh alebo kocku cukru, bolo mu trochu lepšie. Ináč ho trápievali aj pouličníci, brali mu peniaze, bili ho. Až prišiel v Samare Samko.

Ondrej bol v očiach Liho posvätná osoba. Nikto sa nesmel na neho zle podívať. Za to sa Li vždy nahneval, alebo aj plakal. Veď bol Ondrej taký dobrý. Prečo bol len taký dobrý k nemu, k Limu, keď Li bol tak sprostý, nechápavý a špinavý. A aký bol Ondrej silný! Ako namlátil toho starého ukrutníka Čang-šanga! Veru by najradšej predniesol, ukázal Ondrejovi niečo krásneho. So začiatku myslel, že ukradne pre Ondreja niečo pekného. Ale skoro poznal, že by to ukradnuté Ondreja netešilo — a mohol by ešte dostať pár pekných zaúch!

To už nie! Ondrej vždy hovorieval, že mu urobí len s tým radosť, ak sa naučí po slovensky čítať a písať! A Li sa učí. Ondrej mu napísal abecedu. Li povie každý večer nejakú úlohu. Učí sa tiež spievať naše piesne. Zná už: „Hor sa buďme veselí“. Je to tak ľahké, ako čínska reč: Hor sa buď-me ve-se-lí. Posledná slabika znie ako jeho meno — to je veselé. Áno, učiť sa bude, aby pôsobil radosť svojmu Ondrejovi.

*

„Pôjdeme do vlasti,“ povedal raz Ondrej Limu.

„Pôjdeme!“ povedal Li odhodlane.

„Nuž Li, či ti tam nebude ľúto po Číne, po Mandžúrii?“

„Neviem," povedal Li úprimne. „Prajem si len, aby si ty bol so mno, braček Ondrej!"

„Budem, budem!" povedal Ondrej a pohladil Liho po tváry.

Li si to veľmi cenil, že sa Ondrej mnoho nemazní. A pohladiť niekoho po tváry bolo vyznamenaním.

Prešli v posledných týždňoch cez mnohé boje s boľševickými povstalci v Sibíri. Títo nesvedomití ľudia prepadávali vlaky, ničili trať, vraždili nevinných cestujúcich a boli celkom takí, ako Chunchuzi.

Li neopúšťal Ondreja. Bol s ním, nech bolo akékoľvek nebezpečie, nech sa potulovala smrť okolo ich vlaku akokoľvek bezočivo. Li choval sa mužne. Pomáhal odnášať ranených, nosil im vodu, obväzy, nosil aj strelivo do fronty. Všetci ho mali radi. Dôstojník, veliteľ Ondrejovej stotiny, sľúbil mu vyznamenanie. Veď mal Li už druhý rok služby na pravom rameni. Vstúpil do legií roku 1921, bol zapísaný, ako každý iný vojak, dostával všetko, čo patrilo druhým. Teraz na začiatku roku má už bohatú vojenskú minulosť v československom vojsku za sebou.

„Ideme do Vladivostoku," povedal mu raz Ondrej. „Pôjdeme aj cez Chailar. Ak chceš domov, ponáhľaj sa. Veď ti nechcem vziať rodisko! Bolo by ti ľúto za ním. U nás by sa ti ani nepáčilo."

Li sa zamyslel. Veru je to zvláštne, že by mal opustiť Sibír, kde všetko precestoval ešte s Čang-Šangom a potom s Ondrejom a mal by opustiť mandžúrske sopky a krajinu okolo Chailaru, kde je to tak krásne a kde lietajú veľke, blyšťave motýle. A odísť — kam? Ďaleko, ďaleko, za mnohé morá, do neznámej podivnej zeme, do Československa? Ale Československo je vlasť Ondrejova, žijú tam ľudia, ako je on, ako sú bratia Čechoslováci, ktorí s ním tak pekne zachádzajú a bráňa ho pred pouličníkmi. Veru, Li zamyslel sa hlboko a ťažko.

A keď došli do Chailaru, vybehol z nádražia rovno do obchodu, kde jeho otec slúžil. Bohatý čínsky kupec ho už ani nepoznal. Obchod

už obnovili po lúpeži Chunchuzov, ale z jeho rodiny tu nebol už nikto. Kupec vypravoval, ako prišlo o život mnoho ľudí pred mesiacmi, keď tí prekliati lúpežníci prepadli mesto. Mnohí rozutekali sa a tak ztratila sa aj rodina malého Li. Niet ani pamiatky po nikom.

Li sosmutnel a vrátil sa do teplušky zarmútený.

„Nemám ani matky, ani otca, ani štyroch bratov, ani tri sestry," žaloval Ondrejovi.

„Neplač! Ak chceš, pôjdeš so mňou. Chceš?"

„Chcem," povedal ticho Li a v jeho nakrývených očkách sa triasla slza ako perla.

V Charbine kúpil Ondrej pre Liho čínsky šlabikár, aby nezabudol svoju materinskú reč. Ondrej sa teraz učil s ním čínsky a mnoho porozumel.

Keď sadali vo Vladivostoku na loď, prišiel sa s ními rozlúčiť generál Čeček a dr. Girsa. Obaja pohladkali po tváry Číňanka, ktorému nová československá uniforma dobre svedčila, a priali jemu a druhým šťastnú cestu.

Loď pustila sa na široké more.

Plavili sa dlho, dlho, nejakých šesť týždňov. Popri brehoch Číny zastavili sa vo veľkých čínskych mestách, v Šanghaji, v Hongkongu, videli krásny Singapur, plavili sa pozdĺž brehov Indie, potom v Kolombo na Ceylone, zasa Arabským morom došli až ku slávnemu prieplavu suezskému a namierili konečne ku brehom Europy.

Rozumie sa, že Li vyvaľoval svoje ako uhlie čierne oči na všetko, divil sa všetkému a vypytoval sa.

A Ondrej nestačil vykladať. Mal predsa vždy jedničku zo zemepisu.

Konečne vsadli do vlaku Terst-Praha.

Li zaplakal na československej hranici spoločne s Ondrejom a mnohými druhými bratmi od radosti. Jeho slzy padaly na pôdu československú.

Praha bola krásna, keď ju pozdravili v jasnom májovom slnci. Hrad svietil v žiari dopoludňajšieho slnca, veže chrámu svätého Víta ako čo by modlily sa k nebesám za šťastie československého národa.

Ondrej zaviedol Liho do svojej dedinky. Dal ho do školy, kde bol učiteľom tiež jeden ruský legionár, ktorý vrátil sa skôr, ako Ondrej. A ten pán učiteľ uvítal Liho v škole takto:

Vítam ťa, Li! Ako milovali ťa naší vojaci na Sibíri, tak aj tu budeme ťa všetci milovať, ja i tieto deti. Číňania sú dobrý, pracovitý, spravodlivý a múdry národ. Mnohí posmievajú sa im. Budeme ich radi mať práve preto, že zažijú mnoho trpkostí v živote. Aj tebe, náš milý Li. Si naším bratom!"

A Li teraz chodí do slovenskej školy.

MEDVEĎ MIŠO.

V ďalekej studenej sibírskej zemi, kde stálo naše legionárske vojsko na velikej železnici, vo svojích vozoch a pancierových vlakoch, čakajúc na možnosť návratu do oslobodenej vlasti, je chladné jazero Bajkal. V okolí žijú v hustých lesoch mimo ruských novousadlíkov aj sibírski Burjati, žltý mongolský kmeň, v úhľadných, ale chudobných dedinách. Mnohí z ních prijali ruskú pravoslávnu vieru, druhí sú budhisti ako všetci iní žltí ľudia vo východnej Sibíri, v Mandžurii, v Mongolsku, v ohromnej Číne a Japonsku. Všetci títo žltí ľudia si obľúbili naších vojakov všade, kam naši vojaci prišli. Lebo naší prišli vždy so spevom a s hudbou, s úsmevom na tvári, s veselým pohľadom. Všade, kde sa naši len na chvíľu usadili v ktorejkoľvek burjatskej dedine, s nými sa prisťahoval žart, tanec a jasot. Žlté, šikmooké dievky Burjatov, ktoré sa ináč neradi ukazovaly cudzincom, odložily skoro svojú skromnosť a zakrátko aj tancovali s našími chlapci pri zvukoch harmoniky pred nejakou burjatskou dedinou.

Desiatnik Paľko, vojakskala, ako ho druhovia volali, čo znamenalo, že je prísny a svedomitý vojak, rozveselil sa tiež. Rozveselilo ho zvlášte, keď akýsi starý Burjat priviedol pred dedinu medveďa, ktorého pomenovali Mišom. Ináč je každý ruský medveď hneď Mišom. Iste je svätý Michal patronom týchto poriadnych zvierat.

„Mišo je ešte mladý,“ vypravoval Burjat lámanou ruštinou. „Vyšli sme v zime do altajských lesov. Zver loviť. Stretli sme hodne vlkov, šakalov, rysov, všetkých možných nepriateľov. Ale dlho nešli sme do lesa. Tu nemožno isť hlboko. Náhle páli veľká hrozná medvedica z húšťavy rovno proti nám. Revala, až strach! No a ja — bác, strelil som jej do brucha tak zblízka, verte mi zo strachu, že ma rozšliape. Svalila sa a zahynula za chvíľu. Za okamžík sa však za-

vlnilo húštie a priliezli k nej dve mladé medvediatka. Jedno sme si vzali so sebou. Jedno zhynulo. A Mišo hľa zostal a je s nami.

Privykol si a páči sa mu. Na mamku snáď už ani nemyslí."

Chlapci počúvali, najviac Paľko. Medveď bol milý, nemotorný a lakomný, ako šteňa. Paľko si ho obľúbil. Navštevoval ho denne niekoľko ráz, cvičil ho na rôzne kúsky, pokúsil sa s ním tancovať, zápasiť, učil ho preskakovať prekážky, driapať sa na stromy a iným zábavným veciam. Keď bolo po oddychu v burjatskej dedine a rota mala sa vrátiť do vlaku na trať, kúpil Paľko medveďa Mišu od starého Burjata za huňatú čapicu a jedne čižmy, o ktoré bola okolo Bajkalu medzi Burjatmi veľká núdza. Rota odišla a s ňou medveď Mišo, opálajúc sa na povraze popri desiatníkovi Paľkovi a vedel iste, že v jeho živote nastáva dôležitá nová doba. Na stanici Mysovaja pripojila sa stotina ku svojmu praporu. Medveď Mišo stal sa z medveďa stotiny praporovým medveďom. Postupoval v hodnostiach rýchlejšie než Paľko. Ale Paľko už zostal s ním. Často ukazovali pred celým praporom Paľko a Mišo svoje „kumšty". Pri zvukoch harmoniky tancovali, zápasili, borili sa. Vojaci sa s ním bratský rozdelili o všetko, dostal na krk červenobielu stužku ako znamenie svojej príslušnosti ku československému vojsku. Stál s druhými na obed v rade, čakajúc na svoj obed pri kuchyni stotiny, privykol streľbe a vôni prachu, privykol na výstrele z dela a rachot guľometov, stal sa z neho poriadny vojak. Vrčal s hnevom, keď okolo naších vozov potuľoval sa niekto bez červenobielej stužky, choval sa úctive, keď šiel okolo neho československý dôstojník.

Jednej noci odišiel vlak praporu na západ. Medzi vojakmi sa hovorilo, že sú tam boje medzi našími a boľševickými povstalci, ktorí prepadli trať, ničili dráhu, koľaje a nádražné budovy, útočili na nákladné vlaky, kde lúpili a vraždili. Išli bratom na pomoc. Noc bola tichá. Išli hlbokými a tichými pralesmi — tajgami, kde len

zriedka prenikol svit mesiaca hustými konármi. Paľko a Miško s druhými vojakmi spali tvrdo na doskách teplušky, sverujúc sa na ochranu stráží, ktoré bdely na letiacej lokomotíve. Ale Mišo nespal vo svojom kúte. Nemohol zaspať. Snáď premýšľal hlboko o tom, čo ích všetkých očakáva. Snáď jeho medvedia duša sa hrozila od chvíľe, ktoré maly prísť. Ale bol predsa vojakom, privykol na nebezpečia. Vedel, že je spravodlivé brániť sa, keď ťa bez příčiny napadne škodlivý a zlý nepriateľ. Ale, dnes bol o mnoho nespokojnejším, než inokedy. Paľko sa zobudil. Videl, ako je Mišo pri ňom a líže mu ruky. Objal ho ako kamaráta a šoptal mu:

„Čo ti je, brat Mišo? Prečo nespíš, kamarát? Snáď si nie pred bitkou nespokojným? Alebo máš predtuchu? Ňucháš, vetráš nebezpečie, ty starý vojak? Alebo snáď smrť? Čo to len za strachy! Alebo sa ti snívalo? Vidiš, mne sa v ten večer pred zborovskou bitkou snívalo, že som prišiel domov a otec mi povedal: ‚To je dosť, chlapče, že už ideš z tej vojny.‘ A na druhý deň som zajal vlastného tatu a poviem mu: To je dosť, tato, že nám ideš tiež pomôcť na tej československej vojne. Tak vidiš — chlapče. Ale čo je to...“

Vlak náhle zastal. Pretiahnuté, zúfalé písknutie a ihneď niekoľko úzkostlivých a rozrušujúcich rán z pušiek. Paľko vyskočil:

„Bratia, hej, hore sa! Zdá sa, že nás prepadli. Pušky! Patrony. Von z vozu a ľahnúť na koľajnice!“

Za okamžík sa rozľahla lesom divá streľba. Malý môstok, cez ktorý mal prejsť náš vlak, bol strhnutý.

Strojvodca ešte na čas zastavil stroj. V lese pohybovalo sa množstvo postáv, ktoré chvíľami osvetľoval mesiac.

„Hej ničomníci! Strhli môstok a prepadli nás. Je ích ako múch. Šialenci! Ak sa neobránime, pobijú nás všetkých!“

Nastal boj. Chlapci spustili guľometmi. Ozvena pralesa sosilňovala hluk. Bojovali sme úplné dve hodiny. Paľko so svojími druhmi

ležal na trati a strieľal. Nevšímal si ničoho. Boj prestal a povstalci ustúpili do lesa. Naši sa pustili, aby ích prenasledovali a znemožnili ím aspoň po opravenie mostu vrátiť sa ku trati.

Už svitalo. Paľko vyskočil tiež a chcel ku predu. Ale náhle zastal, ustrnúl, klesol zase na kolená a zaplakal. Pred ním ležal Mišo v krvi, postrieľaný mnohými ranami. Chránil cez celý čas strieľajúceho Paľka. Chytal do svojej kože guľky, ktoré patrily Paľkovi. Jeho otvorená tlama, z ktorej vytekal pramienok krve, akoby chcela povedať: „Bol som ti, brate, až do smrti verným.“

Paľko už nemohol prenasledovať nepriateľa. Položil svoju smutnú unavenú hlavu na Mišovú srsť.

„Tak si ma ty chránil, kamarát? Ty si bol so mňou? A ja nevďačný som zabudol na teba v boji. Nespomenul som si na dobrého priateľa! Ale ty si nezabudol. O ľudia, akí nevďační sme — a vy zvieratá, máte viac citu než my? My sa navzájom zabíjame — vy nás chránite! Mišo, budem o tebe vyprávať doma, svojej matke, chlapcom na dedine a starším vo spolku. Bol si dobrým priateľom!“

Paľko a druhí chlapci pochovali Miša pri železnici. Hrob mu ozdobili kvetmi sibírskeho pralesa, zapichli tam bodák s bieločervenou stužkou a nápisom:

Tu odpočíva medveď Mišo, dobrý druh československých vojakov.

NÁVRAT.

Zástavy československého vojska v Rusku a na Sibíri skladali. Veľký boj bol dobojovaný, veľký pochod sa zakončil. Československý národ uznal celý svet ako národ slobodný, rovnocenný s ostatnými. Zvíťazili sme — po rokoch utrpenia, nedostatkov a poníženia.

Podivuhodná púť okolo sveta sa skončila.

Cez mnohé a mnohé morá, podivnými krajinami s podivnými ľudmi, vracali sa ruskí legionári do vlasti.

Celé týždne a mesiace trvala ich posledná víťazná cesta z ďalekej Sibíre do krásneho Československa.

Keď po toľkých rokoch uvideli zasa brehy starej rodnej Europy, kde sa v diaľke vynorily modré hory našej zeme, pocítili títo tvrdí československí bojovníci také teplo vo svojom srdci, že ích oči zvlhly a prsia sa ím nadýmaly.

A keď vlak trati Terst-Praha zastavil sa na československej hranici pri Hornom Dvorišti v južných Čechách, tu vyskočili všetci z vozov a padli ve voľkom precítení na rodnú hrudu, aby jú bozkali, aby sa jej poklonili za všetko utrpenie, ktoré cez války znášala.

Ticho stály okolo ních šumavské lesy, tmavé, vážne, nad nými šumel mierne slabý vietor. A rty týchto chlapcov šoptali čosi ako modlitbu, v ktorej počuješ ozvenou tiché a sladké „domov môj...“ A nikto nehaňbil sa za slzy, nikto nehaňbil sa za veľké pohnutie, v ktorom tonuly duše. V tejto chvíli bolo všetko posvätené — ako stretnutie matky s detmi po dlhom a boľastnom rozlúčení. —

A potom ích už vlak unášal ďalej, plodným a žírnym krajom českým k Prahe. Videli kvetúce dediny, široké polia, kde vlní sa zlatá úroda, mestečká s českými nápismi na dverách obchodov. Všetko

bolo tak nejaké nové a zvláštne. Nejaký nový, slobodnejší a veselejší duch vládol tu. Ľudia boli nejak čulejší, ako pred piatími rokmi, ponáhľanie, usilovnosť a práca hovorila zo všetkého.

Tak stáli dobrovoľníci pri oknách vlaku, pristisnúc tváre ku sklu, oči zvlhlé — a dívali sa na rodný kraj, ktorému vybojovali slobodu. Ich duše objímaly tu každú starú, schýlenú vrbu nad potokom, každú skromnú chalúpku, z ktorej komína sa ticho dymilo. Ó, za túto jednoduchú a dojímavú krásu by nedali všetky krásy sveta, ktoré videli na svojej ceste! Ani krásy mora pri večernom krvácajúcom slnci, ani krásy palmových hájov, kvetúcich zahrád Indie a Ceylonu, ani pamiatky stavieb egyptských, pyšné mešity portsaidské, ani korálové ostrovy v Tichom oceáne a hlučné, bohaté mestá Ameriky nevyrovnajú sa zbožnej skromnej a pokornej kráse dedinky, kde mi je známa z detinstva každá medza, každý krík hlohu, každý mostík na poľnej ceste, kadiaľ som hnával kravy ako malý pastierik.

Konečne — Praha!

So začiatku len prach, hmla, nejaké smutné domy predmestia. Ale vlak už stojí! Nádražie, naplnené ľudmi! hudby hrajú. Ale to všetko nepočuješ! Vyskočíš, vletíš najbližšiemu známemu do náručia — a teraz sú ti slová nie dosť bystré vyrozprávať, čo je doma nového!

Ale vedľa vojakov československých, ktorí sa navrátili do vlasti zo Sibíre, sú tu i malí Rusáčkovia, je tu Feďko, Gavrilo, Michal, Šurko, Číňančok Li a mnoho iných. Aj oni prišli do Československa. I na ních usmievajú sa títo neznámi ľudia na peróne, berú ích za ruky, hladkajú ích, hovoria s ními. Nejaká starenka je stále medzi nimi, utešuje, srdce by rozdala, aby všetkým bolo dobre:

,,No, sirotkovia moji, mnoho ste tam ďaleko trpeli, mnoho.

Buďte u nás ako doma, najdite u nás svoju druhú otčinu. Naše deti prijmu vás bratský, veď aj vy, chlapci, pomáhali ste budovať

našu slobodu, veď i mnohí z vás za ňu krvácal, život položil. Vítame vás!"

A teraz hor Prahou!

Ulice sú živé, množstvo ľudí prúdi sem tam. Výklady sú plné užitočných a dobrých vecí. Elektrická železnica rozváža zástupy ľudu po práci. Nad celým mestom sa skveje hrad, kde sídli prezident Masaryk, dóm svätovítsky, kde sú pochované telá českých kráľov. Nad mrtvou minulosťou panuje tu víťazná prítomnosť.

Praha je krásna! Keď zastaneš na Karlovom moste a pozreš na Hradčany, pod ktorými je kamenná pohádka červených striech Malej strany so zelenou kopulou Svätého Mikuláša — a obzrieš sa potom ku Starému mestu, kde za križovníkmi a za Svätým Salvatorom je kamenné more domov so stami vežiami, uvidíš náhle, že všetko, čo si tam videl v cudzine, nevyrovná sa tejto zázračnej kráse, kde každý kameň hovorí o minulosti a vyzýva k radostnej budúcnosti.

A odtiaľ odchádzajú ruskí legionári na oslobodené drahé Slovensko; Bratislava, Košice, Lučenec. Koľko radosti, že Slovensko vstalo a strhalo svoje staré putá.

Zajtra, pozajtry rozídu sa ruskí legionári do svojích domovov. I títo maličky dobrovoľníci rozídu sa po našej zemi, budú sa učiť remeslu alebo pôjdú i do škôl, ích bratia sa už postarajú o ních. Bude sa pracovať ako pred vojnou, muž príde do hospodárstva, aby zase všetko priviedol do poriadku, remeselník sa radostne chopí za päť rokov odloženej práce, učiteľ-legionár vráti sa ku svojím deťom, vojak zostane vojakom.

Zamĺkly delá, stíchly pušky a guľomety, zem zavlnila sa úrodou, škovránok poletúva vysoko nad poliami a spieva pieseň mieru.

Nenávisť zmizla z duše slovenského a českého človeka, nechce už myslieť na ňu. Mnohým nepriateľom odpúšťa. Chce žiť so všetkými

v mieru, v bratstve, v priateľskom súsedstve. Podáva celému svetu smierlivú a priateľskú ruku. Nechvastá sa so svojím veľkým víťazstvom.

Ale keď sa rozpamätá na Zborov, Bachmač a Sibír, na Carancy, Terron a Vouzières, na Doss 'Alto a Piave, na Dobrudžu a Solúň, musí povedať svojím deťom:

Tieto mená znamenajú víťazstvo, slávu a slobodu; ale znamenajú tiež smrť a krv. Budeme svorní, silní a spravodliví, aby sme boli dôstojnými obete a hrdinstva naších padlých za slobodu.

Nebudeme trpieť krivdy, ani lží, pretvárky a násilie.

Pre malé spory nebudeme privolávať na svôj národ veľké nešťastia.

Chceme byť zdravými, aby sme boli silní telom a duchom.

Aby sme odolali budúcim nešťastiam. Ale zo všetkých síl budeme sa snažiť, aby sme predišli ostatné národy v práci a v duchu pravdy.

Lebo na vlajke nášho prezidenta je napísané heslo Husovo a Žižkovo, heslo hrdinu ducha a hrdinu ramien:

„Pravda víťazí!“

OBSAH

Táto kniha

bola prepísaná z druhého vydania

českej pôvodiny a vyšla

nákladom

PAMÄTNÍKA ODBOJA V PRAHE.

Kresby opatril

Viktor Nikodem

a tlačila

Česká grafická Unie a. s. v Prahe.

CS

PRAVDA VÍTĚZÍ
PAMÄTNÍK ODBOJA